

35225, VII, Be, 6

Moje ječe

Italijanski spisal
Silvio Pellico.

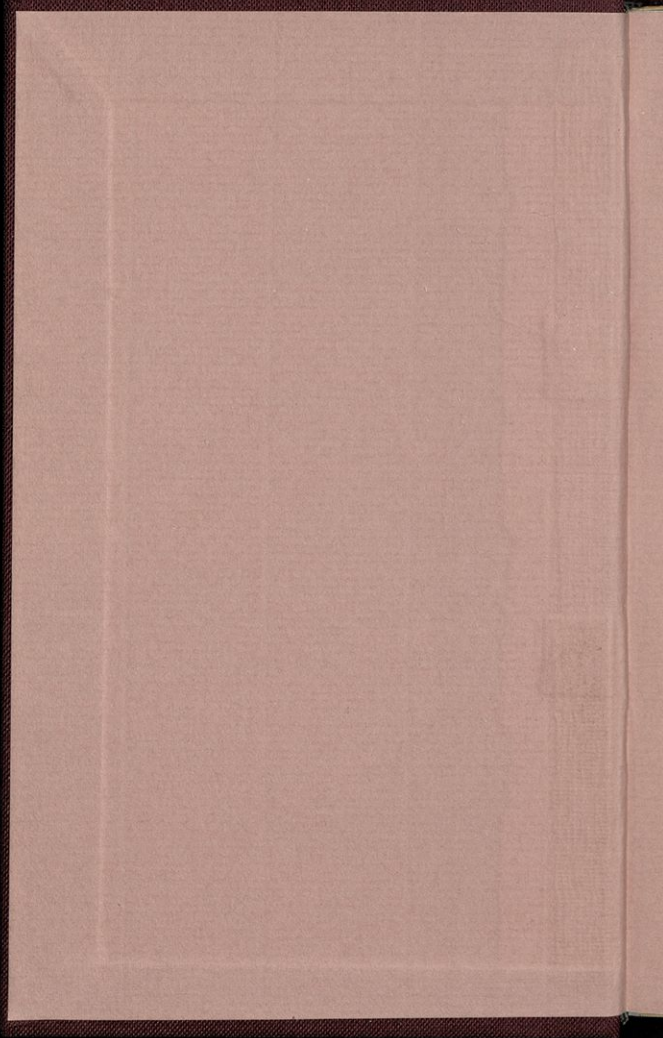

Poslovenil
F. Guzelj.

Prevedeno iz „Slovenca“.

V Ljubljani.
Samoizdaja. — Tiskala Katol. Tiskarna.
1895.

IN=030011983

Moje ječe.

Spisal Silvijo Pellico, prevel —a—.

Človek od žene rojen malo
časa živi, in je z mnogimi nad-
logami obdan. Job.

Sem li pisal te spomine iz nečimernosti, da bi govoril o sebi? Želim, da bi temu ne bilo tako in kolikor more človek soditi samega sebe, zdi se mi, da sem imel boljše namene: upal sem, da bom z opisovanjem zla, katero sem pretrpel, in tolažb, katere sem vžil, okrepčal marsikacega nesrečnega človeka; pokazal bi bil rad, da mi vse moje muke še niso dokazale, da je človeštvo tako krivično, da bi zaslužilo tako obsodbo in da so blaga srca tako redka, kakor se navadno trdi; povabiti sem želel vsa plemenita srca, da ljubijo vsacega človeka, a da ne sovražijo nikogar, da sovražijo samo hinavščino, obupanost in vsako nravno ponižanje; hotel sem zopet povedati staro resnico, ki se je pozabila že davno: da zahtevati vera in filozofija obe enako, trdno voljo in razsodnost ter da brez teh dveh pogojev ni niti pravice, niti npravne vrednosti, niti trdnih načel.

I.

V petek, dné 13. oktobra 1820. l. zaprli so me v Milanu in odvedli k sv. Marjeti. Bilo je ob treh popoldne. Celi isti dan so me zaslišavali in še prihodnje dni. A o tem nočem govoriti. Kakor ljubimec, kojega muči njegova draga in se ji torej hoče skujati, hočem i jaz pustiti politiko in govoriti o družih rečeh.

Ob devetih zvečer onega nesrečnega petka izročil me je aktuvar čuvaju in tam me je peljal v odloženo mi sobo, vzel mi, uljudno se opravičujevaje ter me zagotavlja, da mi mi vse povrne ob svojem času, uro, denar in sploh vse, kar sem imel v žepu ter mi spoštljivo želel lahko noč.

»Čakajte, dragi moj«, rekel sem mu, »danes še nisem kosil, prinesite mi kaj.«

»Precej, gostilna je takoj zraven; in pomislite, gospod kako dobro vino!«

»Vina ne pijem!«

Po tem odgovoru gledal me je Angiolino prestrašen misleč, da se šalim. Jetnišničarji, ki imajo tudi gostilno, ustrašijo se jetnika, ki ne pije vina.

»Prav res, jaz ga ne pijem.«

»Smilite se mi; občutili bote še večjo samoto.«

Ko je videl, da se ne premislim, odšel je in predno je preteklo pol ure, imel sem obed. Jedel sem le malo, izpil kozarec vode, in bil sem — sam.

Soba bila je pri tleh, na dvorišči. Ječe tu, ječe tam, ječe nad mano, ječe meni nasproti. Naslonil

sem se na okno in stal tako nekoliko časa, poslušaje kako so prihajali in odhajali jetničarji in kako grozno so zdihovali jetniki.

Premišljeval sem : Sto let je temu, kar je bil tu samostan; so si li kedaj domišljevale pobožne, pokoreče se device, ki so prebivale takrat tu, da danes v njihovih celicah ne bodo odmevali več ženski vzdihljeji in pobožne pesmi, ampak kletvine in kvantarske pesmi, da bodo v njih prebivali ljudje vsake vrste, večinoma namenjeni za prisilne delavnice in vislice? In čez sto let, kdo bo tu? Kako hiti čas! Kako se vse spreminja! Ali more, kdor to premišljuje, žalovati, ako ga je zapustila sreča, ako so ga pokopali v ječo, ako mu grozé vislice? Včeraj bil sem še izmej najsrečnejših ljudij na svetu; in danes? Danes nimam niti jedne onih sladkostij, ki so sladile moje življenje: nimam več prostosti, ne več družbe prijateljske, ne več upanja! Ne; še kaj dobrega pričakovati, bi bilo bedasto! Od tu ne pridem več, ako me ne vržejo še v kako strašnejšo luknjo ali pa ne izroče rablju! Kaj za to! Dan po svojej smrti bom tak, kakoršen bi bil, ko bi bil umrl v palači in bil pokopan z navečjimi častmi.

Tako premišljevanje o minljivosti časa, krepilo mi je vse. A prišli so mi v misli oče, mati, brata, sestra, neka druga obitelj, katero sem ljubil prav tako, kakor svojo; in modroslovna moja razmotrivanja niso pomagala prav ničesar. Milo se mi je storilo in jokalo sem, prav kakor otrok.

II.

Pred tremi meseci bil sem v Turinu in čez nekoliko let ločitve videl sem zopet drage svoje stariše, enega brata ter obe sestri. Cela naša obitelj se je vedno tako med sabo ljubila! Nobenega otroka pa niso stariši bolj obsipali z dobrotami nego mene! O, kako sam bil ginjen, ko sem zopet videl čestita starčka, vidno bolj postarana, kakor sem si ju bil predstavljal! Kako rad bi bil takrat ostal pri njiju za vedno, posvetil se popolnoma skrbém za olajšanje njune starosti, Kako me je bolelo, da sem v kratkih onih dneh, ko sem bil v Turinu, imel nekaj opravkov, ki me niso pustili domu in da sem mogel le tako malo časa posvetiti svojim sorodnikom. Uboga mati rekla je bitko žalostna: »Ah, naš Silvijo ni prišel radi nas v Turin!« Ono jutro, ko sem odpotoval v Milan, bilo je žalostno slovo. Oče stopil je z mano na voz in me spremljal uro daleč; potem se je vrnil sam proti domu. Obrnil sem se, da bi gledal za njim, jokal sem in poljubljal prstan, ki mi ga je bila dala mati, nikdar pa še nisem občutil, da bi mi bilo prihajalo tako tesno pri srcu, kakor tedaj, ko sem odpotoval od starišev. Jaz ne verujem v spomine, čudil sem se pa vendar, da ne morem premagati svojih bolečin in moral sem prestrašen reči: »Odkod ta nenavadni nemir?« Zdelo se mi je, kakor bi videl pred sabo veliko nesrečo.

Sedaj, v ječi, sem se zopet spominjal onega strahu, one tesnobe; spominjal vseh besed, katere

sem bil čul pred tremi meseci od svojih starišev. Ono tarnanje materino: »Ah, naš Silvijo ni prišel radi nas v Turin« težilo je zopet moje srce. Očital sem si, da se jim nisem tolikokrat skazal bolj nežnega. Tako jih ljubim, in kazal sem jim svojo ljubezen tako malo! Nikdar več jih ne bom videl in tako malo sem se radoval njihovih pogledov! Tako malo sem jim skazoval svojo ljubezen! Take misli mučile so me.

Zaprl sem okno, hodil eno uro gori in doli, mislil sem, da ne bom imel miru celo noč. Ulegel sem se na posteljo in utrujen sem zaspal.

III.

Prvo noč v ječi vzbuditi se, to je nekaj groznega! »Jeli mogoče!« dejal sem, spomnivši se, kje da sem, je-li mogoče? Jaz tu? Ali niso to samo sanje? Včeraj torej so me zaprli? Včeraj so me toliko časa zaslišavali, kar bodo jutri, in kdo vé, kako na dolgo še nadaljevali? Sinoči, predno sem zaspal, sem se tako jokal, ko sem mislil na svoje stariše!

Mir, popolna tihota, kratek spanec, ki je bil okrepčal duševne moje moči, zdelo se mi je, da so pomnožili stokrat moje bolečine. Ko sem bil tako brez vsake zabave, stopila je pred duševne moje oči z neverjetno silo skrb mojih dragih, posebno pa še očetova in materina, ko bodo zvedeli, da sem zaprt.

»Sedaj,« dejal sem, »spé še mirno ali pa morda v sladkih mislih name budé, prav nič ne sluteč,

kje da sem! Kako bi bili srečni, ko bi jih Bog vzel k sebi prej, ko pride v Turin poročilo o mojej nezgodi! Kdo jim bo dal moči, da prestanejo ta udarec?«

Zdelo se mi je, da mi odgovarja neki notranji glas: On, katerega kličejo na pomoč, ljubijo in v sebi čutijo vsi tužni; On, ki je dal Materi moč, da je šla za Sinom na Golgato in da je stala pod križem Njegovim! Prijatelj nesrečnim, prijatelj vsem ljudem!

To je bil prvi trenutek, ko je vera zmagovala v mojem srcu; otroško ljubezen pa moram zahvaliti za to dobroto.

Kar se tiče preteklih časov, sem se za vero, ne da bi jo bil zaničeval, le malo brigal. Navadni ugovori, s kojimi se pobija, niso se mi zdeli mnogo vredni, a vendar je sto in sto dvomov omajevalo mi vero. Vže dolgo niso se zadevali ti dvomi vprašanja, ali je Bog ali ne, in rekel sem, ako je Bog, je naravna posledica njegove pravičnosti drugo življenje za človeka, ki toliko trpi na krivičnem tem svetu; torej ima po vsem prav, kdor upa v dobrote prihodnjega življenja; od tod ljubezen do Boga in do bližnjega, vedno teženje po svojem zasluženju, ki se pridobi plemenitim tveganjem samega sebe. Vže dolgo časa sem vse to premišljeval in dostavljal: In kaj družega je krščanstvo, ko vedno teženje po svojem oblaženju? In čudil sem se, kako je mogel za tako čisto, tako filozofično, za vero, ki se je skazala tako neovrgljivo, kakor se je krščanska, priti čas, v kojem se je

upalo trditi modroslovje: Od sedaj naprej bom jaz na njenem mestu! In kako boš ti na njenem mestu? Učé pregreho? Ne, tega ne! Učé čednost? Da, da, gotovo, a ta bo ljubezen do Boga in do bližnjega, ona bo isto, kar uči krščanska vera.

Dasi sem vže nekaj let sem tako mislil, ogibal sem se izvajanju posledice: bodi torej dosleden! bodi kristijan! nikar se več ne plaši ob zlorabah! ne huduj se več na take težkoče v nauku cerkve, ker glavni in najjasnejši nauk je: ljubi Boga in svojega bližnjega.

V ječi še le sem se vendar odločil za to posledico. Pomišljal pa sem le nekoliko, ko sem mislil, da bi marsikedo, ko bi zvedel, da sem pobožnejši od prej, imel se opravičenim in bi me sodil, ali da sem hinavec, ali pa da sem tako obupan vsled svoje nezgode. Ako nisem bil niti hinavec niti obupan, odločil sem se, nikakor se ne brigati za morebitna nezaslužena očitanja ter naprej kristijan biti in se kot tacega spoznavati.

IV.

Ostal sem pozneje trden pri tem sklepu, a resno premišljevali začel sem ga še le isto prvo noč svojega zavora. Proti jutru bil sem zopet miren in čudil sem se temu. Spominjal sem se starišev in družih mi dražih, nisem pa več obupaval radi njihove duševne moči in tolažil me je spomin krepostnega mišljenja, koje sem bil spoznal na njih o družih priložnostih.

Zakaj sem se prej tako bal, ko sem si predstavljal njihov strah in zakaj sedaj tako zaupam v velikost njihove moči? Ali je bila velika ta sprememba čudež, ali pa je bila le naravna posledica zopet oživiljene moje vere v Boga? In kaj je hudega, ako imenujem velike dobrote, koje nam resnično skazuje vera, čudeže?

O polunoči prišla sta bila sekondina (tako se imenujejo jetnišničarju podložni čuvaji), da sta pregledala, je-li vse v redu, in našla sta me bila pri zelo slabej volji. Ko se je zdanilo, prišla sta zopet dobila me veselega in za šale pripravljenega.

»Po noči, gospod, gledali ste kakor kak bazilisk«, rekel je Tirola, »sedaj ste ves drugačen in to me veseli, to je znamenje, da niste — ne zamerite mi besede — lupež; kajti lupeži — star sekondin sem in moja opazovanja nekaj veljajo — lupeži so drugi dan po zaporu bolj divji, ko prvi. Izvolite nosljati?«

»Sicer ne nosljam, pa nočem odbiti vaše prijaznosti. Kar se tiče vaših opazovanj, ne zamerite mi, ako se mi ne zdé tako modra, kot vi mislite. Ako danes ne gledam več tako hudo, je pač mogoče, da je ta sprememba posledica neumne brezčutnosti, znak, da si lahkomiselnjno domišljujem, da me bodo kmalu izpustili.«

»Dvomil bi o tem; ako bi bili vi tu iz družih vzrokov, ali take reči, politične, se dandanes ne končajo tako hitro. In vi niste tako nespametni, da bi si to domišljali. Brez zamere, saj me razumete. Še jeden nosljaj?«

»Prosim. A kako more kdo biti tako prijaznega obraza, kakor vi, ako živi vedno med nesrečnimi ljudmi?«

»Mislili bote, da radi nebrižnosti za bolesi družih; od kod to pride, sam natanko ne vem, a povem vam, da se mi večkrat stori milo, ko vidim druge jokati se. Včasih pa se le veselega kažem, da bi se smejali i ubogi jetniki.«

»Prišlo mi je na misel, kar še prej nikdar: da je človek lahko jetnišničar, pri vsem tem pa najboljšega srca.«

»Stan nima pri tem ničesar opraviti, gospod. Za onim obokom na oni strani dvorišča je drugo dvorišče in druge ječe, vse za ženske. To so — kako bi dejal — ženske slabega zadržanja. Pa vedite, gospod, kar se tiče srca, so angelji med njimi. In ako bi vi bili tam čavaj...«

»Jaz?« Pokal sem smeha.

Tirolu bil je moj smeh zmešal in ni nadeljeval svojega govora. Mislil je morda, ko bi bil jaz jetnišničar tam, da bi mi bilo težko, ne zagledati se v katero teh nesrečnic.

Vprašal me je še, kaj da hočem zajutrkovati ter odšel. Čez nekoliko minut prinesel mi je kave.

Gledal sem ga srpo v oči zlobnim pogledom, ki je hotel reči: »Ali bi ti nesel drugemu nesrečnemu človeku, mojemu prijatelju Petru, malo pismice?« On pa mi je tudi odgovoril z nasmehom »Ne, gospod, in ako ga daste komu izmed mojih tovarišev, ki vam obljubi, pazite se, on vas izda.«

Nisem prav gotov, ali me je on razumil ali ne, niti ali sem razumil jaz njega, vem pa dobro da sem ga hotel desetkrat prositi koščka papirja in svinčnika, a nisem si upal, kajti bilo je nekaj v njegovih očeh, kar me je — tako se mi je vsaj zdelo — opominjalo, naj ne zaupam nikomur, drugim še manj ko njemu.

V.

Ako bi ne bil Tirola imel poleg izraza dobrote tako zvitih očij, ako bi imel bolj plemenit obraz, udal bi se bil skušnjavi ter ga napravil za svojega poslanca; morda bi bilo mojemu prijatelju o pravem času došlo moje pismo omogočilo popraviti kako napako, in mogoče je, da bi bil ta ubogi revež rešil, ako prav ne samega sebe, ki je bil že preveč zapleten, pa nekoliko družih in mene!

Potrpljenje, tako se mora zgoditi.

Poklicali so me, da nadaljujejo moje zaslišanje, ki je trajalo celi isti dan in še nekoliko družih brez družega prestanka, kakor mej kosilom.

Dokler se ni končala preiskava, tekli so mi dnevi silno hitro, tako je napenjalo moj duh ono brezkončno odgovarjanje na tako razna vprašanja, zbiranje odgovorov med kosilom in zvečer, premišljevanje vsega, kar me bodo skoro gotovo še vprašali.

Koncem prvega tedna pripetilo se mi je nekaj zelo neprijetnega. Ubogi moj Peter, ki je ravno tako želel, kakor jaz, da bi se sporazumela na

kak način, poslal mi je pismice; posluževal pa se pri tem ni čuvaja, ampak ubozega jetnika, ki je hodil s čuvaji k nam, da bi jim pri nas kaj pomagal. Bil je to človek 60 do 70 let, obsojen ne vem na koliko mesecev ječe.

Z iglo prebodel sem si prst in s krvjo pisal sem nekaj malih vrstic v odgovor in jih poslal po svojem poslancu. Imel je smolo, pazili so nanj, in našli pismice pri njem in ako se ne motim, našteali so mu jih nekoliko za to. Slišal sem neki krik, mislil sem, da je krik onega starca, kojega nisem videl nikdar več.

Ko so me poklicali k preiskavi, tresel sem se jeze, vidéč s svojo krvjo pisano pismo, ki, hvala Bogu, ni govorilo o stvareh, ki bi nama mogle škodovati in je bilo videti kot navaden pozdrav. Vprašali so, kako sem si preskrbel krvi, vzeli mi iglo in norčevali se z mano. A jaz se nisem smejal! Nisem si mogel spraviti izpred oči ubozega starega poslanca svojega. Rad bi bil prestál kakoršnokoli kaznen, da bi prizanesli le njemu. Ko sem čul oni krik, nisem dvomil, da je njegov in krvavelo mi je srce.

Zastonj vpraševal sem zanj jetnišničarja in čuvaja. Zmajevali so z glavo ter rekli: »Slaba se mu je godila — gotovo ne bo storil več kaj takega — sedaj je malo bolj v miru.« Več niso hoteli povedati.

Ali so mislili s temi besedami tesno ječo, v której so imeli reveža zaprtega, ali pa so govorili

tako, ker je mej tem, ko so ga pretepali, ali pa na posledicah tepenja umrl?

Necega dné zdelo se mi je, da ga vidim na nasprotni strani dvorišča pod arkadami. Srce mi je zatrepetalo kot bi bil zagledal zopet svojega brata.

Ko me niso več nadlegovali z zaslišavanjem, ko nisem imel ničesar, s čimur bi se bil pečal, potem sem še le prav bridko občutil svojo samoto.

Smel sem sicer imeti sv. pismo in Danteja, prepustil mi je sicer jetnišničar v prosto porabo svojo knjižnico, v której so bili nekateri romani Scudery-jevi, Piazz-jevi in še slabejši, a moj duh bil je preveč razburjen, kakor da bi se mogel sprijazniti s takim berilom. Vsako jutro sem se navadil na pamet en Dantejev spev, to učenje pa je bilo tako hlapčevsko, da sem pri njem mislil manj na stihe, kot na svojo zadevo. Prav taka godila se mi je, kadar sem bral kaj družega, izvzemši včasih kak stavek sv. pisma. To božjo knjigo, kojo sem vedno ljubil, tudi ko so še dvomi motili mojo vero proučeval sem sedaj bolj spoštljivo, ko prej kedaj, vendar sem navzlic svoje dobrej volji prav mnogokrat jo bral v druge reči zamaknjenim duhom, ter je nisem umel. Polagoma jel sem preiščevati bolj temeljito, kar sem bral in vseč mi je bilo vedno bolj in bolj.

Tako berilo ni v meni nikdar budilo prenapetosti, to je one napačno razumljene pobožnosti, ki rodi obupanost ali pa fanatizem. Pač pa me je učilo ljubiti Boga in ljudi, vedno si bolj želeli

kraljestva pravice, zaničevati hudobijo, a odpuščati hudobnežem. Krščanstvo v meni ni uničilo onega dobrega, kar ga je bila morda rodila filozofija, pač pa je je vtrdilo, pokrepilo z višjimi, močnejšimi razlogi.

Ko sem necega dné bral, da se mora moliti neprenehoma, da prava molitev ni samo žlobodranje mnogih besed, da tako molijo pagani, ampak, da se mora moliti Boga priprosto, bodisi z besedami bodisi z dejanji in to tako, da i prve i zadnja napolnjuje sveta volja, obljubil sem si, resno začeti táko neprenehano molitev, in sicer, da ne bom več privolil niti v eno misel, ki bi ne bila navdihnjena z željo, ravnati v vsem le po zapovedih božjih.

Molitvic, koje sem molil, bilo je vedno le malo ne ravno iz zaničevanja (temveč so po mojem mnenju — za tega manj, za onega bolj — prav dobre za vtrjenje pazljivosti), ampak ker mislim, da sem tako vstvarjen, da nisem zmožen moliti jih mnogo, ne da bi se raztresel in pozabil, da molim.

Resna volja vedno misliti na Boga, me ni nikakor mučila z utrudljivim vednim duševnim na porom in strahom, temveč storila mi je jako dobro. Ker nisem pozabil, da je Bog vedno pri nas, ali temveč, da smo mi v njem, izgubila je samota za me od dné do dne več groze: »Ali nisem v najboljši družbi?« dejal sem si in razveselil sem se, prepeval in žvižgal vesel in ginjen.

»Kako pa«, mislil sem sam pri sebi, »kako pa, ko bi bil dobil mrzlico in umrl? Vsi moji dragi bi bili, in naj bi se bili še tako jokali in žalovali

o mojej smrti, počasi že dobili moč ter se vdali v mojo odsotnost. Mesto groba požrla me je ječa ali smem misliti, da jih Bog ne bo obdal z jednako močjo?

Iz mojega srca dvigale so se najgorkejše molitve za vse, včasih v solzah, a v teh solzah bila je nekaka sladkost. Trdno sem veroval, da bo Bog ohranil one in mene. In nisem se motil.

VII.

Prostemu živeti je mnogo lepše, nego zaprtemu, kedo bi dvomil o tem? In vendar se lahko misli veselo življenje tudi v ječi, ako se v njej misli, da je Bog pričujoč, da je minljivo vse posvetno veselje, da je resnično dobro le dobra vest in ne vnanje stvari. Predno je potekel mesec, privadil sem se, ako ne popolnoma, pa vsaj toliko, da sem mogel prestajati.

Ker nisem hotel pridobiti si prostosti s tem, da bi druge vabil v pogubo, videl sem, da moja osoda ne more biti druga nego smrt ali pa dolgotrajna ječa. Vdati sem se moral. Živel bodem, dokler mi pusté življenje, ko mi je pa vzamejo, storil bodem kar store nazadnje vsi bolniki: umrl bodem.

Skušal sem, v ničemur se pritoževati in privoščiti svojemu srcu vse mogoče zabave. Najbolj navadna zabava mi je bilo naštevanje vsega onega, kar je olepšavalo moje življenje: izboren oče, izvrstna mati, kaj dobra brata in sestre, — taki in taki prijatelji, dobra vzgoja, ljubezen do vede itd.

Koga je sreča bolj obsipala z dobrotami kot mene? Zakaj bi za njo ne zahvaljeval Boga, akoprav sem sedaj nesrečen? Včasih storilo se mi je milo, ko sem našteval te dobrote in zajokal sem; a pogum in veselost sta se vrnila kmalu.

Takoj prve dni svojega zapora pridobil sem si bil prijatelja. Ta ni bil ne jetnišničar, ne kak čuvaj, ne kak sodnik. Bil pa je vendar le človek. Kedo neki? Gluhonem deček petih ali šestih let. Oče in mati bila sta tolovaja, pravica ju je bila zasegla. Ubogo sirote preživljala je z nekojimi drugovi iste usode policija. Stanovali so vsi v enej sobi, meni nasproti in ob določeni uri odprle so se jim duri, da so se prišli zračit na dvorišče.

Gluhonemi prihajal je potem pod moje okno, smejal se mi ter mi mahal z rokami. Vrgel sem mu vselej lep kos kruha; vzel ga je veselja skakaje, letel k tovarišem, ga vsakemu nekoliko dal, potem pa je prišel svoj košček jest pod moje okno, kazaje mi svojo hvaležnost s smehom v lepih svojih očeh.

Drugi otroci gledali so me od daleč, a niso se upali, približati se; gluhonemi me je imel kaj rad, pa ne iz same dobičkarije. Nekaj kratov ni vedel, kaj bi počel s kruhom, ki sem mu ga vrgel, in dajal mi je znamenja, da so on in tovariši njegovi jedli dobro ter da ne morejo več jesti. Ako je videl iti v mojo sobo kacega čuvaja, dal mu je kruh, da mi ga da nazaj. Akoprav torej ni od mene pričakoval ničesar, uganjal je vendar naprej svoje ljubeznjive burke pod mojim oknom,

veselé se, da sem ga gledal. Nekoč dovolil mu je neki čuvaj, da je smel v mojo ječo; komaj vstopivši priletel je ter mi objemal kolena, veselja kričoč. Vzel sem ga v naročje in nepopisno je veselje, s kojim me je ubogi deček obsipaval z ljubkovanjem. Koliko ljubezni v malem tem srčecu! Kako bi ga bil rad vzgojil, ko bi ga bil mogel, da bi ga rešil zavrženosti, v kojej je bil.

Nikdar nisem zvedel imena njegovega. On sam še vedel ni, da ima sploh kako ime. Bil je vedno vesel, nikdar ga nisem videl jokati se, razun enkrat, ko ga je tepel, iz kojega uzroka ne vem, jetnišničar. Čudno! Bivanje v taci h krajih zdi se človeku najhujša nesreča in vendar bil je ta otrok tako srečen, kakor le more biti pri tej starosti kraljev sin. Premišljeval sem to in spoznal, da je dobra volja neodvisna od kraja, kjer smo. Vladajmo domišljijo in počutili se bomo po vsem dobro. En dan preide kmalu in ko se človek vleže zvečer v posteljo brez gladu in skelečih bolečin, kaj je na tem, ali je ta postelja mej zidovi, ki se imenujejo ječa, ali pa mej zidovi, ki se zovejo hiša ali palača?

Izvrstno modrovanje! A kako naj vladamo domišljijo? Poskušal sem in včasih se mi je prav lepo posrečilo: drugekrati pa je zmagala domišljija in ustrašil sem se, revež, svoje slabosti.

VIII.

V svoji nesreči sem vendar srečen, rekel sem, da so mi dali ječo pri tleh na dvorišči, kjer prihaja

štiri korake blizu do mene ljubeznivi ta deček, s kojim nemo občujem tako sladko! Občudovanja vredna je bistrournost človeška! Kake stvari dopovedovala sva si midva z brezštevilnimi izrazi očij in obraza! Kako dražestno se giblje, kadar se mu smejem! kako se popravlja v svojem gibanju, kadar se mu zdi, da mi ni všeč! Kako ume, da je meni drago, ako boža ali pa obdaruje kacega tovariša! Noben človek na svetu si tega ne more misliti in vendar sem jaz, pri oknu stojé tako rekoč odgojitelj uboge te stvarice! S ponavljanjem mejsebojnih znamenj popolnila bodeva vez svojih mislij. Bolj ko bode spoznaval, da ga jaz učim in odgajam, bolj me bode ljubil. Jaz mu bodem angelj razuma in dobrotljivosti, privadil se bode zaupavati mi svoje bolesi, svoje sladkosti, svoje želje: jaz pa ga bodem tolašil, blažil, učil v vsem njegovem vedenju. Kedo vé, me li ne bodo morda — ko zavlačujejo mojo usodo od meseca do meseca, pustili postarati se tu? Kedo vé, ali ne bode ta deček vzrastel pred mojimi očmi in ga li ne porabijo v tej hiši pri kakem delu? Kaj bi on še mogel vse doseči z umom, kakeršen kaže! Žalibože! ni več kakor k večjemu poraben čuvaj ali kaj tacega. Ali ne bodem storil torej dobrega dela, ako pomagam vzbuditi v njem željo, dopadati poštenim ljudem in samemu sebi in vcepiti mu ljubeznive občutke?

Ta samogovor bil je povsem naraven. Otroke sem vedno rad imel in odgojiteljski stan zdel se mi je vzvišen. Nekaj let sèm odgajal sem Jakoba

in Julija Porra, dva nadebudna mladeniča, koja sem ljubil, kakor bi bila moja sinova in tako ju bodem vedno ljubil. Bog vé, kolikokrat sem mislil nanja v ječi! kako mi je bilo žal, ko nisem mogel dovršiti njune vzgoje! kako goreče sem molil, da bi dobila novega učitelja, ki bi mi bil enak v ljubezni do njih!

Včasih vzdiknil sem sam pri sebi: kaka parodija! mesto da bi odgojeval Jakoba in Julija, obdarovana z najlepšimi darovi, koje morata dati narava in sreča, dobim učencem revčka, gluhega, nemega, razcapanega, otroka roparjevega! ki postane k večjemu čuvaj, kojemu bi se reklo malo manj gosposko birič. Taka preišljevanja so me begala in mi jemala pogum. A komaj sem slišal gluhonemovo kričanje, vže mi je tekla zopet kri hitreje, kakor očetu, ki zasliši zopet glas svojega otroka. Ta krik in njegovo oko raztresla sta v meni vsako misel na njegovo nizkost. Je li on temu kriv, ako je razcapan in zapuščen in roparske krvi? Človeško srce je v nedolžni starosti vedno spoštljivo. Tako sem si pravil in gledal ga vsako jutro z večjo ljubeznijo in zdelo se mi je, da postaja razumnejši; gojil sem sladko misel, posvetiti se njegovi odgoji, in domišljeval sem si vse mogoče, mislil sem, da me bodo morda kmalu izpustili iz ječe, da ga bodem potem mogel dati v kak zavod za gluhoneme in mu tako odpreti pot do kaj boljšega kot do biriča.

Ko sem se tako zabaval z mislimi na njegov blagor, prišla sta necega dne po-me dva biriča.

»Sobo bodete premenili, gospod.«

»Kaj hočete s tem?«

»Da vas morava peljati v drugo sobo.«

»Zakaj?«

»Necega družega velikega ptiča so prijeli in ker je ta soba najboljša . . . umete . . .«

»Umem: je pravo prebivališče novim došlecem.«

In odvedli so me na nasprotno stran dvorišča, pa žalibože moja soba ni bila več pri tleh in tako nisem mogel več občevati z gluhonemim otrokom. Čez dvorišče gredé videl sem dragega dečka sedečega na tleh, prestrašenega, žalostnega: spoznal je, da me je izgubil. Trenotek pozneje dvignil se je in tekel mi naproti; čuvaja hotela sta ga zapoditi, jaz pa sem ga vzel v naročje, in umazanega, kakor je bil, poljuboval sem ga in poljuboval, nazadnje pa, ko sem se mu iztrgal, imel sem — bi li povedal — solze v očeh!

IX.

Ubogo moje srce! ti ljubiš tako lahko in tako gorko, pa oh! v kake ločitve si vže bilo obsojeno! Gotovo ta ni bila najmanj bridka in občutil sem jo tembolj, ker je bilo novo moje stanovanje kaj žalostno. Temna, umazana sobica vlažna; okno ni bilo stekleno, ampak papirnato; stene bile so pomazane z grdimi podobami, ne upam se povedati kake barve; nepomalani prostori pa so bili popisani. Mnogokrat bilo je zapisano samo ime, priimek in domovina kacega nesrečnika in dan, kedaj da so ga prijeli. Drugi pridevali so kletve zoper

slabe prijatelje, zoper same sebe, zoper kake ženske, zoper sodnike itd. Drugi spisavali so na kratko svoje življenje; drugi zopet so zapisavali moralne izreke. Bile so tudi te-le besede Pascalove :

»Kedor pobija vero, naj bi se vsaj prej poučil, kaj da je vera, predno jo pobija. Ako bi se ta vera hvalila, da ima jasno podobo Boga, da ga pozna, kakeršen je, bi se lahko pobijala s tem, da bi se reklo, na svetu ne opazimo ničesar, kar bi ga nam kazalo tako z gotovostjo. Ker pa pravi, da ljudje tavajo v temi in proč od Boga, ki se prikriva njihovemu spoznanju, in da je ime, koje si prideva v svetem pismu, uprav »skriti Bog« . . kako korist morejo imeti oni nasprotniki od tega, ako v svojej znani brezbržnosti, koje kažejo nasproti spoznavanju resnice, vpijejo, da se jim ne pokaže resnica?«

Malo naprej bile so pisane besede istega pisatelja :

»Tu se ne gre za kako malo korist kakega ptujega nam človeka; tu se gre za nas same in za naše vse. Neumrjočnost duše je stvar tolike važnosti, stvar, ki sega tako globoko, da je moral izgubiti zdravo pamet, komur je vse jedno, ali spozna, kaj da je, ali ne.«

Drug napis je pravil :

»Zahvaljujem ječo, ker naučila me je spoznavati nehvaležnost ljudij, mojo revščino in dobroto božjo.«

Poleg teh ponižnih besedij bile so najhujše in najgrje kletvine človeka, ki se je imenoval bo-

gotajca, ki se je vzdigoval proti Bogu, kakor da bi bil pozabil, da je ravnokar tajil Boga.

Za vrsto tacihi kletvin prišla je druga polna psovka na »nesramneže«, tako je imenoval pisec one ljudi, koje je bila ječa spokorila in so v njej postali pobožni.

Pokazal sem te nesramnosti nekemu čuvaju, vprašaje ga, kedo da jih je pisal. »Veseli me, da sem dobil ta napis«, dejal je, »toliko jih je in tako malo utegnem iskati med njimi.«

In kar začel je strgati z nožem zid, da bi izbrisal napis.

»Zakaj to?« dejal sem.

»Revež, ki je to pisal, obsojen je bil radi umora na smrt, skesal se je teh napisov in me prosil te usluge.«

»Bog mu grehe odpusti!« vskliknil sem.
»Koga pa je umoril?«

»Ker ni mogel umoriti sovražnika svojega, maščeval se je nad njim, umorivši mu sina, najlepšega otroka, katerega si morete misliti na svetu.«

Groza me je spreletela. Tako daleč zaide maščevanje? In taka pošast smela je govoriti tako predrzno, kakor človek, ki je vzvišen nad vse slabosti tega sveta! Nedolžnega človeka umoriti! otroka!

X.

V tej novi sobi, tako temnej in umazane, kjer nisem imel tovarišije drazega mi gluhonemca, trla me je tuga. Po več ur stal sem pri oknu, od koder se je videlo na hodnike, preko hodnika

pa sem videl skrajni del dvorišča in okno prve svoje sobe. Kedo je tija prišel za mano? Videl sem tam moža, ki je hodil mnogo gori in doli, naglo, kot človek, kojega muči hudo vznemirjenje. Dva ali tri dni pozneje videl sem, da so mu dali pisalno orodje, potem pa je ostal cel dan pri mizi. Nazadnje sem ga venderle spoznal: šel je s čuvajem k zaslišanju. Bil pa je Melhijor Gioja!

Srce se mi je krčilo. Torej i ti, plemenita duša, i ti si tukaj! (Bil je bolj srečen od mene. Čez nekoliko mesecev so ga izpustili.)

Pogled vsacega dobrega bitja me tolaži, nase vleče, dá mi misliti. Ah! premišljevanje in ljubezen je velika dobrota. Dal bi bil svoje življenje, da bi bil oprostil Giojo iz ječe; v tolažbo mi je vže bilo, da sem ga samo videl.

Dolgo sem ga opazoval, da bi spoznal iz njegovega gibanja, je-li mirnega ali nemirnega srca in da bi molil zanj in čutil sem se bolj krepkega, bolj zadovoljnega sam saboj. Iz tega se spozna, da v olajšanje samote zadostuje pogled človeškega bitja, koje ljubimo. Prej mi je bil storil to dobroto ubog gluhonem otrok, sedaj pa sem jo imel zahvaliti daljnemu pogledu moža velicih zaslug.

Skoro gotovo mu je bil povedal kak čuvaj, kje da sem. Ko je necega jutra odpiral okno, mahal mi je z robcem v pozdrav. Odgovoril sem mu z istim znamenjem. O kako veselje navdajalo je moje srce oni trenutek! Dozdevalo se mi je, da je oddaljenost pretrgana, da sva skupaj. Sree

mi je vtripalo, kakor zaljubljenču. Gestikulovala sva, ne da bi se umela, istim poželenjem, kakor bi se umela; ali prav za prav umela sva res: ona znamenja povedati so hotela vse, kar sta čutili najini srci, eno pa je vedelo, kaj da čuti drugo.

Kako krepilo bodo v prihodnjosti ti pozdravi! mislil sem si. Prihodnost je prišla, a pozdravi se niso več ponavljali. Vselej, kadar sem zagledal Giojo pri oknu, mahal sem z robcem. Zastonj! Čuvaji so mi pravili, da se mu je prepovedalo, provzročevati moje geste, in jim odgovarjati. Vendar me je večkrat gledal in gledal sem ga i jaz in tako sva si povedala še marsikaj.

XI.

Po hodniku, ki je bil pod mojim oknom prav ob mojej ječi, hodili so sem ter tja drugi jetniki od jutra do večera, v spremstvu čuvajev, hodili so k zaslišavanjem in od njih. Bili pa so večinoma nižje vrste ljudje. Včasih sem videl tudi take, ki so se mi zdeli boljšega stanu. Akoprav jih nisem mogel dobro videti, ker so tako hitro hodili, so vendar obračali na-se mojo pozornost, vsi so se mi smilili, več ali manj. Žalostni ta pogled mi je začetkoma bolesti množil, polagoma pa sem se temu privadil in nazadnje mi je to manjšalo grozo svoje sramote.

Mimo mojih očíj hodile so tudi mnoge zaprte ženske. Iz tega hodnika prišlo se je namreč na drugo dvorišče in tam so bile ječe za ženske in bolnišnica za izživele. En sam zid in še ta

jako tenek, ločil me je od ene ženskih ječ. Mnogokrat sem mislil, da oglušim vsled njihovega petja, včasih tudi vsled njihovega prepira. Pozno v noč še, ko je drugod prenehal ropot, slišal sem jih, ko so se razgovarjale.

Lahko bi bil govoril z njimi, ko bi bil hotel. A storil tega nisem, zakaj ne, ne vem. Iz bojazljivosti? iz prevzetnosti? iz pametne previdnosti? Kedo ve? Morda so bili vsi trije vzroki temu krivi. Ženska, ki je, kar bi imela biti, je za me tako vzvišeno bitje! Ako jo vidim, slišim, govorim ž njo, napolni se moje srce s plemenitimi čutili, a ponižana, zavržena me vžali, potre mi srce, iz kojega mi prežene vso poezijo.

In vender . . . (ti »in vender« so nepogrešljivi, ako hočemo popisati človeka, kakeršen je) mej temi ženskinimi glasovi bili so nekateri prijetni in ti — zakaj bi tega ne pravil — bili so mi ljubi. Eden med njimi pa je bil milejši od družih in slišal se je redkeje in ni vzbujal podlih mislij. Peval je malo in večinoma samo ta-le dva ginljiva stika:

»Kedo povrne dévi
Njeno srečo, reví?«

Včasih pela je litanije, njene tovaršice so jo spremljale, a vžival sem veselje, da sem razločeval Magdalenin glas od družih, ki so se, kakor se je meni zdelo, preveč trudile, da bi jo prevpile.

Da, tej nesrečnici bilo je ime Magdalena. Kadar so njene tovarišice pravile svoje bolečine,

čutila je ž njimi in ihtela ter ponavljala: »Pogum, draga moja, Gospod ne zapusti nikogar.«

Kaj me je moglo ovirati, misliti si jo lepo in bolj nesrečno ko krivo, vstvarjeno za krepost, zmožno, poboljšati se, kadar pride od tod? Kedo me more grajati, ako sem bil ginjen, čuvši jo, ako sem jo spoštljivo poslušal, ako sem molil posebno goreče za njo?

Nedolžnost je spoštovanja in občudovanja vredna, kako pa ju zasluži tudi kes! Ali se je najbolji človek, ali se je Bog-človek obotavljal obrniti v grešnice milo svoje oko, častiti njihov kes, uvrstiti jih med one, koje je ljubil najbolj? Zakaj zaničujemo mi tako zeló žensko, ki je zašla v brezdno?

Tako modrujočega me je stokrat gnala skušnjava, da bi povzdignil svoj glas in razodel Magdalenini bratovsko svojo ljubezen. Enkrat bil sem že začel: »Magd! . . .« Čudno, srce mi je bilo kot petnajstletnemu dečku, meni, ki sem imel enointrideset let, starost, v kojej se ne goji več deških ljubeznij.

Dalje nisem mogel. Začenjal sem zopet: »Magd! . . . Magd! . . .« Zastonj! Smešen sem si zdel in zavpil sem jezno: »Norec, pa ne Magd!« (Matto! e non Mad!)

XII.

Tako končal je moj roman z ono revico! Če ne družega, zahvaliti ga imam za kaj prijetne misli nekolikih tednov. Pogosto sem bil tužen, a

njen glas me je razveselil; pogosto sem se ljutil na ljudi, premišljevalje njihovo podlost in nehvaležnost, začel sem sovražiti vse, a glas Magdalenin me je omečil in občutil sem sočutje ž njimi in jim odpuščal.

»O neznana mi grešnica, da bi le ne bila obsojena v hudo kazen! Ali, bodi obsojena v kakršnokoli kazen, da bi se ž njo le okoristila in poboljšala in da bi živela in umrla draga in ljuba Bogu! Da bi vendar našla pri vseh, ki te poznajo, sočutje in spoštovanje kakoršno si našla pri meni, ki te nisem poznal! Da bi vdihnila vsakemu, kdor te bo videl, potrpežljivost, milobo, poželenje po kreposti, zaupanje v Boga, kakor si je vdihnila onemu, ki te je ljubil, ne da bi te bil videl. Moja domišljija se lahko moti, ko si te predstavlja lepega telesa, a duša tvoja, tega sem gotov, bila je lepa. Tvoje tovarišice govorile so nesramno, a ti sramežljivo in uljudno; one so klele, ti si hvalila Boga; one so se prepirale, ti si mirila njihove prepire. Ako ti je kdo podal roko, da bi te potegnil s poti sramote, ako ti je nežno skazal kako dobroto, ti posušil tvoje solzé, vse tolažbe naj pridejo nadnj in nad njegovih otrok otroke!

V ječi poleg moje bilo je zaprtih več moških. Tudi te sem slišal govoriti. Eden med njimi presegal je drugove z ugledom, ne morda finejšim vedenjem, ampak večjo zgovornostjo in predrznostjo. Govoril je, kakor strgan dohtar. Zapovedujočim glasom in mogočno svojo besedo ošteval in ukazoval je prepirajočim se mir in molk, zapove-

doval jim je, kaj naj mislijo in čutijo; ti so mu sicer začetkoma malo nasprotovali, na zadnje ga pa le ubogali.

Reveži! niti enega ni bilo med njimi, ki bi bil znal olajšati neprijetnosti ječe, kazaje kak blag občutek, malo vere in ljubezni!

Glavar teh sosedov me je pozdravil in jaz sem mu odgovoril. Vprašal me je, kako preganjam to »prokleta življenje«. Rekel sem mu, da nikako življenje, ako bi prav bilo žalostno, ni za-me proketo, in da se moramo truditi do smrti, preskrbeti si uživanje veselja, koje nam vzbuja premišljevanje in ljubezen.

»Razložite, kako to mislite, gospod; razjasnite nam natanko vse.«

Razložil sem jim bolj natanjko, a niso me umeli. In ko sem si po nekolikih umetnih, pripravljalnih ovinkih upal kot za vzgled namigniti na srčna čutila, koja je bil vzbudil v meni glas Magdalenin, začel se je glavar grozno krohotati.

»Kaj pa je, kaj?« vpili so njegovi tovariši. Brezčutnež povedal jim je z vsemi mogočimi pretiravanji, kar sem mu bil povedal, jaz pa sem ostal norec.

Godi se v ječi, kar med svetom. Onim, ki mislijo, da je največja modrost, jeziti, pritoževati se, in zasramovanje vsega, zdi se neumen, kdor goji sočutje in ljubezen, ako se išče tolažbe v lepih podobah domišljije, ki časté človeštvo.

XIII.

Pustil sem jih, naj se smejó in nisem jim odgovoril ni besedice. Dvakrat ali trikrat so me še nagovarjali, jaz pa sem molčal.

»Gotovo ga ni več pri oknu — gotovo vleče na ušesa sapo Magdalenino — naš smeh ga je razžalil.«

Tako so se pogovarjali nekaj časa, dokler ni glavar onim, ki so se norčevali iz mene, zapovedal, da naj molčé.

»Tiho, psi, ki ne veste, kaj za vraga govorite. Naš sosed ni tak osel, kot vi mislite. Vi niste zmožni, da bi kaj premišljevali. Jaz pa se sicer zakrohutam, potem pa premišlujem. Mi smo tako neumni, kot vsi navadni potepuhi. A malo več veselja, malo več ljubezni, malo več vere v dobrote nebes, kaj mislite, česa znamenje je to?«

»Sedaj, ko sem i jaz premislil«, odgovoril je nekdo, »zdi se mi, da to kaže, da je malo manjši potepuh.«

»Dobro«, kričal je glavar, »to pot imam vendar zopet malo spoštovanja pred tvojo bučo.«

Nisem se posebno povzdigoval, ko so me imeli samo »malo manjšim potepuhom« nego sebe; vendar pa sem občutil nekako veselje, da so se ti nesrečneži preverili o važnosti gojenja dobrohotnega mišljenja.

Premaknil sem okno, kakor bi se bil povrnil. Glavar me je poklical. Oglasil sem se, ker sem upal, da hoče modrovati po moje. Motil sem se.

Podlost prepodi resne misli: ako jo razsvetli blaga resnica, zamore jej dati za trenotek prav, a takoj potem obrne se od nje ter ne želi več resno pečati se ž njo in začne dvomiti o tej resnici in se iz nje norčevati.

Vprašal me je torej, ako sem radi dolgov v ječi.

»Ne.«

»Morda ste toženi goljufije? Po krivem toženi seveda?«

»Tožen sem nekaj popolnoma družega.«

»Stvarij, ki se tičejo ljubezni?«

»Ne.«

»Radi umora?«

»Ne.«

»Karbonarije.« *)

»Tako je.«

»Kaj pa so prav za prav ti karbonarji?«

»Poznam jih tako malo, da vam ne morem povedati ničesar.«

Čuvaj naju je prekinil, zelo razsrjen, in ko se je izkričal nad mojimi sosedi, obrnil se je k meni z resnobo — ne biriško, no učeniško ter rekel: Gospod, sram vas bodi, da se razgovarjate z vsakim človekom! Ali ne veste, da so to tolovaji?«

Zarudel sem in zopet sem zarudel, ker sem bil zarudel in zdelo se mi je, da kaže, kedor go-

*) Bilo je tajno društvo, koje glavni smoter je bil zjediniti Italijo v jedno državo.

vori z vsakim človekom, ki je nesrečen, bolj dobro srce nego krivdo.

XIV.

Prihodnje jutro šel sem k oknu, da bi videl Melhiorja Giojo, a s tolovaji nisem občeval več. Odzdravil sem njihovemu pozdravu ter dejal, da se mi je prepovedalo, razgovarjati se ž njimi.

Prišel je aktuvar, ki me je bil zaslišal ter mi skrivnostno naznanil obisk, ki mi bode v veliko veselje. In ko se mu je zdelo, da me je pripravil dovolj, rekel je: »Vaš oče je tu, prosim, pojte z mano.« Šel sem ž njim v pisarno, tresé se veselja in poželenja in trudé se, biti jasnega obraza, ki naj bi pomiril mojega očeta.

Takoj, ko je zvedel, da so me zaprli, upal je, da je temu povod kako prazno sumničenje, in da me bodo izpustili precej. A ko je moj zapor trajal le predolgo, prišel je bil prosit vlado, naj me kmalu izpusti. Žalostna prevara očetovske ljubezni! Ni si mogel misliti, da sem bil tako predrzen ter se dal v oblast strogej postavi, in prisiljena veselost, v której sem govoril ž njim, utrčila je v njem misel, da se mi ni bati ničesar hudega.

Kratek razgovor, ki se je nama dovolil, razburil me je nepopisljivo, tembolj, ker sem prikrival vsako znamenje razburjenosti. Najtežje pa mi je bilo, skrivati jo, ko je bilo treba vzeti slovó.

V okolnostih, v kakoršnih je bila Italija, bil sem trdno prepričan, da bode Avstrija postopala

z vso strogostjo in da bodem obsojen na smrt ali pa v mnogo let ječe. To prepričanje zakrivati svojemu očetu! varati ga trdnim navideznim upanjem, da bodem kmalu oproščen! ne zjokati se, kadar ga objamem, govoriti mu o materi, o bratih in sestrah, o kojih sem mislil, da jih ne bodem nikdar več videl na zemlji! prositi ga neskrbnim glasom, naj me še pride pogledat, ako more! Nobena reč me ni stala nikdar tacega premagovanja.

Popolnoma potolažen se je ločil od mene, jaz pa sem se vrnil v ječo potrtega srca. Ko sem bil sam, upal sem, da me bodo okrepčale solze. Tega krepila pa nisem mogel najti. Ihtel sem sicer silno, a solze ni bilo ni jedne. Občutek, da se jokati ne more, je najhujši izmed najbridkejših bolečin in oh! kolikokrat sem ga skušal!

Prijela se me je huda mrzlica in strašno me je bolela glava. Cel dan nisem povžil niti žlice juhe. »Da bi to vendar bila smrtna bolezen«, dejal sem, »ki bi okrajšala mi muke.«

Neumna, strahopetna želja! Bog je ni vslišal, sedaj ga zahvaljujem za to. In zahvaljujem ga ne le, ker sem čez deset let ječe videl zopet drago svojo rodbino in se smem šteti srečnim, ampak tudi zato, ker trpljenje dá človeku moč in upam, da zame ni bilo brez koristi.

XV.

Dva dni pozneje prišel je moj oče zopet. Po noči sem bil spal in nisem imel mrzlice. Držal

sem se neprisiljeno in veselo in nihče ni slutil, kaj je vže bilo pretrpelo in kaj je še trpelo moje srce.

»Upam, da te pošljejo v nekolikih dneh v Turin. Pripravili smo ti vže sobo in težko te pričakujemo. Važni opravi silijo me, da se vrnem domov. Skrbi, prosim te, skrbi, da se snidemo kmalu.«

Srčna in žalobna njegova ljubeznivost trgala mi je srce. Otročja ljubezen ukazovala mi je, hliniti se, a vender me je hlinečega pekla vest. Ali bi ne bilo vrednejše mojega očeta in mene, ko bi bil jaz dejal: »Skoro gotovo se na tem svetu ne bova več videla! Ločiva se ko moža brez mrmranja, brez joka; daj mi očetovski svoj blagoslov!«

Táko govorjenje bilo bi mi stokrat bolj dopadalo, ko hlinjenje. A ko sem gledal temu častivrednemu starčku v oči, v obraz, ko sem videl sive njegove lase, se mi revež ni zdel dosti trden, da bi mogel slišati take reči.

In ako bi ga bil moral, ko ga ne bi bil hotel varati, videti, kako obupava, kako medli, morda, (grozna misel!) kako mi kapi zadet mrtev pade v naročje!

Ne, nisem mu mogel povedati resnice, niti namigniti na njo! Navidezna moja veselost varala ga je popolnoma. Ločila sva se brez solz, a vrnivšemu se v ječo prihajalo mi je še bolj tesno pri srcu, ko prvi pot; zastonj sem zopet prosil milosti, da bi se mogel izjokati.

Vdati se v vso grozo dolzega zapora, vdati se v smrt, bilo je v mojih močeh. A vdati se v neskončne bolečine, koje bodo trpeli radi tega oče, mati, brata, sestri, ah! v to niso zadostovale moje moči!

Padel sem na kolena, in molil sem goreče, kakor še nikdar prej, tole molitev:

»Moj Bog, iz tvojih rok prejmem vse, a dodeli onim, kojim sem bil nepogrešljiv, ono čudovito moč, da jim bodem nehal biti in da radi tega življenje nikogar izmed njih ne bode niti za en dan krajše.«

Ah! kaka je dobrota molitve! Moje srce bilo je več ur obrnjeno k Bogu, moje zaupanje je raslo, čimbolj sem premišljeval dobrotljivost božjo, čimbolj sem premišljeval vzvišenost človeške duše, kadar je prosta samoljubja in se trudi, ne imeti nikake druge volje, kot voljo neskončne modrosti.

Da, to se more, to je naša dolžnost. Razum, ki je glas božji, razum nam pové, da se mora radi kreposti storiti vse. Bi pa li bil dar, ki smo ga dolžni kreposti, popoln, ako bi v najbritkejših okolnostih svojih z vsemi svojimi močmi nasprotovali volji Onega, ki je vseh krepostij začetnik?

Ako se ne moremo nikakor izogniti smrti na vislicah ali kaki drugi muki, potem je bojazljiv strah pred njo, nezmožnost, gledati jej v obraz poln hvale in slave Bogu, znak obžalovanja vrednega ponižanja ali pa nevednosti. In nismo samo dolžni, vdati se v svojo smrt, ampak tudi v žalost,

kojo bodo občutili vsled tega naši dragi. Druzega ne smemo, kakor Boga prositi, da jih tolaži, da nas vodi vse in taka molitev se vselej usliši.

XVI.

Preteklo je nekaj dnij, a jaz sem bil tam, ko prej, to je mila tuga je obdajala moje srce in je polnila mirom in verskimi premišljevanji. Zdelo se mi je, da sem premagal vsako slabost, da sem nepristopen vsakemu nemiru. Neumna domišljija! Človek mora hrepeneti po popolnosti, a doseget je ne bode nikdar na zemlji. Kaj me je motilo zopet? Pogled drazega mi prijatelja, nesrečnega mojega Petra, ki je šel par pedij od mene oddaljen po hodniku, ko sem stal pri oknu. Prijeli so ga bili v njegovem brlogu ter ga pripeljali v ječo.

On in spremljevalci njegovi šli so tako brzo, da sem ga komaj spoznal, zapazil pozdrav njegov in odzdravil.

Ubogi mladenič! v cvetoči mladosti, nadebudnega duha, poštenega značaja, mehek, ljubezniv, vstvarjen slavno uživati svoje življenje, vržen je radi političnih stvari v ječo, sedaj, ko gotovo ne bode odšel najhujšim udarcem pravice!

Tako se mi je smilil, tako me je skrbelo, ko ga nisem mogel rešiti, ko ga nisem mogel krepiti s svojo navzočnostjo in svojo besedo, da nisem mogel najti miru. Vedel sem, kako ljubi svojo mater, svojega brata, svoje sestre, svake in male strijčnike; kako vroče si je želel, pripomoči k

njihovej sreči, kako so ga zopet ljubili vsi ti ljubljenci njegovi. Čutil sem, kaka mora biti žalost vsacega izmej njih o taki nezgodi. Ne najdem besed, s kojimi bi opisal besno bol, ki se me je lotila. In ta silna razburjenost trajala je tako dolgo, da sem vže mislil, da mi je potolažiti ne bode mogoče.

Tudi ta bojazen bila je le domišljija. O vi žalostni, ki mislite, da vas je ugrabila neka nezogibna, vedno rastoča boleost, čakajte malo in videli bode, da se motite! Tu na zemlji ne more dolgo trajati niti veliko veselje, niti velika razburjenost. Dobro je, ako človek spozna to resnico ter ne obupa v dnevih nesreče in se ne prevzame v srečnih urah!

Po dolgem vznemirjenju prišla je utrujenost in brezbržnost. A tudi brezbržnost ni dolgo trajala in bal sem se, da bodem odslej zaporedoma padal iz ene skrajnosti v drugo. Ustrašil sem se take prihodnosti ter iskal pomoči v goreči molitvi.

Prosil sem Boga, naj pomaga ubogemu mojemu Petru tako, kot meni, njegovi rodbini tako, kot mojej. Samim ponavljanjem teh molitev mogel sem se v resnici umiriti.

XVII.

A ko mi je bila duša mirna, premišljeval sem prestale muke in jezen sam na-se radi svoje slabosti, mislil sem, kako bi se je iznebil. Pomagal sem si na ta-le način: Vsako jutro, ko sem iz-

molil jutranjo molitev, motril sem pred vsem vse mogoče dogodke, ki bi mi mogli vznemiriti moje srce. Za vsak tak dogodek utrjeval sem svojo domišljijo ter pripravljaj se nanj: od najbolj mi ljubih obiskov do obiska rabeljevega sem si vse predstavljal. Ta žalostna vojna zdela se mi je nekaj dnij neznosna; a hotel sem dostati in v kratkem sem bil popolnoma zadovoljen.

Na novega leta dan 1821. l. dobil je grof Alojzij Porro dovoljenje ter me obiskal. Nežna in gorka ljubezen, ki naju je vezala, potreba na obeh straneh, povedati drug drugemu toliko stvari, ovira tega dopovedovanja v prisotnem aktuvariju, prekratek čas, ki sva smela biti skupaj, nesrečne slutnje, ki so meni krčile srce, sila, s katero sva se trudila, kazati se mirnima, vse to mislil sem, da mi mora strašno razburiti srce. A ko sem se bil ločil od druzega mi onega prijatelja, čutil sem se mirnega; ginjenega sicer, toda mirnega.

Taka je posledica, ako se človek prej obo-roži proti močnim viharjem.

Mojega truda, pridobiti si trajen mir, ni rodila toliko želja, zmanjšati svojo nesrečo, kolikor to, da se mi zdi razburjenje človeka nevredno. Razburjeno srce ni več zmožno premišljevati, v neizogibnem vrvenju prenapetih mislij sodi se brez-miselno, neumno, zlobno; naš razum je takrat v stanju, ki je povsem nasprotno filozofiji, nasprotno krščanstvu.

Ako bi bil jaz cerkven govornik, govoril bi pogostoma o potrebi, krotiti razburjenost, brez

tega pogoja dobri biti ne moremo. Kako je bil pač miren sam s sabo in drugimi on, kojega moramo posnemati vsi! Ni je velikosti srca, ni je pravice brez mirnih mislij, brez duha, ki se raje smehlja kot jezi dogodkom kratkega tega življenja. Jeza ne velja nič, razun v kaj redkem slučaju, ko se more upati, ponižati ž njo hudobneža in odvrniti ga od krive poti.

Mogoče je, da so na svetu vzburjenosti, ki so po svojej naravi različne od onih, katere poznam jaz, in ki se ne smejo soditi tako hudo; a ona, ki je imela do tlej mene v svojej oblasti, ni bila vzburjenost, koja bi bila povzročevala sama žalost: pogosto bilo jej je primešanega mnogo sovraštva, mnogo poželenja, zabavljati, slikati si celo družbo ali pa tega ali onega najgrjimi barvami. To ti je prava kuga na svetu! Človek se smatra samega sebe boljšim, ko zaničuje druge ljudi. Zdi se mi, kakor bi si vsi prijatelji pravili na uho: »Ljubimo se samo med sabo; ako razkričimo, da so vsi drugi osli in sleparji, videlo se bode, kakor bi bili mi na pol bogovi.«

Čudno je, da táko življenje, polno jeze na vse, tako ugaja! V njem vidi se nekako junaštvo. Ako je človek, nad katerim si se včeraj jezil, umrl, takoj poiščeš si družega. »Nad kom se bodem pa danes jezil? koga bodem sovražil? ali je morda ta grdoba tam? . . . Hvala Bogu! Prijatelji vkup! Našel sem ga, po njem!«

Tako je na svetu: in ne da bi ga obrekoval, lahko rečem, da je slabo na svetu.

XVIII.

Nisem se iz zlobe pritoževal o grozi svoje ječe, v katero so me bili dali. K sreči bila je še prazna boljša in prijetno so me ž njo iznenadili.

Ali ne bi bil moral biti celo zadovoljen s tem naznanilom? In vender — da povem resnico — nisem mogel misliti na Heleno brez nevolje. Kake otročarije! da bi se vže moral vedno zagledavati v kako stvar in še celo iz ne mnogo vrednih nagibov! Ko sem šel iz one luknje, obrnil sem svoje oko na steno, na katerej sem tolikokrat slonel, kjer je na nasprotni strani bivala uboga grešnica. Rad bi bil še enkrat slišal ona ginljiva stika :

»Kdo povrne devi
Njeno srečo, revi?«

Prazna želja! Bila je zopet ločitev več v tužnem mojem življenju. Nočem mnogo govoriti o tem, sicer bi se mi kedo smejal, a bil bi hinavec, ako ne bi povedal, da sem bil več dnij žalosten radi tega.

Mimogredé pozdravil sem dva uboga tolovaja, svoja soseda, ki sta bila pri oknu. Glavarja ni bilo tam, a opozorjen po tovariših priletel je ter me tudi pozdravil. Začel je peti pesen: »Kedo povrne« itd. Ali se je hotel norčevati z menoj? Stavim, da ko bi to vprašal 50 ljudij, odgovorilo bi mi jih 49: »da«. In navzlic takej večini, mislim, da se mi je hotel ropar skazati uljudnega. Jaz sem vsaj smatral ga tako, in bil sem mu hvaležen

in pogledal sem ga še enkrat; on pa je pomolivši roko skozi mrežo s kučmo v rokah mahal mi v pozdrav, potem pa sem se obrnil in odšel po stopnicah.

Ko sem prišel na dvorišče, bilo mi je nekaj v tolažbo. Tam je bil gluhonemi deček med vrati. Zagledal me je, spoznal in hotel mi je nasproti leteti. Jetničarjeva žena zagrabila ga je — Bog ve zakaj? — za vratnik in ga tirala v hišo. Hudo mi je bilo, ko ga nisem mogel objeti, a skoki, s kojimi je bil skakal proti meni, so me prijetno dirnoli. Ljubljenu biti je tako sladek občutek!

Bil je dan poln velicih dogodkov. Dva koraka naprej prišel sem mimo okna prejšnje svoje sobe, v katerej je bil sedaj Gioja. »Dober dan, Melhijor!« rekel sem mu mimogredé. Dvignil je glavo in skočivši proti meni je klical: »Dober dan, Silvijo!«

Ah! ni mi bilo mogoče, obstati za hip. Obrnil sem se proti vratom, šel čez visoke stopnice, in deli so me v čedno sobico, prav nad Giojo.

Ko so čuvaji prinesli posteljo in me pustili samega, takoj sem pregledal stene. Bili so napisani vsakteri spomini, deloma s svinčnikom, deloma z ogljem, deloma so bili vrezani. Dobil sem prekrasni francoski kitici, še sedaj mi je žal, da se jih nisem naučil na pamet. Pod njima bil je podpis: »Le Duc de Normandie« (vojvoda Normandijski). Začel sem jih peti, kolikor mogoče po napevu uboge svoje Magdalene, a čuj, kar zaslišim prav blizu glas, ki jih je pel drugače. Ko je končal,

zaklical sem: »dobro«! Oni pa me je takoj vljudno pozdravil in me vprašal, če sem Francoz.

»Ne, Lah sem, ime mi je Silvijo Pellico.«

»Pisatelj »Frančiške iz Riminov?«

»Prav tisti.«

Potem napravil mi je uljuden poklon in seveda tudi izrazil svoje sočutje, da sem zaprt.

Vprašal me je nadalje, od katere strani Laške sem doma.

»Iz Pijemonta; Salučan sem.«

Ponavljale so se dvorljivosti o značaji in duševnih darovih Pijemontezov, v prvej vrsti imenoval je salučanske veljavne može, posebno Bodomija.

Kratke te pohvale govoril je tako fino, kakor more storiti le mož, ki je vžival izvrstno vzgojo.

»Sedaj pa naj bode meni dovoljeno, gospod, vprašati Vas, kedo da ste Vi?«

»Peli ste eno mojih pesmic.«

»Krasni kitici, ki sta tu na zidu, sta Vaši?«

„Da, gospod.«

»Vi ste torej . . . «

»Nesrečni vojvoda Normandijski.«

XIX.

Jetnišničar šel je pod najinim oknom ter nama ukazal molčati.

Kak nesrečen vojvoda Normandijski? premišljeval sem. Ali ni to naslov, ki so ga dali sinu Ljudevita XVI.? A ubogi ta otrok je brez dvojbe že davno mrtev! Torej je moj sosed jeden izmed

onih nesrečnih ljudij, ki so poskusili, zopet oživeti ga.

Nekaj jih je vže trdilo, da so Ljudevit XVII.; spoznali so jih za lupeže, kako more ta najti večjo vero?

Akoprav sem še poskušal dvomiti, kako da je ta stvar, premagala je v meni vendar nepremagljiva nevera in premagovala je vedno bolj. Navzlic temu nisem hotel žaliti reveža, naj mi dopoveduje kakeršne bedarije hoče.

Kmalu potem začel je zopet peti, na kar sva zopet govorila.

Mojemu vprašanju, kaj da je, odgovoril je, da je prav res Ljudevit XVII. in hudo je začel zabavljati Ljudevitu XVIII. svojemu stricu, ki se je bil polastil njegovih pravic.

»Kako pa to, ali niste mogli spraviti teh svojih pravic v veljavo takrat, ko so se zopet uvedli Burboni na prestol?«

»Takrat ležal sem v Bolonji na smrt bolan. Komaj sem se malo pozdravil, hitel sem v Pariz ter se predstavil najvišjim oblastim, a kar je bilo, je bilo: krivični moj stric me ni hotel več poznati; moja sestra združila se je ž njim v mojo pogubo. Samo princ Condé me je sprejel z odprtimi rokami, a njegovo prijateljstvo pomagalo mi ni nič. Nekega večera napali so me na pariških ulicah morilci, oboroženi z bodali in komaj sem jim ušel. Nekoliko časa bil sem še v Normandiji, potem pa sem se povrnil na Laško ter se nastanil v Modeni. Od tu pisaril sem neprenehoma vsem vladarjem

po Evropi, posebno caru Aleksandru, ki mi je odgovoril jako uljudno. Jaz nisem obupal, da pridem enkrat vendarle do svojih pravic, ali, ako bi se vže ne priznale moje pravice do prestola francoskega iz političnih ozirov, da se mi vsaj odločijo dostojni letni dohodki. A kar me primejo, ženó na mejo modensko in izročé tukajšnji vladi. Sedaj sem uže osem mesecev tu pokopan in Bog vé, kedaj da me izpusté!

Vsemu njegovemu govorjenju nisem kar nič verjel. A da je tu pokopan, bila je resnica in občutil sem zanj gorko sočutje.

Prosil sem ga, naj mi v kratkem pove svoje življenje. Pravil mi je vse natančnosti Ljudovita XVII., koje sem vže vedel, kako je ž njim postopal hudobni črevljár Simon; kako so ga zapeljali, da je povedal nesramno laž o nenravnem vedenju uboge kraljice, svoje matere itd. itd. In nazadnje, ko je bil zaprt, prišel je po noči enkrat narod, da ga oprosti; topega dečka, Mathurina po imenu, dali so na njegovo mesto, on pa je ušel. Na cesti bila je kočija zaprežena s štirimi konji, jeden konj pa je bil lesen stroj, na koji so ga posadili. Prišli so srečno do Rena, čez mejo, general . . . (povedal mi je ime, kojega se ne spominjam), ki ga je bil oprostil, bil mu je nekaj časa odgojitelj, oče, poslal ali peljal ga je potem v Ameriko. Tam je mladi kralj brez kraljestva mnogo skusil, trpel je lakoto v puščavi, bil je vojak, živel češčen in srečen na dvoru brazilskega kralja, obrekovan, preganjan bil je prisiljen bežati.

Povrnil se je v Evropo koncem Napoleonovega cesarstva; v Napolju imel ga je Joahim Murat zaprtega. Ko je bil zopet prost in ravno na tem, da bi zahteval za-se prestol francoski, prijela ga je v Bolonji ona osodna bolezen, mej katero so kronali Ljudevita XVIII.

XX.

Pripovedoval je to povest s čudovito verjetnostjo. Jaz, ki mu verjeti nisem mogel, sem ga občudoval. Vsi dogodki francoske revolucije bili so mu popolnoma znani; govoril je o njih z veliko zgovornostjo in pripovedoval o vsakej stvari zanimive prigodke. V njegovem govorjenju bilo je nekaj vojaškega, a ni mu nedostajalo one okretnosti, ki je lastna boljšim krogom.

»Oprostite mi«, dejal sem mu, »da Vas kar tako nagovarjam, kar tako brez naslova.«

»Tega si ravno želim«, odgovoril je. Od svoje nesreče imam vsaj to korist, da se lahko smejem vsem praznim stvarem. Zagotavljam Vas, da se bolj ponašam s tem, da sem človek, kakor pa da sem kralj.«

Zjutraj in zvečer sva se dolgo pogovarjala in ne oziraje se na njegovo sleparijo, zdelo se mi je njegovo srce dobro, čisto, željno po vsem nravno dobrem. Večkrat sem mu že hotel reči: oprostite, jaz bi Vam rad verjel, da ste Ljudevit XVII., a odkritosrčno Vam povem, da sem prepričan o nasprotnem; bodite tako dobri in odpovejte se tej domišljiji. Vže sem si na tihem premišljeval

lepi govor, s kojim bi mu dokazal ničevost vsake laži, tudi lažij, ki se nam zdé nedolžne.

Odlašal sem od dne do dne, vedno sem pričakoval, da se bode najino prijateljstvo še bolj utrdilo, a nikdar se nisem upal izvršiti svojega namena.

Kadar premišlujem, kako malo poguma sem imel, vedno se opravičujem, češ da je to zahtevala uljudnost, poštena bojazen, da bi ga ne žalil in kedo ve, kaj še vse. A ta opravičevanja mi ne zadostujejo in ne morem zamolčati, da bi mi bilo v večje zadoščenje, ako bi ne bil molčal. Hlinjenje, da se verjame goljufiji, je znamenje malosrčnosti; zdi se mi, da bi tega ne storil nikdar več.

Da, malosrčnost! Gotovo v kočljivih zadevah je težko reči komu: »Jaz vam ne verjamem«. Razjezi se in mi izgubimo veselje njegovega prijateljstva, morda nas obsuje še s psovkami. A vsaka izguba je bolj častna, ko laž. In mogoče je, da bode revež, ki nas je psoval, vidé da se ne verjame njegovej slepariji, pozneje na tihem občudoval našo odkritosrčnost, ki ga bode nagibala k premišljevanju, in to ga morda privede na boljšo, ravno pot.

Čuvaji so skoro verjeli, da je on res Ljudevit XVII. in ker so že videli, kako se sreča vrti, niso obupali, da bode enkrat prišel na prestol francoski in da se bode spominjal njihove tako udane postrežbe. Imel sem čast, i videti ono imenitno osobo. Bil je srednje velikosti, 40 do

45 let, precej debel in popolnoma borbonskega obraza. Verojetno je, da ga je slučajna podobnost z Borboni zapeljala v to žalostno vlogo.

XXI.

Treba mi je, da se obtožim še neke druge človeške slabosti. Moj sosed ni bil brezbožen, včasih je tudi govoril o verskih čutilih, kakor človek, ki jih spoštuje in mu niso tuja, a bil je vedno poln neutemeljenih predsodkov proti krščanstvu, katerega bistvo je malo poznal, a toliko bolj vedel, kako se zlorablja. Površno modroslovje, ki je vladalo na Francoskem pred in po revoluciji, ga je bilo zaslepilo. Zdelo se mu je, da moremo Boga moliti bolj čisto, ako prav ne verujemo, kar nam oznanja evangelij. Cordillaca in Tracy-ja ni prav dobro poznal, pa častil ju je vender kot največja misleca in domišljeval si je, da je Tracy dognal vsa mogoča modroslovna vprašanja.

Jaz, ki sem se bavil bolj z modroslovjem, ko z drugimi rečmi, ter čutil slabost onih naukov, ki imajo svoj temelj v skušnji in sem poznal grde zmote »kritike«, koje se je bil oprijel čas Voltairjev, da bi oblatil krščanstvo; jaz, ki sem bil prebral Guénée-ja in druge velike može, ki so strgali tej krivi kritiki krinko z obraza; ki sem bil prepričan, da se ne more z logiko ovreči Boga in uničiti evangelijev; jaz, kojemu se je zdelo neumno, upirati se nazorom kristijanskim in vdati se modi, ki sem vedel, da je mogoče spoznati, kako priprosta in vzvišena da je katoliška vera,

ako se je ne gleda v njenej karikaturi, jaz sem se oziral bojazljivo na človeške slabosti. Besede površne mojega soseda so me zmotile, akoprav mi ni mogla uiti njihova površnost. Zatajil sem svojo vero, pomišljal se, premišljal, je li prikladno ugovarjati ali ne; rekel sem si, da ne koristi ničesar in hotel sem se pogovoriti, da sem opravičen!

Grda malosrčnost! Kaj pomaga, ponašati se samodopadljivo z obče veljavnimi nazori, ako nimaš prave podlage? Res je, da je gorečnost o nepravem času znak neponižnosti in da lahko nevernika še bolj razljuti. A odkrito in ponižno izpovedati, kar trdno veruješ, bodisi tudi tam, kjer ne upaš, da ti bodo pritrdili, ampak da te bodo še nekoliko zasramovali, je tvoja sveta dolžnost. Taka plemenita izpoved izvrši se lahko povsod, ne da bi se hotel kazati misijonarja.

Dolžni smo izpovedati važno resnico o vsakej priložnosti, ako tudi ni upanja, da se bode spoznala takoj, pa vendar pripravi srce tretjega do tega, da jo bode enkrat sodil bolj nepristransko in da bode tako zmagala resnica.

XXII.

V onej sobi bil sem mesec in nekaj dnij. Po noči od 18. do 19. dne februarja (1781. l.) vzbudilo me je rožljanje zapahov in ključev; videl sem vstopiti več ljudij s svetilnico, prva misel, ki me je obšla, bila je, da so me prišli umoriti. Preplašeno gledajočemu te postave približal se mi je

grof B. ter mi uljudno rekel, naj bodem tako prijazen, ter naj se takoj oblečem, da odpotujem.

To naznanilo me je iznenadilo; bil sem tako budalast ter sem vže mislil, da me bodo odvedli na mejo piemontsko. Ali je mogoče, da se tak vihar tako hitro izgubi? Jaz bodem še vžival slobodo zlato? Jaz bodem še videl predrage mi stariše, brata, sestri?

Te sladke misli rojile so mi le malo časa po glavi. Hitro sem se napravil ter odšel s svojimi spremljevalci, ne da bi bil mogel pozdraviti še svojega soseda. Zdelo se mi je, da slišim njegov glas in težko mi je delo, ko mu nisem mogel odgovoriti.

»Kam gremo?« rekel sem grofu, gredé na voz ž njim in žandarskim častnikom.

»Ne smem vam povedati tega, dokler nismo miljo proč od Milana.«

Videl sem, da se peljemo proti Vercellonskim vratom in moje upanje je bilo proč!

Molčal sem. Bila je kaj lepa noč, luna je svetila. Gledal sem one drage mi ulice, po kojih sem hodil toliko let, tako srečen; one hiše, one cerkve! Vse mi je vzbujalo na tisoče sladkih spominov.

O krasno sprehajališče proti vzhodnim vratom! o javni vrti, po kojih sem tolikokrat pohajal s Foscolom, Montijem, Ljudevitom Bremejen, Petrom Borsierijem, s Porrom in njegovima sinovoma, s toliko drugimi predragimi možmi, razgovarjaje se ž njimi tako poln življenja in upanja! Ko sem si

pravil, da vas vidim zadnji pot, občutil sem, kako sem vas ljubil in kako vas še vedno ljubim. Ko smo prišli iz mesta na prosto, potisnil sem si klobuk čez oči in jokal sem, ne da bi me kedo opazil.

Peljali smo se vže delj ko jedno miljo, predno sem vprašal grofa B.: »Mislim, da gremo v Verono?«

»Gremo dalje; v Benedke pojdemo, kjer vas moram izročiti posebnemu sodišču.«

Potovali smo s svojo pošto, ustavljali se nismo nič in prišli dne 26. svečana v Benedke.

Meseca septembra prejšnjega leta, mesec dnij prej, kot so me zaprli, bil sem v Benedkah. Takrat sem kosil v veliki in veseli družbi »pri luni«. Čuden slučaj! Grof in žandar peljala sta me prav v isto gostilno »k luni«.

Jeden natarjev se je kaj začudil, ko me je zagledal in spoznal (akoprav so bili žandar in dva biriča preoblečeni kot sluge), da sem v rokah pravice. Veselil sem se tega sestanka, ker sem bil prepričan, da bode natar marsikomu dopovedoval moj prihod.

Kosili smo, po kosilu pa so me odpeljali v doževsko palačo, kjer so bile krvave sodnije. Šel sem mimo namestništva in kavarne »Florijan«, kjer sem bil pretečeno jesen preživel tako prijetne večere: med potjo nisem srečal nobenega svojih znancev.

Prišli smo naprej čez trg . . . in na tem trgu bil mi je preteklega septembra rekel neki berač

te-le čudne besede: »Vidi se, gospod, da ste tujec; a jaz ne morem umeti, kako morete Vi in sploh vsi tujci občudovati ta kraj; za-me je kraj nesreče in grem čeznj samo, kadar moram.«

»Gotovo se Vam je tu pripetila kaka velika nesreča?«

»Da, gospod, a ne samo meni; Bog vas obvaruj, gospod, Bog vas obvaruj!«

In urno je odšel.

Sedaj, ko sem šel zopet tu čez, ni moglo biti drugače, da sem se spomnil zopet onih beračevih besed. In bilo je na onem istem trgu, da sem leto dnij pozneje stopil na oder, kjer so mi prebrali smrtno obsodbo in nje premenitev v težko ječo petnajstih let.

Ako bi količkaj veroval v duhove, mnogo bi govoril o tem beraču, ki mi je prerokoval tako odločno, da bode ta kraj meni kraj nesreče. Tako pa omenjam to le kot čuden slučaj.

Šli smo v palačo; grof B. govoril je s sodniki, potem me izročil jetničarju in me poslavlja se od mene ves ginjen objel.

XXIII.

Molcé sem šel za jetničarjem. Nekaj ozkih hodnikov in nekaj dvoran sva prešla, dokler nisva prišla do onih glasovitih svinčenic beneških.

Tam je poiskal jetničar v zapisniku moje ime, potem pa me zaprl v za-me odločeno sobo.

Tako imenovane svinčenicice (piombi) so gornji del nekdanj doževske palače pokrite povsem s svincem.

Moja soba imela je veliko okno z grozno mrežo, skozi katero se je videlo na streho cerkve sv. Marka tudi s svincem pokrito. Preko cerkve sem videl daleč tam zadnji del trga in na vseh straneh polno kupol in zvonikov. Velikanski zvonik sv. Marka bil je od mene le toliko oddaljen, kolikor je cerkev dolga in slišal sem vse, kar so na njem malo bolj glasno govorili. Videl sem tudi na levi strani cerkve del velicega dvorišča palačinega in en vhod. Na onem delu dvorišča bil je javen vodnjak in tja so hodili neprenehoma ljudje po vodo. Moja ječa je bila tako visoko, da so se mi ljudje tam doli videli kakor otroci, njihovih besed pa nisem razložil, ako niso vpili. Tako sem bil torej mnogo bolj osamljen kot v ječah milanskih.

Prve dni so me trle nekoliko skrbi radi tožbe, ki me je stavila pred posebno sodišče, morda se je radi tega pridružil tudi žalostni občutek še večje osamelosti. Sicer pa sem bil tudi bolj oddaljen od predrage mi svoje rodbine, o koji nisem mogel izvedeti ničesar. Novi obrazi, katere sem videl, niso mi bili zoprni, a držali so se resno, da sem se jih kar bal. Glas jim je bil pretiral naklepe Milancev in ostalih Lahov, in umeli so, da sem jaz jeden najhujših kolovodij drzne te nakane. Malo mojo pisateljsko slavo poznali so jetničar, njegova žena, hči, njegova sinčka in celo čuvaja: Bog vé, če si niso domišljevali ti vsi, kedo vé, kak coprnik da je pesnik tragedije?

Bili so resni ljudje, nezaupljivi, željni, da bi jaz v sebe zaupal kaj več, sicer pa zelo postrežni.

Kmalu so se me privadili vsi in videl sem, da so dobri. Žena bila je najdlje resna proti meni, prava jetničarica. Bila je suhega obraza, stara kacijh štirideset let, redkih besedij, in ni kar nič kazala, da bi mogla biti dobra še komu drugemu, kot svojim otrokom.

Nosila mi je kavo zjutraj in po kosilu, vodo, perilo itd. Ž njo so prihajali navadno njena hči, deklica kacijh petnajstih let, ne lepa, pa usmiljenega obraza, in fanta, prvi trinajstih, drugi desetih let. Odhajali so z materjo in ko so se zapirale duri, obrnili so še enkrat prijazne svoje poglede proti meni. Jetničar ni prišel nikdar k meni, razun kadar je prišel po mé, da me je odvedel v dvorano, kjer se je zbiralo sodišče, ki me je zaslišavalo. Čuvaja prišla sta le redkokedaj, ker sta imela dovolj opraviti v ječah policije, ki so bile nadstropje nižje in vedno polne lupežev. Eden teh dveh čuvajev bil je star nad sedemdeset let, a vedno še kos takemu trudapolnemu življenju, ko je treba vedno letati po enih stopnicah doli, po drugih gori v razne ječe. Drug mu bil je star kacijh 24 do 25 let, ta pa je raji pravil o svojih dragicah, nego pa je izpolnoval svoje dolžnosti.

XXIV.

Resne so skrbi radi tožbe, ki nas dolži, da smo ruvali zoper državo! Koliko strahu, da bi človek ne škodoval komu drugemu! Kake težave, braniti se proti takim tožbam, takim sumničenjem! Kaka je verojetnost, da se bode vse zaplelo še bolj ža-

lostno, ako pravde ne bode kmalu konec, — ako se bodo še drugi zaprli, ako pridejo na dan nove neprevidnosti, ako prav neznanih osob, samo da so iste stranke!

Sklenil sem, da ne bodem govoril o politiki, treba torej, da opustim vse, kar se tiče pravde. Samo povedati hočem, da sem se mnogokrat po večurnem zaslišavanju vrnil v svojo sobo tako besen in razkačen, da bi se bil umoril, ako bi me ne bila odvracala vera in spomin na moje drage mi roditelje.

Izginil je duševni mir, koji sem si bil po svojih mislih pridobil v Milanu. Nekoliko dnij sem obupaval, da bi ga še mogel dobiti in to so bili dnevi peklenskih muk. Nehal sem moliti, obupal sem nad pravičnostjo božjo, proklinjal ljudi in vse ter spremljeval v svojej glavi vse mogoče krive nauke o ničevosti kreposti.

Nesrečen in ljut človek je silno iznajdljiv v obsojanju svojega bližnjega in celo stvarnika samega. Jeza je največja nevarnost, največje zlo, mnogo večji, kot se sploh misli. Ker se ne more cele tedne tuliti od zore do mraka in se mora jeze vgrabljeno srce tudi odpočiti, spominjajo je ti počitki prejšnje nenravnosti. Videti je potem mirno, a ta mir je zloben, brezversk; divji smeh, brez ljubezni, brez vzvišenosti, nagnjen neredu, pijanosti, zasmehovanju in norčevanju.

V takem stanju popeval sem po cele ure z nekako veselostjo, neobčutljivo za vse dobre občutke; uganjal sem burke z vsakim, kedor je

prišel v mojo sobo; trudil sem se gledati na vse strani s stališča neke surove »modrosti«, modrosti osurovele.

Nesrečni ta čas ni dolgo trajal, morda šest ali sedem dnij.

Moje sv. pismo bilo je zaprašeno. Jeden jetničarjevih fantov rekel mi je božaje me: »Odkar ne berete teh bukev, zdi se mi, da niste tako žalostni.«

»Zdi se ti?« dejal sem.

In prijel sem sv. pismo, očedil knjigo z robcem prahu, odprl, kjer se je samo hotelo in bral sem besede: In rekel je svojim učencem: pohujšanje sicer mora priti, a gorje tistemu, po komur pride! Bolje bi bilo zanj, da bi se mu obesil mlinski kamen za vrat in bi se pogreznil v globočino morja, kakor da bi pohujšal jednega teh malih!

Čutil sem se zadetega, ko sem dobil vprav te besede, rudečica me je oblila, ker je otrok po prahu na knjigi spoznal, da ne berem več svetega pisma in ker si je mislil, da sem jaz radi tega bolj ljubezniv, ker sem bil zapustil Boga.

»Malopridnež!« (rekel sem mu, ljubeznivo ga opominjaje, ker mi je hudo délo, da sem ga bil pohujšal). »To je lepa knjiga, in odkar te knjige ne berem, sem mnogo hudobnejši. Kadar te mati pusti nekoliko pri meni, trudim se, da se oprostim slabe svoje volje, a ko bi ti vedel, kako se me prime, kader sem sam, bi slišal, kako besno da pojem!«

XXV.

Otrok je odšel, jaz pa sem bil zeló vesel, da sem imel zopet sv. pismo v rokah, da sem se izpovedal, da sem hudobnejši brez njega. Zdelo se mi je, da sem zadostil plemenitemu prijatelju, krivično razžaljenemu, da sem se zopet sprijaznil z njim.

»Moj Bog! Tebe sem bil zapustil?« vskliknil sem. »Jaz sem se bil tako izgubil? In verjeti sem mogel, da se nesramni smeh prav podá brezupnemu mojemu stanju?«

Izgovarjal sem te besede nepopisno vznemirjen, položil sem sv. pismo na stol, pokleknil na tla, da bi bral in vlile so se mi solze, meni, ki tako težko jokam.

Te solze bile so stokrat slajše, ko vsaka divja veselost. Čutil sem zopet, da je Bog! ljubil sem ga, žal mi je bilo, ker sem ga bil razžalil zapustivši se! obljubil sem, da se ne ločim od njega nikdar, nikdar več!

Oh, kako resna vrnitev k veri tolaži in dviga srce!

Bral sem in jokal celo uro; vstal pa sem poln zaupanja, da je Bog z mano, da mi je Bog odpustil vsako neumnost. Potem pa so se mi zdele vse moje nesreče, muke, pravde, skoro gotova smrt na vislicah stvari male vrednosti. Veselil sem se, da trpim, ker dana mi je bila prilika, izpolniti svojo dolžnost, kajti z vdanim srcem trpeč skazal sem se ubogljivega Gospodu.

Hvala Bogu, sv. pismo sem znal brati. Takrat ga nisem več bral z milovanja vredno kritiko, kakor je bral Voltaire, zaničevaje njegove besede, ki niso niti smešne niti napačne, ako se jim včasih — bodisi iz nevednosti bodisi iz zlobnosti ne vrine tacega smisla. Zdelo se mi je povsem jasno, da je knjiga svetosti, torej tudi resnice; ako žali s svojimi nepopolnostmi gledé jezika kako uho, je to stvar, ki pač ni vredna modrijana, prav tako, kakor bi zaničeval uro, ki dobro kaže, a nima krasne, dopadljive oblike. Kako brezpametno bi bilo trditi, da taka zbirka verno češčenih knjig nima pristnega vira; kako bi se dalo tajiti, da nadkriljuje to pismo zelo, zelo koran in bogoslovsko vedo Indov!

Mnogi so je zlorabili, mnogi hoteli so iz njega napraviti zbirko postav krivice, potrdilo svojih strastij. To je res; pa vedno smo na istem: vse se dá zlorabiti, a kedaj more zloraba najbolje dokazati, da je ona stvar slaba sama na sebi?

Jezus Kristus je rekel: Vsa postava in proroki, vsa zbirka svetih knjig dá se povedati s kratkimi besedami: Ljubi Boga in svojega bližnjega. In taka knjiga ne bi bila resnica, prikladna vsem stoletjem, ne bi bila sv. Duha vedno živa beseda?

Ko so se zopet vzbudila v meni taka pre-mišljevanja, ponovil sem sklep, da hočem po veri vravnati vse svoje nazore o človeštvu, o napredku omike, človekoljubje, ljubezen do domovine, vse občutke svojega srca.

Malo dnij, v kojih sem se bil vdal duševni surovosti, me je bilo pokvarilo. Posledice čutil sem dolgo in mnogo sem se moral truditi, da sem jih premagal. Kolikokrat se človek vda skušnjavi in poniža svoj razum tako, da opazuje delo Boga z nesrečnimi očmi besnosti, da opusti blagodejno molitev, pripravi ga polom v njegovem razumu do tega, da kaj lahko pade v stari greh. Več tednov napadale so me skoro vsak dan — misli brezbožne: porabljam sem moral vso svojo duševno moč, da sem jih preč odganjal.

XXVI.

Ko so bili ti boji prenehali in ko sem se zdel zopet dovolj trden častiti Boga v vsem svojem hotenju, vžival sem nekaj časa najslajši mir. Zaslíšavanja, ki so se vršila pred sodiščem vsak drugi ali tretji dan, me niso več tako vznemirjala, akoprav so bila sitna. Skrbel sem, da sem v težavnem tem položaju izpolnjeval svoje dolžnosti, koje sta mi nalagali čast in prijateljstvo in dejal sem: »Vse drugo prepustim Bogu!«

Zopet sem se vrnil ter se pripravljajl vsak dan za vsako iznenadenje in presenečenje, vsako vznemirjenje, vsako nezgodo, ki je le mogoča; taka vaja pa mi je z nova dokaj pomagala.

Moja osamelost pa je tembolj rasla. Fanta jetničarjeva, ki sta začetkoma večkrat prihajala k meni v vas, morala sta hoditi v šolo in ker sta bila vsled tega le malo doma, nista več prihajala k meni. Mati in sestra njuna, ki sta prej odpirali

fantoma, sta večkrat govorili z manojo, sedaj pa nista več prihajali drugače, razen ko sta prinesli kave, sicer sta me pustili pri miru. Za mater mi ni bilo kaj prida žal, ker ni kazala usmiljenega srca. A hči, akoprav ni bila olikana, bila je tako milih očij in besed, da niso bile za me kar tako. Kadar mi je ona prinesla kave in rekla: »Jaz sem jo napravila«, vselej se mi je zdela kava izvrstna. Kadar je rekla: »mati jo je pripravila«, bila mi je mlačna voda.

Ker sem tako redkokedaj videl ljudi, pečal sem se z mravljami, ki so prihajale na moje okno in jih dobro gostil, te pa so šle in priklicale cele črede tovarišic in okno je bilo polno teh živalic. Pečal sem se tudi s pajkom, ki mi je oprejal steno v sobi. Gostil sem ga z mušicami in komarji in tako sem ga privadil, da mi je prihajal kar na posteljo in na roko po svoj rop.

Da bi ostali ti merčesi edini, ki so me obiskavali! Bila je še pomlad, a mušice so se grozno množile. Zima bila je izvanredno mila; komaj je meseca marcija bil malo veter popihal, vže je bila vročina tu. Ne morem popisati, kako se je ogrel zrak v luknji, v kateri sem prebival. Bila je proti jutru, pod svinčeno streho, razgled bil je na svinčeno streho sv. Marka: odsev bil je grozen; dušilo me je. Nikdar nisem imel pojma o takej vročini. Tem mukam pridružile so se pa še mušice v takej množici, da so me kar zakrivale, naj sem jih še tako podil in se jih branil. Postelja,

miza, stoli, pôd, stene, strop, vse je bilo ž njimi zakrito, neštivilne so bile v zraku ter vršele so skozi okno ven in notri, silen vriš prouzročevaje. Piki teh živalic so bolesteri, ako koga pikajo od zore do mraka, od mraka do dne in mora vedno le misliti, kako bi zmanjšal njihovo število; v resnici mnogo trpi na duhu in na telesu.

Vidéč silno to muko v vsej njenej grozi in ker si nisem mogel izprositi, da bi me dali v kako drugo ječo, prišla me je skušnjava, da bi se sam končal, mnogokrat pa sem se bal, da znorim. A, hvala Bogu, te neumne misli so minole in vera me je še nadalje vzdržavala. Vera me je prepričala, da mora človek trpeti in zopet trpeti — potrpežljivo; vera je pouzročevala, da sem v bolestih občutil nekako slast, veselje, ker ne omagam, ker premagam vse.

Dejal sem: Kolikor več mi je trpeti v življenju, toliko manj se bodem bal, ako me v mojej mladosti obsodijo na smrt. Brez tega trpljenja v življenju bi bil morda klavrno poginil. In vrh tega sem li jaz tako prepošten, da zaslužim biti srečen? Kje so te kreposti?

In izpraševaje se s pravično strogostjo videl sem v svojem preteklem življenju le malo hvalevrednega; vse drugo bile so neumne strasti, brezbožnosti, prevzetnosti in namišljene kreposti. »Torej«, zaključeval sem, »trpi nevrednež!« Ako te prav ljudje in komarji umoré iz strasti in krivice, spoznaj v njih orodje pravice božje in mólči!

XXVII.

Ali je res tako težko ponižati se, spoznati se grešnikom? Ali ni morda res, da v obče izgubimo z budalostmi čas svoje mladosti in mesto da bi z vsemi svojimi močmi delali na to, da bi napredovali v dobrem, delamo večinoma le na to, da nazadujemo? Gotovo so izjeme; a odkrito povem, da se te ne tičejo moje osebe. Tudi ne vidim zasluge v tem, da sem nezadovoljen sam sabo: kadar daje luč več dima od sebe kot svetlobe, ni treba mnogo odkritosrčnosti, ko se pove, da ne gori, kakor bi morala.

Da, ko sem se opazoval z vso mogočo mirnostjo uma, brez poniževanja samega sebe in ozkovednosti pretirancev, sprevidel sem, da sem zaslužil kazen božjo. Neki notranji glas dejal mi je: Take kazni moraš trpeti, ako ne radi tega, pa jih moraš radi onega; zato so, da te pripeljejo zopet k onemu, ki je popolnoma in v kojega posnemanje so ljudje poklicani, kolikor ga posnemati morejo z omejenimi svojimi močmi.

Iz kacega razloga smel bi se pritoževati, da se mi zdé nekateri ljudje malovredni in nekoji drugi krivični, da so mi zaprte posvetne ugodnosti, da moramo hirati v ječi ali pa umreti na vislicah, ko sem moral samega sebe obdolževati sto in sto krivic zoper Boga?

Skušal sem vtisniti si v svoje srce taka pravična in tako gorko občutena premissljevanja: posledica tega bilo je spoznanje, da moram biti do-

sleden in da moram po njih vravnati svoje življenje in da se to ne more zgoditi, ako ne hvalim sklepov božjih, ako jih ne ljubim, ako v sebi ne ugonobim vsakega pohlepa, ki bi jim nasprotoval.

Da bi pri svojem sklepu ostal tem trdnejši, sklenil sem, da si od sedaj naprej razložim pridno vse svoje občutke s tem, da jih napišem. Težko je to bilo, ker mi je sodišče, dovolivši mi pisalno orodje, poštevalo liste in mi prepovedalo raztrgati jih, pridržaje si pravico, preiskavati, kaj da sem počel ž njimi. Ker mi je torej nedostajalo papirja, uporabil sem nedolžno zvijačo ter vgladil s koščekom stekla neobdelano mizo, koju sem imel, na to pa sem potem vsak dan pisal dolga razmišljanja, tikajoča se dolžnostij ljudij sploh, posebno pa sam svojih.

Ne pretiravam, ako povem, da so mi bile tako uporabljene ure mnogokrat kaj prijetne, ako sem prav trpel mnogo, ker sem vsled silne vročine sopel le težko in so mi komarji povzročevali s svojim pikanjem grozne bolečine. Da sem to pikanje malo omejil, prisiljen sem bil navzlic tolikej vročini dobro zaviti glavo in noge in pisati ne samo z rokavicami na rokah, ampak tudi z ovzato roko, da niso prišli komarji za srajco.

Ta moja razmotrivanja imela so bolj obliko životopisa. Popisal sem vse dobro in slabo, kar se je bilo rodilo v meni od mojih mladih dnij sèm, govore sam s sabo in trudé se, odstraniti vsak dvom, vrejujoč — bolje kakor sem mogel — svoje misli o vsakej stvari.

Ko je bila popisana vsa porabljiva mizina plošča, prebiral sem in prebiral, premišljeval uže premišljevano, nazadnje pa sem se vender (mnogokrat kaj nerad) odločil ter izstrgal vse s steklom in tako sem ploščo zopet vsposobil, da sem mogel zopet pisati na njo svoje misli.

Nadaljeval sem torej svojo povest, mnogokrat prekinjeno s premišljevanji vsakovrstnimi, razmotrivanjem sedaj te sedaj one točke iz metafizike, morale, politike, vere; ko pa je bila popisana zopet vsa plošča, prebiral sem in prebiral, potem pa izbrisaval.

Ker nisem hotel imeti nikacega uzroka, ki bi me oviral smejati se samemu sebi, popisal sem s priprosto natančnostjo vse, česar sem se spominjal iz življenja svojega in svoje misli; ker pa sem vedel, da lahko pride kedo pogledat, pisal sem posebno pisavo, to je z zamenjavanjem črk in skrajšanjem, kojemu sem bil kaj vaje. Vendar ni prišel nikdo pregledat in nikdo ni opazil, kako dobro sem preganjal oni tako žalostni čas. Kadar sem slišal, da čuvaj ali kedo drugi odpira duri, pregrnil sem mizo s pogrinjalom, na to pa postavil črnilnik in dovoljenih mi pet koscev papirja.

XXVIII.

Tudi ta papir popisaval sem po več ur, včasih pa tudi cel dan in celo noč. Nanj pisal sem leposlovne reči. Takrat sem zložil »Ester d'Engaddi« in »Iginia d'Asti« ter pesni: »Tancreda«, »Rosilde«, »Eligie Valafrida«, »Adello«, dalje nekaj načrtov

žaloiger in družih del, mej drugimi pesni o »zvezi lombardskej« in Krištofu Kolumbu.

Ker ni bilo lahko dobiti družega papirja, kader je bil prvi popisan, napisal sem vsako stvar najprej na mizo, ali pa na papir, v kojem sem dobival suhih fig ali družega sadja. Včasih dal sem tudi svoje kosilo kacemu čuvaju in lagaje mu, da mi ne diši, pripravil sem ga do tega, da mi je dal kak košček papirja. To se je zgodilo samo o gotovih prilikah, ko je bila miza uže vsa popisana a se še nisem mogel odločiti, da bi jo pobrisal. Potem sem bil lačen in akoprav je imel jetničar moj denar, vendar ga nisem cel dan prosil jedi, deloma, da bi čuvaj ne spoznal, da sem se mu bil zlagal, trdé mu, da mi jed ne diši. Zvečer pa sem se okrepčal s krepko kavo in prosil sem, naj mi jo napravi »gospodičina Angelica«. Tako je bilo ime jetničarjevi hčeri. Napravljala jo je, ako jo je mogla, materi za hrbtom izvanredno močno, tako da je provzročila v meni, kader sem jo pil na prazen želodec, nekak nebolesten krč, ki mi ni dal spati celo noč.

V takem stanju lahke pijanosti zdelo se mi je, da se mi duševne moči dvoje in pesnikoval sem, modroval in molil celo noč do belega dne s čudovitim veseljem. Potem pa se me je polastila hipoma onemoglost, vrgel sem se na posteljo in spal sem navzlic komarjem, ki so mi hoteli, akoravno sem se zavijal pred njimi, izsesati kri, trdno eno ali dve uri.

Take noči, katere sem prečul vsled na prazen želodec pite črne kave tako sladko vznemirjen, ugajale so mi preveč, da bi si jih ne bil poskrbel večkrat. Torej sem neredkoma sklenil, ako prav nisem potreboval papirja, da ne bodem niti pokušil kosila, da bi dobil zvečer zaželeno čarodejno pijačo. Kako srečen sem bil, ako sem dosegel svoj namen! Večkrat pa se mi je primerilo, da kave ni bila napravila udana mi Angelica, potem pa je bil ničvreden lug. Bil sem potem malo slabe volje. Mesto da bi bil prijetno vznemirjen, bil sem utrujen, zdehal sem in bil lačen, metal se po postelji, spati pa mogel nisem.

Pritoževal sem se potem Angelici in smilil sem se jej. Ko sem nekega jutra osorno zarežal nad njo, kakor da bi me bila goljufala, zjokala se je revica ter mi rekla: »Gospod, nikedar še nisem nikogar goljufala, a vsakdo mi pravi, da sem goljufna.«

»Vsakdo? Torej nisem jaz edini, ki se jezi radi tega luga?«

»Tega ne rečem, gospod. Ah! ko bi vi vedeli . . . ko bi vam jaz mogla odkriti ubogo svoje srce!«

»A ne jokajte tako. Kaj vam je. Zamere vas prosim, ako sem vas razžalil po krivici. Prav rad verujem, da niste vi krivi, da imam tako slabo kavo.«

»Saj se ne jokam radi tega, gospod!«

Moja samoljubav bila je malo razžaljena, pa vender sem se smehljajal:

»Jokate se torej, ko sem vas oštel, pa radi družih rečij?«

»Da, tako je.«

»Kedo vam je rekel, da ste goljufna?«

»Ljubček.«

In rudečica zalila jej je obraz. In pripovedovala mi je v svojej odkritosrčnej nedolžnosti komično-resno idilo, ki me je ganila do srca.

XXIX.

Od onega dne bila je deklica, ne vem zakaj, bolj zaupna, prihajala je pogosto k meni ter klepetala z mano.

Dejala mi je: »Gospod, vi ste tako dobri, da vas gledam, kakor bi morala gledati hči svojega očeta.«

»Slab poklon za-me«, odgovoril sem jej, prijemši jo za roko: »še le 32 let sem star in vže me gledate kakor svojega očeta.«

»Ne zamerite, gospod, hotela sem reči »kakor brata«.

In trdo prijela me je za roko ter mi jo ljubeznivo stiskala. To vse pa je bilo tako nedolžno!

Rekel sem si kasneje: »Dobro je za-me, da ni lepa, sicer bi me utegnilo to nedolžno prijateljstvo še vznemirjati.«

Drugikrat sem dejal: »Dobro je za-me, da je še tako nezrela! Otroci take starosti niso mojemu srcu nikdar nevarni.«

Zopet drugo pot sem se vznemirjal nekoliko, ko sem spoznal, da sem se motil imevši jo za grdo

in moral sem priznati, da rast ni bila tako nepravilna.

»Ako bi ne bila tako blede«, dejal sem, »in ako bi ne imela teh rujavih pik po obrazu, lahko bi se štela med lepotice«.

Resnica je, da ni mogoče ne najti kake lepote na kaki deklici v vedenju, v očeh, govorjenju, ako je živa in ljubezniva.

Ničesar jej nisem storil, s čimur bi si bil pridobil njeno udanost, bil pa sem jej ljubši kakor oče ali brat, kar sem hotel. Zakaj? Ker je bila brala »Frančiško iz Riminov« in »Evfemija«, vsled mojih stikov pa se je bila tako jokala! »in razun tega, ker sem bil jetnik, ko vender nisem — kakor je ona rekla — niti ropal niti moril.«

Sicer pa, kako bi bil mogel biti jaz, ki sem se bil zaljubil v Magdaleno, ne da bi jo bil videl, neobčutljiv nasproti sesterski ljubezni, ljubeznivemu ljubkovanju, tako dobrim kavam mlade jetničarice beneške?

Lagal bi, ako bi trdil, da se nisem zaljubil v njo, ker sem bil tako moder. Zaljubil se nisem, ker je vže imela ljubimca, za katerega je kar norela. Gorje meni, ako bi ne bilo tako!

Pa, ako prav ni bil občutek, ki se je vzbudil v meni, občutek ljubezni, priznavam, da se mu je bližal nekoliko. Želel sem, da bi bila srečna, da bi se omožila z onim, ki jej dopada; nikakor nisem bil ljubosumen, nikakor nisem mislil, da bi bilo mogoče, da me izbere svojim ljubimcem! A kadar sem slišal, da se odpirajo duri, vtripalo

mi je srce, upaje, da je prišla Angelica in ako ni bila ona, nisem bil zadovoljen; ako pa je bila, vtripalo mi je srce še bolj in se je veselilo.

Njeni stariši, ki so bili dobili o meni vže dober pojem in so vedeli, da je silno zaljubljena v nekega družega, se niso kar nič pomišljali ter jo puščali k meni skoro zmirom, da mi je prinesla kave zjutraj in včasih tudi zvečer.

Bila je tako priprosta in zapeljivo ljubezniva. Rekla mi je: »Tako sem v družega zaljubljena, pa vender tako rada z vami govorim! Kadar ne vidim svojega ljubčka, se povsod dolgočasim razun tu pri vas.«

»Ali ne veš, zakaj?«

»Ne, ne vem.«

»Torej ti povem jaz: ker tu lahko govoriš o svojem ljubčku.«

»Prav imate; pa zdi se mi, da tudi zato, ker vas tako zelo spoštujem!«

Uboga deklica! imela je to napako, da me je prijela vselej za roko in mi jo stiskala, a da ni spoznala, da mi je dopadala in me vznemirjala ob enem.

Hvala bodi Bogu, da se morem te stvarice spominjati brez najmanjšega očitanja vesti.

XXX.

Ti listi bi gotovo bolj dopadali, ako bi bila Angelica zaljubljena v me, ali ako bi vsaj jaz bil norel za njo. In vender mi je bila ta priprosta vdanost, ki je vezala naju, ljubša nego ljubezen.

In ako sem se včasih bal, da bi se lahko premenilo neumno moje srce, bil sem zares žalosten tega.

Dvomeč, kaj bi se še lahko pripetilo, obupam, ker se mi je zdela (ne vem vsled katere čarobije) stokrat lepša, kot se mi je zdela začetkoma, presenečen od žalosti, kojo sem skušal tolikokrat v odsotnosti njenej, in veselja, koje mi je prizadevala njena prisotnost, sklenil sem nekoč, par dnij kazati se jeznega, češ, da se bode odvadila prijaznosti, sklenjene z mano! To mi je malo pomagalo: deklica bila je tako potrpežljiva, tako usmiljena! Komolce naslonila je na okno in me molčé gledala. Potem mi je rekla:

»Gospod, siti ste moje družbe, in vender stala bi, ako bi mogla, cel dan tu, ker vidim, da vam je treba nekoliko razvedrenja. Slaba Vaša volja je prav naravna posledica osamljenosti. Pa klepetajva nekoliko in slaba volja preide. Ko pa klepetati nočete Vi, klepetala bodem jaz.«

»O svojem ljubčku, kaj?«

»O ne, ne vedno o njem; govoriti vem tudi o čem drugem.«

In začela mi je praviti o domačih svojih zadevah, o nepristopnosti materinej, o dobroti očetovej, o otročarijah bratov; njeno pripovedovanje pa je bilo polno priprostosti in ljubeznivosti. A nevedé zašla je potem zopet v svoj preljubi jej predmet, v nesrečno svojo ljubezen.

Jaz pa nisem popustil svoje vloge godrnjača in upal sem, da se bode naveličala. Ona pa se ni

dala vjeti, bodisi iz nepaznosti ali pa iz premissljenosti, treba je bilo nazadnje smejati se mi, ginjenemu biti in zahvaljevati jo za njeno tako milo potrpljenje z mano.

Opustil sem nehvaležen sklep, naveličati jo, moja bojazen pa je počasi izginila. Skoro gotovo nisem bil zaljubljen vanjo. Dolgo časa sem premissljeval svoje pomislike, napisal sem svoja premissljevanja o tem predmetu in njihovo premo-trivanje mi je pomagalo.

Človek se včasih zboji praznih strahov. Ako se jih noče bati, mora jih opazovati od blizu in pazljivo.

In kaj je bilo na tem, ako sem čakal nemi-rom njenih pohodov, ako sem cenil njeno sladkost, ako me je veselilo, da sem se jej smilil in da sem jej vdanost vračal z vdanostjo, da so le bile najine misli, kar se tiče drug družega, čiste kot najčistejše misli otročje, dokler me je napolnjevalo njeno stiskanje mojih rok, njeni ljubeznjivi pogledi, ako so me prav vznemirjali, le blagim spoštovanjem?

Nekega večera razkrila mi je veliko žalost, kojo je bila skusila, revica se mi je vrgla okrog vratu in pokrila mi obraz s solzami. V tem objetju ni bilo niti najmanje posvetne misli: hči ne more objeti očeta z večjim spoštovanjem.

Ta dogodek je mojo domišljijo pozneje preveč razburil. Objetje prihajalo mi je večkrat na misli, potem pa nisem mogel ničesar družega misliti.

Drugo pot, ko se je bila vdala enakemu otroškemu zaupanju, rešil sem se takoj njenega objema, ne je pritisnivši k sebi, ne je poljubivši, jecljaje jej, rekoč:

»Prosim Vas, Angelica, nikar me več ne objemajte; to ne bode dobro«.

Vprla mi je oči v oči, jih povabila in zarudela; gotovo pa je bilo prvo pot, da je brala v mojem srcu, da sem i jaz zmožen kake slabosti v njenem pogledu.

Nehala pa ni biti prijazna z mano ko prej, a njena prijaznost bila je bolj spoštljiva, bolj, kakor sem si želel jaz in hvaležen sem jej bil zato.

XXXI.

Jaz ne morem govoriti o zlu, ki tare druge ljudi, a kolikor je katero mene zadelo, odkar živim, moram priznati, da sem po natančnem premišljevanju našel vselej, da mi je v čem koristilo. Da, to velja i o onej groznej vročini, ki me je dušila in o onih armadah komarjev, ki so me tako napadale! Stokrat in stokrat sem vas premišljeval: Ali bi bil brez mučnega onega stanja zadosti čul, da bi se bil obvaroval pušic ljubezni, ki mi je pretila in ki bi bila težko ostala dovolj spoštljiva s tako veselo in prikupljivo stvarico, kakor je bila ta deklica? Ako sem se včasih v tem položaji tresel za se, kako bi bil mogel krotiti ničevno svojo domišljijo v zraku, ki bi bil le količkaj prijeten, količkaj odgovarjal veselosti.

Pri nepaznosti starišev Angeličnih, ki so toliko zaupali v me, pri njenej nepaznosti, v katerej ni videla, da v meni lahko provzroči kaznjivo pijanost, pri malo trdnej svojej kreposti ne dvomim, da je bila peklenska vročina one peči in neusmiljeni komarji meni v pravi lek.

Ta misel me je nekoliko sprijaznila s temi mučitelji. Potem sem se pa vprašal:

»Ali bi hotel biti prost, hoditi po lepej sobi, po kateri je svež zrak, pa ne videti več te prijazne stvarice?«

Ali moram resnico povedati? Nisem si upal odgovoriti temu vprašanju.

Kader se hoče komu količkaj dobrega storiti, nepopisljivo je veselje, koje napravljajo stvari, ki same na sebi niso vredne prav čisto nič. Posebno me je veselilo, da so se zmanjšale njene skrbi, ako mi jih je zaupala, da jej je bila moja vdanost mila, da so jo moji sveti pregovorili, in ker je vzplamtelo njeno srce, ako sva govorila o slavi božjej.

»Ako govoriva o veri,« dejala mi je, »potem molim mnogo raji in z večjim zaupanjem.«

Inako je včasih spregovorila kaj bolj posvetnega, takoj je vzela v roke sv. pismo, je odprla, poljubila katero vrsto si bodi in hotela, da bi jej jo jaz prestavil in razložil.

XXXII.

Na tem svetu ni nič trpežnega. Angelica je zbolela. Prve dni svoje bolezni prihajala je k meni,

ter mi tožila, kako jo boli glava. Jokala je, a ni mi povedala uzroka svojim solzam. Samo jecljala je nekake pritožbe zoper svojega ljubimca.

»Hudobnež je«, rekla je, »a Bog mu odpusti!«

Če sem jo še tako prosil, naj mi po svojej navadi razkrije svoje srce, nisem mogel izvedeti, kaj jo je tako razžalilo.

»Jutri zopet pridem«, rekla mi je nekega večera. A prihodnje jutro prinesla mi je mati kave, druge dni kak čuvaj, Angelica pa je bila hudo bolna.

Čuvaja pravila sta mi dvomljive reči o ljubezni tega otroka, ki so mi vzdigovale lase. Zapeljana je torej? Pa je morda le obrekovanje bilo. Priznavam, da sem jima verjel in da sem bil ves potrť vsled take nesreče. Vender sem še upal, da sta lagala.

Bolezen trajala je več ko mesec dnij, potem pa so revo peljali na kmete in nisem jo videl nikdar več.

Občutna je bila moja žalost o tej izgubi! Koliko težja bila mi je moja osamljenost! Kako mi je bila stokrat grenkejša od njene odsotnosti misel, da je ta revica nesrečna! Ona me je bila s svojim sočutjem tako potolažila v mojej revi, a moje sočutje za njo jej nič ne pomaga! Gotovo pa je bila prepričana, da jo jaz objokujem, da bi bil marsikaj rad tvegat, i kaj tacega, kar bi ne lahko, samo da bi jej preskrbel kako olajšavo; da ne bodem nehal nikdar, biti jej hvaležen in moliti za njen blagor!

Ah! časi Angeličini, njeni — dasi kratki — pohodi krasili so res mojo nezgodo in mi dvojili veselje do življenja, ker so krtali jednoličnost večnega mojega premišljevanja in tistega razmo-trivanja, vpletali med moje i njene misli, pro-vzročevali v meni marsikak prijeten občutek.

Potem pa mi je bila ječa zopet grob. Mnogo dnij trla me je žalost, niti pisati se mi ni ljubilo. Sicer pa je bila sedaj moja žalost mila v primeri z ljutostjo, katero sem bil prej skušal. Je bil to morda znak, da sem se bil vže do dobrega pri-vadil nesreči, da sem bil večji modrijan, boljši kristijan, ali pa je samo grozna vročina v mojej luknji premagala moč moje bolesi? Ah! moči moje bolesi ni premagala! Zdelo se mi je, da jo čutim v dno svojega srca in morda še močneje, ker je nisem hotel izliti krikom in vznemirjevanjem.

Gotovo, dolga šola me je bila vsposobila, trpeti nove nezgode, ker sem se vdal bil v voljo božjo. Tolikokrat sem ponavljal: »Tožiti je straho-pezljivo«, da sem nazadnje mogel zadrževati tožbe, ki so se mi ravno hotele izviti in me je bilo sram, ker so se mi hotele izviti.

Pisanje mojih mislij pripomoglo je v poživ-ljenje mojega poguma, podučilo me o ničevosti vseh nečimurnostij in dovedlo je večji del mojih pre-mišljevanj do teh le sklepov:

»Bog je: torej je tudi nezmotljiva pravica. torej je vse, kar se zgodi, namenjeno v najboljši smoter: torej so vsa trpljenja človeška na zemlji človeku le v blagor.«

Tudi znanje z Angelico bilo je zame dobro: omilila mi je bila značaj. Mila njena pohvala bila mi je v izpodbujo, da nisem cele mesece pozabil dolžnostij vsakega človeka, povzdigovati se nad srečo in biti potrpežljivemu. In ko sem bil kak mesec dnij trden v svojem sklepu, bil sem vdan v voljo božjo.

Angelica me je samo dvakrat videla jeznega. Enkrat bilo je, ker sem vže pravil, radi slabe kave, drugi pot pa je bilo tako le:

Na vsakih 14 dnij ali tri tedne prinesel mi je jetničar pismo od moje rodbine; pismo prišlo je najprej v roke sodišču, katero je je silno pokvarilo s črtami najčrnejšega črnila. Necega dne pripetilo se je, da so mi, mesto da bi uničili nekaj stavkov, prevlekli kar celo pismo z onim strašnim črnilom razun besed: »Predragi Silvijo!« v začetku in pozdrava na koncu »objamemo te presrčno vsi.«

Vsled tega bil sem tako ljut, da sem začel v prisotnosti Angelice tuliti in proklinjati, kedo vé, koga vse. Revici sem se smilil, a ob enem mi je očitala nedoslednost in nestanovitnost mojih načel. Videl sem, da ima prav in preklinjal nisem nikogar več.

XXXIII.

Necega dne stopil je jeden čuvajev skrivnostnega obraza v mojo ječo ter mi dejal:

»Ko je bila še Angelica tu . . . ki je Vam nosila kavo . . . in je dolgo ostajala tu in kle-

petala . . . bal sem se jaz vedno, da vam ne bi izvlekel vrag Vaših tajnostij, gospod . . .«

»Niti ene ni izvedela«, rekel sem mu ježno; »ako bi tudi imel katere, ne bil bi tako neumen, da bi si jih pustil izmolsti. Kaj hočete?«

»Razumite; jaz ne pravim, da ste neumni, a Angelici jaz nisem zaupal; sedaj pa, gospod, ko nimate nikogar, ki bi Vam delal družčino . . . upam . . . da . . .«

»Kaj? Izgovorite se vže vender.«

»A prej prisezite, da me ne bode izdali.«

»No, kar se pa tiče tega, vže lahko prisežem; še nikdar nisem nikogar izdal.«

»Vi torej izrecno pravite, da prisežete?«

»Da, prisežem, da vas ne izdam. Pa vedite, vrag, ki ste, človek, ki je sposoben, da koga izda, sposoben je tudi, da prelomi prisego.

Vzel je iz žepa pismo in tresé se mi je je izročil, roté me, da je takoj raztrgam, ko je preberem.

»Bodite mirni«, rekel sem mu, pismo odpiraje; »tako, ko je preberem, raztrgam je vpričo Vas.«

»Ne, gospod, ker morate odgovoriti in jaz ne morem čakati. Storite, kar vam drago: samo to se morava dogovoriti: kakor hitro čutite, da kedo prihaja, pazite, ako bodem jaz, pel bodem vselej pesem »Sanjal sem, da sem sanjal.« V tem slučaju se vam ni treba bati ničesar in imate lahko v žepu vsak papir, ki ga hočete. Ako pa ne slišite te pesmi, nisem jaz ali pa nisem jaz sam. V tem slučaju pa ne smete imeti nobenega tajnega

papirja, ker utegne priti preiskava, ako pa imate kak papir, morate ga raztrgati in vreči skozi okno.“

»Le mirni bodite. Jaz vidim, da ste previdni in previden bodem i jaz.«

»In vender ste me imenovali vraga.«

»Prav imate, da mi očitata to«, dejal sem mu, stisnivši mu roko, odpustite mi.«

Odšel je, jaz pa sem bral:

»Jaz sem . . . (tu je stalo ime) eden največjih vaših občudovalcev: vašo »Franciško Riminsko« znam na pamet. Zaprt sem radi . . . (tu povedal mi je vzrok svojemu zaporu in dan), dal pa bi Bog vé koliko krvi za dobroto, biti z Vami skupaj ali imeti vsaj ječo poleg Vaše, da bi se mogla pogovarjati. Odkar mi je povedal Tremmerello (tako reciva svojemu zaupancu), da ste zaprti in zakaj, dihtel sem poželjenja, povedati vam, da vas nihče ne obžaluje tako kot jaz. Bodite tako dobri in sprejmite ta le predlog: da si oba malo olajšava tugo samote s dopisovanjem. Zagotavljam vas in vam dam svojo možko besedo, da živa duša ne bode zvedela od mene ničesar, prepričan sem, da smem pričakovati iste tajnosti od vas, ako sprejmete predlog. Mej tem pa, da zveste nekoliko, kedo da sem, hočem vam na kratko povedati svojo zgodovino itd.«

Potem pa je bila v kratkem popisana zgodovina življenja njegovega.

XXXIV.

Vsak bralec, ki ima vsaj nekoliko domišljije, razumel bode pač lahko, kako oživljiv mora biti

tak list ubogemu jetniku, ki ni nikakor neobčutljiv in čegar srce je tako lahko vzplamtelo. Prvi moj občutek je bil, da ljubim tega neznanca, da me je ganila nesreča njegova, da sem mu hvaležen za dobrohotnost, koju mi je skazoval. »Da«, vzkliknil sem, »jaz sprejemem tvoj predlog, ki je tako blag. Da bi te mogla moja pisma tolažiti tako, kakor bodo mene tvoja, kakor me je vže tvoje prvo!«

In bral sem in zopet bral ono pismo z otročjim veseljem in stokrat sem zahvaljeval onega, ki je je pisal in zdelo se mi je, da vsak njegov stavek razodeva čisto in blago srce!

Solnce je šlo za božjo milost; bila je ura, ko sem navadno molil. Oh, kako sem občutil Boga. kako sem ga zahvaljeval, da mi daje vedno nove priložnosti, da ne opešajo mojega uma in mojega srca moči! Kako se mi je oživiljal spomin vseh njegovih dobrot!

Pristopil sem bil k oknu, naslonil se na polico in križal roke; cerkev sv. Marka bila je pod mano, silna množica golobov ljubkovala se je, letala ter delala gnjezda po svinčeni oni strehi; mogočno nebo bilo je pred mojimi očmi, daljni krik človeških glasov vdarjal mi je prijetno na uho. V nesrečnem pa mogočnem tem kraji govoril sem z Onim, kojega oči edine so me videle, priporočil sem Mu svojega očeta, mater, in drugo za drugo vse drage mi osebe in zdelo se mi je, da mi odgovarja: »Zaupaj v mojo dobrotljivost«, jaz pa sem vzkliknil »da! v tvojo dobrotljivost zaupam!«

Svojo molitev pa sem končal ginjen, okrepčan in malo se meneč za pike, prizadete od drznih komarjev.

Ko se mi je oni večer po onej zamaknjenosti zopet pomirila domišljija, ko mi je pikanje komarjev postalo zopet neznosno in mi je bilo treba zopet zaviti glavo in roke, da sem mogel misliti, rodila se je v meni hipoma podla in zlobna misel, studila se mi je, hotel sem se je iznebiti, a nisem se je mogel.

Tremerello bil mi je vzbudil sum proti Angelici: da je hotela izvohati moje tajnosti, ona, to čisto srce, ki ni ničesar vedelo o politiki, ki ni o njej ničesar vedeti hotelo!

O njej nisem mogel dvomiti, a mislil sem si: Ali je pa Tremerello tako gotov? In ako bi bil ta lopov le orodje kake zvijače? Ako bi bil pismo spisal Bog ve kedo, da bi me zapeljalo, razkriti novemu prijatelju svoje tajnosti? Morda še ni ne onega jetnika, ki mi piše, morda je, a je lopov, ki hoče iz mene izvabiti tajnosti, da bi se rešil z njihovo izdajo; morda je on poštenjak, a lopov je Tremerello, ki hoče ugonobiti naju oba, da bi dobil kako nagrado.

Podlo, a prenaravno za onega, ki ječi v ječi in kojemu se je od vseh strani bati neprijateljstva in zvijače.

Taki dvomi so me mučili in mi jemali pogum.

Ne, o Angelici nisem nikdar dvomiti mogel niti za trenutek! Odkar je bil Tremerello izgovoril zoper njo one besede, mučil me je nekaj dvom,

ne o njej, ampak o onih, ki so jo puščali hoditi k meni. Ali jej niso morda, ali sami od sebe ali pa na povelje višjih, naložili, naj mi izmolze moje skrivnosti? Ah, če je tako, kako slabo so bili postreženi!

A kaj naj storim s pismom neznančevim? Ali se mi je držati strogega sveta bojazni imenovane paznosti? Ali hočem pismo vrniti Tremerelelli in reči: nočem tvegati svojega miru? In ako bi ne bilo nikake zvijače? Ako bi bil neznanec vreden mojega prijateljstva, vreden, da nekaj tvegam v olajšanje muke njegove osamelosti? Kaka bojazljivost! morda imaš le par korakov še v večnost, smrtna obsodba se ti lahko vsak dan proglasi in ti se braniš, storiti še eno delo ljubezni? Odgovoriti moram! Ako pa se ponesreči, da najde kedo pismo, tudi ko bi se nama tega dopisovanja ne moglo šteti v greh, ali ne bi zadela ubozega Tremerelelli ostra kazen? Ali ni dovolj ta pomislek, ki mi nalaga sveto dolžnost, na noben način ne pisati nikacega pisma?

XXXV.

Vznemirjen bil sem cel večer, celo noč nisem zatisnil očesa in pri tolikih pomislekih nisem vedel, kaj mi je storiti.

O prvem mraku skočil sem iz postelje, hitel sem k oknu ter molil. V resnih zadevah treba se je zaupno posvetovati z Bogom, poslušati njegovo navdihnjenje in se ravnati po istem.

Tako sem storil in po dolgi molitvi odstopil sem od okna, zapodil komarje, drgnil si z rokami opikana lica in sklep je bil storjen: razložiti sem hotel Tremmerellu, da utegne škodo trpeti vsled najinega dopisovanja; odpovedati se temu, ako bi se Tremmerello obotavljal, sprejeti pa predlog, ako bi ga ne premagal strah.

Sprehajal sem se po ječi, dokler nisem slišal peti: »Sanjal sem, da sem mucka in ti si me božala.« Tremmerello prinesel mi je kavo.

Razložil sem mu svoj pomislek, in nisem bil skop z besedami, da bi ga ostrašil. Našel sem ga trdnega v sklepu »služiti dvema tako izbornima gospodoma«, kakor je rekel — to je jako nasprotovalo zajčjemu njegovemu obrazu in imenu »Tremmerello« (tremere = tresti se), koje sva mu bila dala. Trden sem bil torej i jaz.

Pustim vam svoje vino, vi pa mi preskrbite za dopisovanje potrebni papir in zanesite se, da kakor hitro slišim rožljati ključ, raztrgal bodem takoj vsak tajni košček papirja.

»Tu imate takoj en list; dajal ga vam bodem, dokler le hočete, in zanašam se posebno v vašo pazljivost.

Usta sem si opekel, tako hitro sem požiral kavo. Tremmerello je odšel, jaz pa sem se pripravil k pisanju.

Ali sem bil prav storil? Ali mi je bil res Bog navdihnil storjeni sklep? Ali ni bila temveč le

zmaga vroče moje krvi, ki se prej vdá onemu, kar mi dopada, ko pa težki odpovedi? mešanica samoljubnega občutja za čast, koju mi je skazoval neznanec iz strahu, da ne bi se pokazal strahopetca, ako bi izvolil previdno molčanje ter opustil malo riskirano dopisovanje?

Kako mi je bilo razgnati te dvome? Odkrito-srčno sem jih razložil v odgovoru svojemu so-jetniku in pristavil svoje mnenje, da kader se komu zdi, da dela iz gotovih nagibov in brez ugovorov vesti, se mu ni treba bati pregreška. On pa naj z enako resnostjo preišlje, čemur sva se podstopila in naj mi odkrito pové, s kako mirnostjo ali nemirnostjo da se je odločil. Ako pa bi se mu po zopetnem preišljevanju najin naklep zdel preveč predrzen, naj bi se premagala ter se odpovedala tolažbi, koju sva si obetala iz dopisovanja ter bi se zadovoljila s tem, da sva se seznanila kratkimi, a nepozabnimi besedami, ki naj bi bile pórok srčnega prijateljstva.

Pisal sem štiri strani, polne najvdanejših čutil, malo namignil sem tudi, zakaj da sem zaprt, govoril sem na široko in srečno o svojej rodbini in o nekojih družih mi dragih osebah in dal sem se spoznati v dno srca.

Zvečer odnesel je Tremerello pismo. Ker nisem bil prejšnjo noč nič spal, bil sem zeló truden, spanec je kar sam prišel, prihodnje jutro pa me je vzbudilo okrepčanega, veselega, nadejajočega se, da morda takoj dobim odgovor prijateljev.

XXXVI.

Odgovor in kava prišla sta skupaj. Objel sem Tremarella ter mu dejal: »Bog ti povrni to udanost!« Moje sumničenje njega in neznanca bilo je uničeno, zakaj, niti povedati ne vem: ker mi je bilo zoprno, ker se mi je zdelo vsled moje paznosti, da nikdar neprevidno ne govorim o politiki, nepotrebno, ker, akoprav občudujem Tacita, vendar nesem nikdar mislil, da ima prav, kdor gleda vse le v črnih barvah.

Julijan (tako podpisoval se je dopisnik) začel je pismo z dvorljivim uvodom in govoril je po vsem mirno o začetem dopisovanju. Pošalivši se nekoliko z mojo vznemirnostjo, pričel je s svojimi dovtipi nekako zbadati. Koncem prosil me je po dolgi razpravi o odkritosrčnosti zamere, ako mi ne more zamolčati svojega nedopadajenja, katero je občutil, zapazivši na meni »nekako skrupulozno obotavljanje, neko krščansko ozkovednost, ki se ne more vjemati s pravo filozofijo.«

»Vedno Vas bom spoštoval«, pristavil je, »ako bi se prav ne mogla vjemati v tej točki; a moja odkritosrčnost sili me, povedati Vam, da nemam vere, da zaničujem vse vere, da se imenujem le »iz ponižnosti« Julijana, ker je bil izvrstni oni cesar kristijanom sovražnik, da pa jaz grem mnogo dalje, kot on. Kronani Julijan veroval je v Boga in bil je na svoj način »pobožen«; jaz tega nesem, jaz ne verujem v Boga, vso krepost vidim v lju.

bezni do resnice in do onega, ki jo išče in sovražim onega, ki mi ne dopada.*

In tako nadaljevaje povedal ni prav nič pametnega, zabavljaj je krščanstvu, hvalil na široko vzvišenost brezverske kreposti in začel — deloma resno, deloma šaljivo — povzdigovati Julijana radi njegovega odpada in radi njegovega »človekoljubnega poskusa« izbrisati sè zemlje vsa znamenja evangelija.

Nazadnje prosil me je zopet zamere, bojé se, da je preveč žalil moje prepričanje, potem pa je zopet tožil, da nedostaje tako pogostoma odkritosrčnosti. Ponavlja je svojo srčno željo, ostati z mano v zvezi, me je pozdravljal.

Pripis se je glasil: »Nimam družih pomislekov, kakor, da niste dovolj odkriti. Zamolčati vam ne morem, da se mi zdi vaše kristijansko govorjenje z mano le navidezno. Silno želim, da bi ne bilo tako. V tem slučaju vrzite krinko proč: vzgled sem Vam dal.

Ne morem popisati čudnega vtisa, ki mi je napravilo to pismo. Srce mi je utripalo pri prvih stavkih, kakor kaceму zaljublencu, potem pa mi je bilo, kakor bi mi ledena roka stiskala srce. To norčevanje iz moje vestnosti me je žalilo. Žal mi je bilo, da sem stopil v dotiko s takim človekom, jaz, ki tako sovražim cinizem, katerega smatram za najbolj nefilozofično, najmalosrčnejšo vseh smerij, jaz, kojemu prevzetnost ukazuje tako malo!

Prebravši zadnjo besedo, dal sem pismo med palec in kazalec ene roke in med palec in kazalec

druge in vzdignivši levico, potegnil sem hitro z desnico in vsaka roka bila je v posesti polovice lista.

XXXVII.

Gledal sem pretrgana kosa ter premišljeval nekoliko časa o minljivosti posvetnih rečij in kako vara njihova vnanjost. Prej tako željan po tem pismu in sedaj raztrgal sem je poln nevolje! Prej tako živo razmišljujoč o prihodnjem prijateljstvu s tem tovarišem v nesreči, tako prepričan o mejsebojnej tolažbi, tako razpoložen, skazati se mu kar najbolj mogoče ljubeznivega, sedaj pa ga imenujem prevzetneža.

Dejal sem kosca drug na drug, položil ju kakor prej med kazalca in palca ter hitro zopet raztrgal.

Hotel sem uprav ponoviti isto, kar mi pade košček iz roke, vpognil sem se, da bi ga pobral, v tem kratkem času mej vpognjenjem in dviganjem premenil sem svojo namero in se odločil, da še enkrat preberem nesramno cno pismo.

Usedel sem se, položil vse štiri kosce na sveto pismo in jih zopet prebral. Pustil sem jih ležati, hodil gori in doli in zopet jih prebiraje, dejal sem:

»Ako mu ne odpišem, mislil si bo, da me je ugnal, da se ne upam stopiti pred tacega Herkula. Odpišimo mu, pokažimo mu, da se ne bojimo boja z učenostjo. Pokažimo mu z lepa, da ni znak malosrčnosti, ako se dobro pretehta svoje misli, ako se obotavlja pri kakej, nekoliko nevarnej nameri, posebno, ako je bolj nevarna drugim, ko nam. Uči naj se, da prava hrabrost ne obstoji v zasmeho-

vanju vesti, da prava vrednost ne obstoji v prevzetnosti. Pokažimo mu pravo krščanstva, in ne utemeljitost nevere. Ako pa se kaže ta Julijan meni tako nasprotnega prepričanja, ako me ne oprosti zbadljivih šal, ako mu je tako malo mari, pridobiti me za-se, ali ni to vsaj jasno znamenje, da ni vohun? Ali pa je morda to le zvijača, da tako neusmiljeno biča moje samoljubje? Vendar ne, tega ne morem verjeti! Hudoben sem, ko me žalijo take neumne šale, domišljujem si, da je oni, ki jih zbija z mano, najzlobnejši človek. Proč z zlobnostjo, kojo sem tolikokrat obsojal pri družih, proč ž njo iz mojega srca! No, Julijan je, kar je, in nič več; prevzeten človek, a ne vohun. Ali pa imam jaz pravico, imenovati »prevzetnost«, kar je njemu odkritosrčnost? To je tvoja ponižnost, hinavec! Ako se kdo vsled zmote svojega uma drži napačnih nazorov in zasmehuje tvojo vero, ti je uže zadosti in takoj si ga upaš slabo soditi. Bog vé, nista li razburljiva ta ponižnost in ta zlobna gorečnost od moje strani, ki sem kristijan, slaběji od ošabne odkritosrčnosti onega brezbožneža? Morda mu ne nedostaje samo žarka milosti in ta njegova močna ljubezen resnice spremeni se v trdnejšo vero, nego je moja. Ali bi ne storil bolje, ko bi molil zanj, kakor da se nanj jezim in se povzdigujem nad njega? Kdo vé, ni li on mej tem, ko sem jaz jezo trgal njegovo pismo, mojega bral sladkim dopadajenjem in je tako zaupal v mojo dobroto ter me je smatral nesposobnim, da bi me mogle žaliti odkritosrčne njegove besede? Kdo bi

bil krivičnejši, oni, ki ljubi in reče: »jaz nisem kristijan«, ali oni, ki pravi: »kristijan sem«, pa ne ljubi? Težko spoznamo človeka, ako smo prav dolgo živeli ž njim, in jaz sem hotel tega spoznati iz enega samega pisma? Ko je mogočih toliko stvari, ni li mogoče tudi to, da ni i on še nikakor gotov v svojej neveri, a si tega ne priznava, in me morda draži, samo da bi se jaz prepiral ž njim in da na tihem upa, da se mi bo moral podvreči? Oh, da bi temu bilo tako! Moj Bog, v tvojih rokah lahko mogočno vplivajo i najnevrednejša sredstva, izvoli, izvoli me za ta posel! Daj mi tako močnih in tako svetih razlogov, ki bodo nesrečnega tega človeka prepričali, ki ga bodo dovedli do tega, da bo ljubil Tebe in Te hvalil, ki ga bodo podučili, da razven Tebe ni kreposti, ki bi si ne nasprotovala.

XXXVIII.

Raztrgal sem na drobno, a brez najmanjše jeze, one štiri kosce pisma; šel k oknu, stegnil roko in gledal usodo raznih koščkov v pišu vetrovem. Nekoji vlegli so se na svinčeno streho cerkveno, drugi vrtili so se dolgo po vetru in razpršili se po tleh. Videl sem, da so se razleteli in se ni bilo bati, da bi jih kdo pobral in razumel njihovo vsebino.

Potem sem pa pisal Julijanu in vso svojo skrb obračal na to, da bi ne bil ali da bi se ne zdel razburjen.

Šalil sem se z njegovim strahom, da bi jaz imel tako tanko vest, da bi se ne vjemala s filo-

zofijo in dejal sem, naj svojo sodbo o tem vsaj odloži še za nekaj časa. Hvalil sem njegovo odkritosrčnost, zagotavljal ga, da me bo našel v tem oziru sebi enacega in pristavil, da hočem, ker bi se rad tacega skazal, zagovarjati krščansko vero. »Gotovo uverjen«, dejal sem, »da, kakor bodem jaz vedno pripravljen poslušati prijateljski Vaše nazore, bodete i Vi prijazno poslušali moje.«

Ta razgovor hotel sem napraviti malo po malem in pričel sem ga pazno razmotrivaje bistvo krščanske vere: češčenje Boga — opustitev babjeverstva — bratstvo ljudij — vedno teženje po kreposti — ponižnost brez klečeplaztva — možatost brez ošabnosti — uзор: Bog-človek! Ali je še kaj bolj filozofičnega in večjega?

Potem sem dokazoval, kako je bilo spoznanje dano več ali manj vsem onim, ki so z uma svitlim mečem iskali resnice, a da ga niso bili deležni nikdar vsi; in kako je nebeški Učitelj, prišedši na zemljo pričal čudežno za-se, razširjevaje to spoznanje najslabejšimi sredstvi. Kar niso mogli največji filozofi doseči: zmage nad poganstvom in oznanjanja bratovske ljubezni, dosegel je On z malostevilnimi neizobraženimi oznanjevalci svoje vere, da se je od tedaj pričelo osvobojenje sužnjev vedno bolj množiti, dokler se ni pokazala država brez sužnjev, družba, ki se je zdela nemogoča starim modrijanom.

Pregled zgodovine od Jezusa Kristusa do sedaj imel bi bil nazadnje dokazati, kako se je po njem ustanovljena vera vedno kazala sposobno vsakej

stopinji omike; da je torej napačna trditev, češ, da se pri nadaljnem napredovanju omike ne morejo ž njo vjemati evangeliji.

Pisal sem kolikor mogoče tesno in dokler je dopuščal prostor, a nisem mogel priti daleč, ker mi je nedostajalo papirja. Bral sem in bral svoj uvod, in zdel se mi je dobro napravljen. V njem ni bilo niti jedne besede, ki bi bila kazala mojo nevoljo zaradi šal Julijanovih, bilo pa je polno izrazov dobrohotnosti, koje je bilo narekovalo uže popolnoma k strpljivosti privedeno srce.

Odposlal sem pismo, drugo jutro pa težko pričakoval odgovora.

Tremerello je prišel ter mi rekel :

»Oni gospod Vam ni mogel pisati, a prosi Vas, da bi nadaljevali svojo šalo.«

»Šalo ?« vskliknil sem. »Ne, šalo ni rekel, slabo ste ga umeli.«

Tremerello zmajal je z ramo : »Torej sem ga slabo razumel.«

»Ali se Vam res zdi, da je rekel ‚šala‘ ?«

»Kakor se mi sedaj-le zdi, da slišim zvon sv. Marka.« (Zvonilo je ravno.) Pil sem kavo in molčal.

»Pa povejte mi, je li bil oni gospod prebral celo moje pismo ?«

»Jaz mislim da, kajti smejal se je, smejal, kakor bi bil nor, pismo zmečkal v kroglo, je metal po zraku in ko sem mu dejal, naj ga nikar ne pozabi uničiti, uničil ga je takoj.«

»Dobro !«

Dal sem Tremerellu skledico nazaj, rekoč mu, da je napravila kavo gotovo gospa Bettina.

»Ali se vam je zdela slaba?«

»Zelo slaba.«

»In vendar sem jo napravil jaz in zagotavljam Vas, da sem jo napravil močno in da v njej ni bilo nič sestanka.«

»Potem pa moram imeti slaba usta.«

XXXIX.

Celo dopoludne hodil sem jezen sem ter tja. Kak človek je ta Julijan? Zakaj se smeje in ž njo žogo bije? Zakaj mi vsaj ene vrste ne odgovori? Vsi brezbožneži so taki! Ko čutijo puhlost svojih nazorov, ne poslušajo, ako jih kedo pobija, smejo se, čutijo v sebi nadkriljujoč duh, kojemu ni treba razmotrivati ničesar več.

Zlobneži! saj vendar ni bilo nikdar filozofije brez razmotrivanja, brez resnosti! Ako je res, da se je Demokrit vedno smejal, bil je glumec! Pa prav se mi godi; zakaj sem pričel to dopisovanje? Da sem se za trenotek udal domišliji, bilo je odpustljivo. Ko sem pa videl, da se oni prevzema, ali nisem bil nor, ko sem mu še enkrat pisal.

Trdno sem se odločil, da mu ne bodem več. Opoludne vzel je Tremerello moje vino, izlil je v svojo stekleničico in devaje jo v žep dejal je: »Sedaj se spomnim, da sem Vam prinesel papirja.« Dal ga mi je.

Odšel je. Ko sem pa zagledal beli oni papir, prišla mi je skušnjava, pisati še enkrat, zadnji

pot Julijanu, posloviti se od njega z lepim naukom kako grda je ošabnost.

»Lepa skušnjava!« dejal sem potem, »da bi povračal grdo z grdim! da bi ga napravil, da še bolj sovraži krščanstvo, pokazaje mu samega sebe kristijana nestrpljivega in ošabnega. Ne, to ne gre. Prenehajmo to dopisovanje popolnoma. Ako pa je pretrgam tako ob kratkem, ne bo li uprav rekel, da ste me premagali nestrpnost in ošabnost? Treba je, da mu še enkrat pišem, a brez žolča. Pa, ako mu morem pisati brez žolča, ali bi ne bilo bolje, ko bi se ne kazal žaljenega vsled njegovega smehu in »šale«, kakor je izvolil imenovati moje pismo? Ali bi ne bilo bolje, ko bi dobrohotno nadaljeval zagovor krščanstva?«

Tako sem premišljeval nekoliko časa, potem pa takoj prišel.

Zvečer sem odposlal svoje pismo, prihodnje jutro pa sem dobil nekaj zahvalnih vrstic, dokaj mrzlih, pa vender brez zbadljivih izrazov, a tudi brez najmanjšega znamenja odobravanja ali vabila, da naj nadaljujem.

To pismice mi ni kar nič dopadalo; pa vender sem se odločil, da ne jenjam do konca.

Moja naloga ni mogla biti kratka in bila je vsebina petim ali šestim nadaljnim mojim pismom, na vsako dobil sem kratek zahvalen odgovor, kojega vsebina je bila vselej kaka deklamacija, govoreča o popolnoma družih rečeh; sedaj proklinjal je svoje sovražnike, sedaj se je smejal, ker se je sploh pečal ž njimi in zatrjeval, da je prav naravno,

da močnejši uničujejo slabejše in da mu ni nobene reči tako žal, kakor tega, da ni mogočen; sedaj mi je zopet zaupal svoje ljubezni, katere razburjajo mučeno njegovo domišljijo.

Vender; na zadnje moje pismo o krščanstvu rekel je, da dobim dolg odgovor. Čakal sem dalje ko teden dnij, mej tem pa mi je pisaril vsak dan o vsem drugem in sicer večinoma podle stvari.

Prosil sem ga, naj se spomni odgovora dolžnega mi in priporočal sem mu, naj porabi svojo nadarjenost v to, da resno premisli vse razloge, koje sem mu bil napisal.

Odgovoril mi je nekako surovo, obsipaje s pridevki, kot so: »filozof, samosvest mož, mož, kojemu ni treba dolgo premišljevat in vže ume, da kresnice niso svetilnice.« Potem pa je zopet veselo govoril o podlih dogodbah.

XL.

Potrpel sem, da ne bi se pokazal pobožneža in nestrpeljivca in nisem obupal, da te ljubezenske budalosti ne bi prešle in da za njimi pride čas treznosti. Kazal sem mu torej, da ne morem odobravati njegovega obnašanja nasproti ženskam, podlosti njegove ljubezni in obžaloval sem one nesrečne ženske, o kojih mi je pravil, da so bile žrtve njegove.

Delal se je, kakor bi le malo verjel mojemu neodobravanju in ponavljal je: »Klepetajte o ne-nravnosti, kolikor hočete, gotov sem, da vas razveseljujejo moje povesti: vsi ljudje ljubijo veselje,

kakor jaz, a niso tako odkritosrčni, da bi o njem govorili odkrito: povedal Vam jih bom toliko, da Vas bom očaral in da mi bote morali pritrjevati v svojem srcu«.

In teden za tednom je prešel, on pa ni nehal s svojo podlostjo, jaz pa (ki sem pričakoval od vsacega pisma, da dobim v njem kak drug predmet in ker me je zapeljevala radovednost) prebiral sem vse, tako da moje srce sicer še ni bilo zapeljano, bilo pa je razburjeno, odtegnjeno blagemu in svetemu premišljevanju. Druženje z nizkimi ljudmi ponižuje, ako se nima mnogo večje kreposti mimo navadne, mnogo večje mimo moje.

»Glej, tako te je«, dejal sem si, »kaznovala tvoja samovestnost! Tu imaš dobiček, ker si hotel biti blagovestnik brez potrebne svetosti!«

Nekega dne odločil sem se, pisati mu te-le besede:

»Do sedaj trudil sem se privesti Vas na druge predmete, Vi pa mi pišete vedno povesti, o katerih sem Vam odkrito povedal, da mi ne dopadejo. Ako hočete, da govoriva o družih rečeh, nadaljevala bodeva svoje dopisovanje, sicer pa si podajeva roke v slovo in vsak naj bode sam za-se«.

Dva dni bil sem brez odgovora in začetkoma sem se tega veselil. O blažena »samota!« klical sem, koliko manj bridka si ti kot občevanje, v kojem se človek ne vjema s človekom in ki le ponižuje! Mesto da bi se mučil z branjem onih podlostij, mesto da bi se brezvspešno trudil s

pobijanjem njihovim, postavlja je proti njim poštenje srca, ki povišuje človeštvo, hočem se zopet razgovarjati z Bogom, sladkimi spomini na svojo rodbino in na svoje prave prijatelje. Začel bodem zopet bolj brati sv. pismo, pisati svoje misli na mizo, proučevaje dno svojega srca in skrbeč, da je poboljšam, skušati hočem zopet sladkosti nedolžne svoje melanholijske, ki je stokrat več vredna, nego veseli neblagi izrodki domišljije.

Kolikorkrat je prišel Tremmerello v mojo sobo, dejal mi je: »Nimam še odgovora«. »Dobro«, rekel sem mu jaz.

Tretji dan mi reče: »Gospod N. N. je malo bolan«.

»Kaj mu je?«

»Ni mi povedal, a vedno je na postelji, ne jé, ne pije in slabe volje je«.

Ginjen sem bil, mislé, da on trpi in da nima nikogar, ki bi ga tolažil.

Ušlo mi je z ustnic ali bolje iz srca: »Pisal mu bodem nekaj vrstic«.

»Še necoj mu jih ponesem«, reče Tremmerello ter odide.

Bil sem v nekej zadregi, ko sem se usedel k mizi. »Storim li prav, ako mu zopet pišem? Ali nisem ravno častil samote kot najden zaklad? Kaka je tedaj moja nestanovitnost! In vender revež ne jé, ne pije; gotovo je bolan. Je-li to čas zapustiti ga? zadnje moje pismo bilo je trdo; brez dvoma je pripomoglo k njegovej žalosti. Morda bi navzlic različnemu najinemu mišljenju

nikdar ne razrušil najinega prijateljstva. Gotovo se mu je moje pismo zdelo mnogo osorneje, kakor je bilo, smatral je je brez dvoma neovrgljivim zaničujočim ga slovesom«.

XLI.

Pisal pa sem tako:

»Slišim, da se ne počutite dobro, kar me jako boli. Prav rad bi bil pri Vas ter Vam opravljal vse dolžnosti prijateljstva. Upam, da je bilo Vaše slabo zdravje edini vzrok Vašega molčanja zadnje tri dni. Morda Vas vendar ni razžalilo moje pismo od predvčerajšnjega dne? Pisal sem je, zagotavljam Vas, brez najmanjše slabohotnosti in samo iz namena, da bi Vas spravil na druge resnejše predmete, katere bi razmotrivali. Ako Vam pisanje dene slabo, poročite mi vsaj natanjko, kako da se počutite; jaz Vam bodem vsak dan kaj malega pisal v Vaše razvedrenje in da ne bote pozabili, da Vam hočem le dobro«.

Nikdar ne bi bil pričakoval pisma, kakoršno mi je odpisal. Začel je tako: »Odpovem ti prijateljstvo; ako ti ne veš, kaj bi počel z mojim, ne vem jaz, kaj mi je početi s tvojim; jaz nisem človek, ki se enkrat zapojen, povrne. Ker veš, da sem bolan, zaletel si se zopet hinavsko v me, z upanjem, da je oslabila bolezen moj um in me prisilila, da poslušam tvoje pridige . . .« In tako je šlo naprej, silno me psuvaje rogal se mi je, norčeval se iz vsega, kar sem mu bil pisal o veri in nramnosti, trdil, da bo vedno enak, živ in mrtev,

t. j. največji sovražnik in največji zaničevalec vseh filozofij, ki se razlikujejo od njegove.

Bil sem presenečen!

»No, lepo spreobračam!« rekel sem žalosten in prestrašen. Bog mi je priča, da so bili moji nameni čisti! Ne, teh psovk nisem zaslužil! pa potrpiamo, ena zmota več! Naj jo tudi on skusi, ko si domišlja razžaljenja in jih noče odpustiti! Več kot sem storil, storiti nisem dolžan.

Vendar se je za nekaj dnij polegla moja nevolja in mislil sem, da je bilo morda ono razjarjeno pismo plod notranje razburjenosti. Morda se ga vže sramuje, mislil sem si, a je preponosen, da bi spoznal svojo krivdo.

Ali bi ne bilo lepo, sedaj, ko je imel dovolj časa premisliti se, ako mu pišem še enkrat?

Mnogo premagovanja me je stalo, predno sem daroval toliko samoljubavi. Kdor se ponižuje brez podlih namenov, ne poniža se, akoprav ga zavrne neopravičeno zasmehovanje.

Prejel sem v odgovor pismo, ki je sicer bilo manj osorno, a ne manj psuvajoče. Nepotolažljivi mi je pisal, da občuduje evangeljsko mojo mirnost.

»Sedaj torej pričniva zopet«, nadaljeval je, »svoje dopisovanje; pa govoriva naravnost. Midva se ne ljubiva. Dopisovala si bova, da zabavlja vsak samega sebe, pisoč, kar mu ravno pride na misli. Vi svoje serafične domišljije, jaz pa svoja bogokletstva; Vi svoje sanje o veljavi moža in žene, jaz pa odkrito povest o svojih mesenih užitkih; jaz zaupanjem, da spreobrnem Vas, in Vi, da spre-

obrnete mene. Odpišite mi, ako Vam ugaja moj predlog.«

Odgovoril sem : »Vaš predlog ni predlog, ampak zasmehovanje. Skušal sem, pokazati Vam svoje dobre namene z Vami. Zakaj več me vest ne sili, želim pa Vam vse dobro na tem in onem svetu.

Tako sem končal tajno ono občevanje s človekom, ki je bil morda — kdo vé ? — bolj užaljen vsled svoje nesreče in bolj nor vsled obupanja, kakor pa zloben.

XLII.

Blagoslavljal sem resnično v drugo samoto in zopet so mi tekli nekoliko časa dnevi brez spremembe.

Poletje je prešlo ; v drugi polovici septembra nehala je vročina. Oktober je bil tu, veselil sem se, ko sem imel sobo, ki bo po zimi gotovo dobra. Kar mi pove nekega jutra čuvaj, da ima povelje, peljati me v drugo ječo.

»In kam?«

»Malo naprej, v bolj mrzlo sobo.«

»Zakaj pa niste mislili na to, ko sem umiral vročine, ko je bil zrak poln komarjev, postelja polna stenic?«

»Povelja ni bilo prej.«

»Pojva torej v božjem imenu!«

Ako sem bil prav mnogo pretrpel v tej ječi, sem jo le nerad zapustil; ne samo radi tega, ker je bila v mrzlem letnem času gotovo boljša, ampak zavoljo tolikih »radi«. Tu bile so one mravlje,

katere sem ljubil in živil z vso skrbjo, ako bi ne bilo otročje, rekel bi z očetovsko skrbjo. Pred nekolikimi dnevi bil se je izselil oni dragi mi pajek, s kojim sem prej govoril, iz kakega uzroka, ne vem; rekel pa sem: »Kdo vé, morda se me zopet spominja in se povrne? In sedaj, ko pojdem proč, se morda povrne in najde ječo prazno, ali ako bo notri kak drug prebivalec, bo morda kak sovražnik pajkov in pomendral bo to lepo prejo in zmečkal ubogo živalico! Sicer pa, ali mi ni krasila udanost Angeličina? Na to okno se je tolikokrat naslanjala in darežljivo metala mravljam mrve svojih prest. Tu je navadno sedela; tu mi je to dopovedala, tu ono; tam se je naslanjala ob mojo mizo in jokala svoje solze.

Kraj, kamor so me sedaj deli, bil je tudi pod svinčeno streho, a proti severu in zapadu, enim oknom na to, drugim na ono stran, bivališče, kjer si se moral prehladiti, kjer je bil v mrzlih mesecih grozen mraz.

Okno proti zapadu bilo je kaj veliko, ono proti severu bilo je majhno in visoko, ravno nad mojo posteljo.

Pristopil sem najprej k prvemu, videla se je iz njega patrijarhova palača. Zraven moje bile so druge ječe in sicer v stranskem poslopju, ki ni bilo preveč obširno na desnej roki, istotako v novo zidanem poslopju, ki mi je bilo nasproti. V tem bili ste dve ječi, druga vrh druge. Spodnja imela je velikansko okno, skozi katero sem videl sprehajati se gosposko opravljenega človeka. Bil je

gospod Caporali. Ta me je zagledal, dal mi znamenje in povedala sva si imeni.

Hotel sem potem pogledati, kam da se vidi skozi drugo okno. Postavil sem torej na posteljo mizo in na mizo stol, zlezal sem na vrh in videl sem, da je enako visoko z enim delom palačine strehe. Preko te videl se je lep kos mesta in lagune. Hotel sem si ogledati lepi ta razgled in četudi sem slišal, ko so se odpirale duri, se nisem ozrl. Bil je čuvaj, ki je, zagledavši me tam gori, pozabil, da ne morem iti kakor miš skozi mrežo in je mislil, da poskušam uiti; skočil je prestrašen na posteljo, navzlic temu, da ga je bolel križ, ter me vlekel za noge nazaj.

»Ali ne vidite«, dejal sem mu, »ali ste neumni, da jaz vže radi teh mrež ne morem uiti? Ali ne razumete, da sem zlezal tu gori iz gole radovednosti?«

»Saj vidim, gospod, saj vidim, razumem; pa pojte doli, pojte, vi hočete uiti.«

Moral sem doli, smejaje se.

XLIII.

Na oknih stranskih ječ videl sem šest družih, zaprtih iz političnih ozirov.

Glej, pripravljen sem bil na večjo samoto kot prej, sedaj pa vidim, da sem nekako med svetom. Začetskoma mi to ni bilo prijetno, bodisi, da me je bilo dolgo osamljeno življenje napravilo nedružnega, bodisi da me je nepovoljen izid mojega znanja z Julijanom napravil nezaupnega.

In vender zdelo se mi je v kratkem občevanje, katero smo pričeli deloma z besedami, deloma z znamenji, dobrota; ako me prav ni razveseljevalo, pa me je vender nekoliko raztresalo. Svojega znanja z Julijanom nisem nikomur omenjal. Dala sva si bila moško besedo, da ostane zakopano v naju. Ako govorim v teh listih o njem, zgodi se to radi tega, ker je vsakemu, bodi si kedorkoli, nemogoče, vedeti, kedo izmej tolikih, ki so bili v teh ječah, je bil Julijan.

Novim omenjenim znanjem s sojetniki pridružilo se je še drugo, ki mi je bilo posebno prijetno.

Iz velicega okna videl sem razun ječ, ki so mi bile nasproti, vrsto streh, cest, altan, zvonikov, kupol, ki se je izgubljala v morju in na nebu. V najbližnji hiši, ki je bila del patrijarhovega gradu, stanovala je blaga obitelj, ki si je zaslužila pravico, da se je spominjam skazovaje mi s pozdravi usmiljenje, koje sem vzbujal v njej. Pozdrav, ljubezniva beseda nesrečnemu človeku je veliko delo usmiljenja.

Od tam začel je skozi okno stezati svoji ročici proti meni deček devetih ali desetih let ter kričati:

»Mati, mati, nekoga deli so v svinčence. Ubogi jetnik, kedo bi bil?«

»Jaz sem Silvijo Pellico«, odgovoril sem.

Drug deček, malo večji, pritekel je k oknu ter zaupil:

»Ti si Silvijo Pellico?«

»Da, in vidva, ljuba mi dečka?«

»Jaz sem Anton S. in tu je moj brat Jožef«.

Potem obrnil se je nazaj, rekoč: »Česa naj ga še vprašam?«

In neka gospa, mislim, da je bila njuna mati, ki je stala skrita zadej, govorila je ljubeznive besede ljubima onima dečkoma, onadva pa sta jih ponavljala, a jaz sem jih zahvaljeval s še bolj živo ljubeznivostjo.

Ti razgovori bili so kratki, nismo jih smeli zlorabiti, da ne bi kričal ječar; a vsak dan ponavljali so se, meni v veliko tolažbo, zjutraj, opoludne in zvečer. Kader so prižgali luč, zaprla je gospa okno, otroka pa sta vpila: »Lahko noč, Silvijo!« in ona, ki je postajala bolj pogumna, ponavljala je: »Lahko noč, Silvijo, pogum!«

Kadar sta otroka zajutrkovala ali večerjala, dejala sta mi: »O ko bi ti mogla dati svoje kave ali mleka! O ko bi ti mogla dati svojih prest! Ko boš prost, ne pozabi priti k nama. Dala ti bova lepih še gorkih prest in toliko poljubov!«

XLIV.

Meseca oktobra povrnila se je najhujša mi obletnica: Zaprli so me bili 13. dné tega meseca, preteklo leto. Nekaj drugih žalostnih dogodkov spominjal me je ta mesec. Dve leti poprej bil je oktobra meseca vtonil po nesreči veljak, kojega sem zelo čislal. Tri leta poprej, oktobra, bil se je iz neprevidnosti ustrelil Edvard Briche, mladenič, kojega sem ljubil, kakor bi bil moj sin. V otročjih

mojih letih bila me je oktobra zadela neka druga velika nesreča.

Ako prav nisem babjeveren, sem bil vender zelo žalosten, ko so se tega meseca zbirali za me tako nesrečni spomini.

Razgovarjaje se skozi okno z otrokoma in s svojimi sojetniki, delal sem se veselega, a pozneje, vrnivši se v svojo beznico, ulegla se mi je neizrečena teža na mojo dušo.

Vzel sem pero v roko, da bi zložil kak stih ali pečal se s kako drugo književno stvarjo, a zdelo se mi je, da me neka nepremagljiva moč sili pisati nekaj popolnoma družega. Kaj? dolga pisma, kojih nisem mogel odpošiljati, dolga pisma svojeji dragi rodbini, v koja sem izlival polno svoje srce. Pisal sem jih na mizo ter jih potem zopet izbrisaval. Bili so gorki izrazi ljubezni, spomini sreče, kojo sem bil užival pri svojih stariših, bratih in sestrah, ki so bili tako dobri, ki so me tako zelo ljubili. Poželenje, katero sem po njih občutil, narekavalo mi je neizmerno vrlo globoko občutljenih mislij. Pisal sem ure in ure, a vedno mi je ostajalo še mnogo občutkov v obdelovanje.

Tako sem — v drugi obliki — ponovil svoj životopis in motil samega sebe, predstavljaše si preteklost; krepé se s tem, da sem obračal svojo pozornost na srečne čase, katerih ni bilo več. Ah, moj Bog! kolikokrat spomnil sem se — ko sem si bil v najživejši podobi predložil dogodek iz lepšega svojega življenja, ko sem se bil upijanil s svojo

domišljijo tako, da sem mislil, da sem skupaj z osobami, s kojimi govorim — hipoma sedanjosti, palo mi je pero iz rok in strah me je pretresel! To so vam bili zares grozni trenutki! Skušal sem jih bil vže drugekrati, a nikdar še ne s tako močjo kot tedaj, nikdar še ne s takimi krči.

Te krče in grozne težave razlagal sem s presilno razburjenostjo svojih občutkov; obliko pisem, kojo sem dajal svojim spisom in s tem, ker sem jih pisal osobam, ki so mi bile tako drage.

Početi sem hotel kaj družega, a nisem mogel; hotel sem opustiti vsaj obliko pisem, a nisem mogel. Prijel sem za pero in vrnil se v pisanje, posledica bila je vselej pismo, polno ljubezni in bolestij.

»Ali nimam več proste svoje volje?« dejal sem si. Ali je ta sila, da moram delati, kar nočem, morda res znak bolezni v možganih? Kaj tacega se mi ni bilo prej pripetilo nikdar; kaj tacega bilo bi se dalo razlagati začetkom mojega zavora, a sedaj, ko sem se privadil življenju jetniškemu; sedaj, ko bi imela biti moja domišljija privajena vsemu, vsemu; sedaj, ko sem se tako podkrepil s filozofičnimi in verskimi premišljevanji, kako morem sedaj biti suženj slepih poželenj srca in tako otročji? Vrnimo se k drugim stvarem.

Skušal sem potem moliti ali učiti se nemškega jezika. Zastonj! Zapazil sem, da pišem vže zopet drugo pismo.

XLV.

Tako stanje bila je prava bolezen; ne vem, bi li smel reči, nekak somnambulizem. Bil je brez dvojbe učinek velike utrujenosti, prouzročene po premišljevanju in bdenju.

A prišlo je še huje. Po noči nisem mogel nikdar spati in večinoma me je tresla mrzlica. Vsled tega nehal sem piti zvečer kavo, spal pa vender le nisem.

Zdelo se mi je, kakor bi bila v meni dva človeka, jeden, ki hoče vedno pisma pisati, drugi, ki hoče delati kaj družega. Poravnajva se torej, le piši pisma, pa piši jih nemški, tako se priučimo nemškemu jeziku.

Pisal sem torej vse v slabej nemščini. Tako sem vsaj v tem učenju nekoliko napredoval.

Zjutraj sem po dolgem čuvanju utrujenih možgan nekoliko zadremal. Potem se mi je sanjalo, ali bolje: mešalo se mi je, da vidim očeta, mater ali koga družega meni drazega, obupajočega o mojej nesreči. Slišal sem njihov jok in takoj se vzbudil jokaje se in prestrašen.

Mnogokrat zdelo se mi je v tem kratkem spanju, da slišim mater, kako tolaži druge stopaje ž njimi v mojo ječo in govorečo mi najsvetejše besede, o dolžnosti, vdati se v božjo voljo; ko pa sem se jaz najbolj veselil njenega poguma in poguma družih, pritekale so jej nenadoma solze in vsi so se zjokali. Nihče si ne more misliti, kake muke je prestajala potem moja duša.

Da bi se oprostil tako mučnega stanja, odločil sem se, da ne pojdem prav nič več v posteljo. Imel sem celo noč luč, stal pri mizi, bral in pisal. Pa kaj! Prišel je trenotek, da sem bral popolnoma vzbujen, a umel nisem ničesar in mi ni bilo nikakor mogoče zbirati svojih mislij. Potem pa sem kaj prepisaval, a prepisovaje mislil sem kaj popolnoma drugega; premišljeval sem žalostno svojo usodo.

In ko sem se vlegel v posteljo, bilo je še slabeje. Nobene lege nisem mogel prestajati, premetaval sem se sem ter tja, tresoč se in moral sem vstati. Ako sem pa malo zaspal, prouzročevale so mi brezupne sanje mnogo večje zlo od čuvanja.

Molitve moje bile so brezvspešne, pa vendar sem jih ponavljal pogostoma, ne mnogo govoreč, a klicaje Boga na pomoč! Boga, ki je kot človek sam skušal bolesti človeške!

V strašnih teh nočeh razburila se je včasih moja domišljija tako, da se mi je zdelo, akoravno vzbujenemu, sedaj da slišim stokanje, sedaj prikrit smeh v ječi. Od otročjih let sem nisem nikdar verjel v čarovnice in strahove, a sedaj me je razburjalo to stokanje in ta smeh in nisem vedel, kako bi si to razlagal; bil sem prisiljen dvomiti, ni li to morda nagajanje neznane mi hudobne moči?

Večkrat sem prijel tresé se luč in pogledal, ni li kedo pod posteljo, ki mi nagaja? Večkrat začel sem dvomiti, me li niso prestavili iz one v to sobo, ker je tu kaka past ali pa so v steni

kake skrivne duri, skozi katere moji preganjalci vohajo vse, kar delam in se razveseljujejo s tem, da me neusmiljeno strašijo.

Ako sem bil pri mizi, zdelo se mi je, sedaj, da me kedo vleče za obleko, sedaj, da je kedo sunil kako knjigo, ki je pala na tla, sedaj, da kedo za mano piha v luč, da bi jo ugasnil. Potem pa sem skočil po konci, gledal nazaj, hodil nezaupljivo sem ter tja in vpraševal samega sebe, sem li nor ali sanjam. Nič več nisem vedel, je li stvar, katero vidim ali slišim, resnična ali samo domišljena in vzkliknil sem tesnega srca:

»Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?«

XLVI.

Nekoč bil sem šel malo pred dnem v posteljo in prav gotovo sem mislil, da sem bil dal robec pod zglavje. Po navadi zbudil sem se po kratkem spanju in zdelo se mi je, da me davijo. Čutil sem, da mi je vrat tesno zavezan. Čudno! robec bil je krog njega ovit in v več vozlov zadrgnen. Prišel bi bil, da nisem jaz zavozljal teh vozlov, da se nisem dotaknil robca, odkar sem ga bil dal pod vzglavje. Moral sem bil to storiti ali v sanjah ali pa mešaje se, ne da bi se še spominjal, a verjeti tega nisem mogel in od takrat sumil sem vsako noč, da me bodo zadavili.

Vidim, kako se morajo take neslanosti zdeti drugim smešne; a v meni, ki sem jih skušal, prouzročevale so tako zlo, da se še sedaj tresem, kadar se ga spominjam.

Izgubljale so se vsako jutro in dokler je bil dan, čutil sem se tako krepkega duha, da se mi je zdelo nemogoče, da bi moral še kedaj prenašati one strahove. A komaj je solnce zašlo, vže sem se začel tresti in vsaka noč pripeljala je s sabo svoje prednice grde prikazni.

Čim večja je bila moja slabost po noči, tem večji bil je moj trud po dnevi, kazati se veselega v razgovoru z dečkoma iz patrijarhata, s svojimi tovariši in čuvaji. Kedor me je slišal šaliti se, nikdo ne bi si bil mislil slabostij, katere sem prenašal. Upal sem, da me ta trud ukrepi; a nič ni pomagal. Te ponočne prikazni, katere sem imenoval po dnevi neumnosti, vračale so se zvečer in bile mi strašna resnica.

Da sem imel pogum, prosil bi bil sodišče, naj mi dá drugo sobo, a nikdar se nisem tega upal, ker sem se bal, da bi se mi ne smejali.

Ker so bila zastonj vsa premišljevanja, vsi sklepi, ves trud, vse molitve, polastila se me je grozna misel, da me je zapustil Bog za vedno.

Vsi oni grozni krivi sklepi zoper previdnost, kateri so se mi v stanju razumnem malo tednov prej zdeli neumni, prišli so sedaj in mi neusmiljeno rojili po glavi in zdeli so se mi vredni premišljevanja. Proti tej skušnjavi sem se bojeval nekaj dnij, potem pa sem se jej udal.

Dobrota vere postala mi je nerazumljiva; dejal sem, kakor sem bil slišal govoriti ljute bogotajce in kakor mi je bil že pred kratkim pisal Julijan: »Vera ni za drugo, nego da slabi um«.

Upal sem si domišljevat, da se mi ukrepi duša, ako se odrečem Bogu. Blazna misel! Tajil sem Boga, tajiti pa nisem mogel zlobnih bitij, ki so se mi zdela, da me obdajajo in se veselé mojih bolečin.

Kako bi označil te muke? Ali je zadosti, ako rečem, da je bila bolezen? ali pa je bila morda ob enem kazen božja, ki naj bi strla mojo prevzetnost in mi pokazala, da lahko brez posebne milosti postanem brezvernež, kakeršen je bil Julijan ali pa še brezpametnejši?

Kakor je vže bilo, Bog me je oprostil tolikega zla, ko sem najmanj pričakoval.

Necega jutra sem po zavžiti kavi močno bljuval in klalo me je. Mislil sem, da so mi zavdali. Ko sem se izbljuval, bil sem ves premočen potu in vlegel sem se v posteljo. Proti poldnevu sem zaspal in spal sem mirno do večera.

Zbudil sem se čudé se tolikemu počitku; ker se mi je zdelo, da nisem več zaspan, vstal sem. Ako sem po konci, dejal sem, se bom ložje ustavljal navadnim strahovom.

Pa strahov ni bilo. Veselil sem se in poln hvaležnosti vrgel sem se zopet Boga spoznaje na kolena, da bi ga molil in prosil odpuščenja, ker sem ga bil tajil več dnij. To veselje pa je izerpalo moje moči in ko sem se nekoliko popravil v klečanju naslonivši se na stol, premagal me je spanec in zaspal sem v tem položaju.

Iz tega spanca vzbudil sem se, ne vem, ali čez eno uro ali čez več; komaj sem se utegnil

vleči v posteljo in vže sem zopet spal do belega dne. Bil sem zaspan še celi isti dan; zvečer šel sem kmalu spat in nepretrgoma sem spal celo noč. Kaka kriza se je bila zvršila v meni? Ne vem tega sicer, a bil sem ozdravljen.

XLVII.

Prešle so slabosti, katere je bil dalj časa sem trpel moj želodec, prešla je glavobol in jed mi je dišala izvanredno. Izvrstno sem prebaval in krepkejši sem postajal. Občudovanja vredna previdnost! Vzela mi je bila moč, da me je ponižala, vrnila mi jo je, ker bližal se je čas sodbe in hotela je, da ne omagam, ko se proglasi.

24. dné novembra odvedli so enega izmed nas, dr. Forestija, iz svinčenic, kam, nismo mogli izvedeti. Ječar, njegova žena in čuvaja bili so prestrašeni; nihče izmed njih mi ni hotel odkriti skrivnosti.

»Kaj pa hočete zvedeti«, rekel mi je Tremello, »ko ne morete zvedeti ničesar dobrega? Povedal sem Vam to vže prevečkrat, vže prevečkrat«.

»Povejte, kar veste; kaj mi koristi, ako mi še naprej skrivate?« kričal sem nevoljen, »ali Vas nisem vže davno razumel, da je obsojen na smrt?«

»Kedo? . . . on? . . . dr. Foresti? . . .«

Tremerello je utihnil, a veselje do klepetanja ni najmanjša njegovih čednostij.

»Pa ne recite potem, da sem klepetav; jaz nisem hotel o tem ni besede ziniti: spominjajte se, da ste me prisilili.«

»Da, da, jaz sem vas prisilil; a pri mojej veri, povejte mi vse! Kaj je z ubogim Forestijem?«

»Ah, gospod! moral je čez »most stokanja«, on je v kriminalnih ječah! Smrtna sodba prebrala se je njemu in onima dvema.«

»Ali se bode izvršila? Kedaj? O reveži! In kedo sta ona dva druga?«

»Ne vem več, ne vem! Sodba se še ni proglasila. Po Benedkah se govori, da se bode kazen premenila nekoliko. Bog daj, da bi nikoga izmed njih ne usmrtili. Bog daj, da bi, ako vže ne odidejo vsi smrtni kazni, se vsaj vi oprostili. Jaz Vas imam tako rad . . . oprostite mi mojo prostost . . . kakor bi bili moj brat!«

In ginjen je odšel. Bralec pa si lahko misli, v kakej razburjenosti sem bil celi oni dan in naslednjo noč in toliko družih dnij, v katerih nisem mogel izvedeti ničesar.

Negotovost trajala je mesec dnij: nazadnje so se vendar proglasile sodbe prve obravnave. Zadele so mnogo osob, devet izmed njih bilo je obsojenih na smrt in potem pomiloščenih v ostro ječo, nekateri 20 let, nekateri 15 (dva med njimi morala sta prestati kazen na trdnjavi Spielberg poleg Brna na Moravskem), nekoji 10 let ali manj (in ti so šli na ljubljanski grad).

Da se je spremenila kazen vsem, ki so bili prizadeti v prvej pravdi, je bil toli razlog, da se mora

smrt prizanesti i onim, ki so prizadeti v drugem? Ali pa se je skazala milost samo prvim, ker so bili zaprti, predno so se proglasile naredbe proti tajnim društvom in se bode strogost obrnila proti drugim?

»Rešitev dvoma ne more več daleč biti«, dejal sem; »Bog bodi zahvaljen, da imam časa dovolj, da vidim smrt naprej in se lahko pripravim nanjo.«

XLVIII.

Edina moja misel je bila, da bi umrl s krščansko udanostjo in potrebnim pogumom. Skušnjava me je pač obšla, odtegniti se vešalom s samoumorom, a prepodil sem jo. Kako zaslugo bi imel, ko bi se ne pustil usmrtiti rablju, a bi postal sam svoj rabelj? Ali bi si ohranil čast? Ali ni otročje misliti, ako vže moram umreti, da je bolj častno rablja imeti norcem, kakor pa pustiti, da nas umori? Ako bi tudi ne bil kristijan, zdel bi se mi bil samoumor neumnost, nepotrebnost, ki ne koristi ničesar.

»Ako je prišel konec mojemu življenju«, modroval sem, »nisem li srečen, da sem v položaju, v katerem imam časa v zbiranje in očiščenje vesti z Bogu dopadljivimi in skesanimi mislimi, ki so vredne moža? Po splošni sodbi je smrt na vislicah najgrja; ako se pa sodi trezno, ni li boljša, ko toliko smrtij, ki so posledica boleznij združenih z veliko slabostjo uma, ki ne pusti srcu, da bi se povzdignilo nad nizke misli?«

Resničnost tega premišljevanja se mi je tako vkoreninila v srce, da mi je izginil popolnoma strah pred smrtjo, posebno pa pred tako smrtjo. Mnogo sem premišljeval o zakramentih, ki naj bi me krepčali v onem važnem trenutku in zdel sem se razpoložen v njih vredno sprejetje. To vzvišenost duha, katero sem mislil, da imam, ta mir, to prizanesljivo mišljenje proti onim, ki so me sovražili, to veselje, da moram darovati življenje svoje volji božje — bi li bil to vse ohranil, ko bi me bili peljali na morišče? Oh, kako poln je človek nasprotij in ko se zdi samemu sebi najtrdnější in najsvetejší, lahko hipoma pade v slabost in greh! Bi li bil jaz takrat umrl dostojno, vé le Bog sam. Ne cenim se tako trdnega, da bi mogel kaj tacega trditi.

Ker mi je smrt bila tako blizu, vdala se je moja domišljija tako v to misel, da nisem mislil samo na verojetnost, da mi bode treba umreti, ampak zdelo se mi je celo, da mi to naznanja nezmotljivi občutek.

Nikakega upanja, da bi odšel tej nesreči, ni bilo več v mojem srcu in vselej, kader sem slišal zunaj kako hojo ali rožljanje ključev, rekel sem si: »Pogum! Morda gredó, da me odvedó k proglašenju sodbe. Poslušajmo jo dostojno z mirnostjo in hvalimo Boga!«

Premišljeval sem, kaj naj zadnjikrat pišem svojej rodbini in posebej, kaj svojemu očetu, materi, kaj vsakemu bratu, vsakej sestri in razmotrivaje te občutke v svojem srcu, ki so bili

tako vzvišeni in tako sveti, storilo se mi je milo, zjokal sem se in ta jok ni oslabil udane moje volje.

Čudno bi bilo, ko ne bi se bilo povrnilo ono stanje brez spanja. A kako je bilo različno od prvega! Nisem slišal onega stokanja, ne smehu v sobi, nisem več domneval o skritih ljudeh. Noč mi je bila prijetnejša nego dan, ker sem se bolj zbiral v molitvi. Proti štirim vlegel sem se v posteljo in spal sem mirno kaki dve uri. Prebuditvi se ostal sem še v postelji, da bi se spočil. Vstajal sem proti enajstim.

Neko noč bil sem se vlegel malo prej ko po navadi in spal sem bil četrta ure, ko se mi — vzbuditvi se — pokaže velikanska luč na nasprotni strani. Bal sem se vže, da se zopet mešam; pa kar sem videl, ni bila domišljija. Luč prihajala je skozi zapadno okno, pod katerim sem ležal.

Skočil sem na tla, postavil mizo na posteljo, na njo stol, zlezal sem na vrh in videl najlepši, a tudi najstrašnejši požar, ki sem si ga mogel misliti.

Gorelo je streljaj proč od naših ječ. Vnela se je bila hiša, kjer so bile javne pekarije in pogorela je.

Noč je bila zelo temna; toliko lepši so se videli velikanski krogi ognja in dima, pojani od vetra. Iskre letele so na vse strani in videlo se je, kakor bi padale iz nebes. V bližnji laguni odseval je požar. Mnogo čolnov odhajalo je in prihajalo. Predstavljal sem si strah in nevarnost

onih, ki so prebivali v gorečej hiši in v njej so-
sednih in zjokal sem se nad njimi. Slišal sem v
daljavi glasove ljudij, ki so se klicali: »Tončka!
Jerko! Jožef! Angelica! Tudi ime »Angelica« do-
nelo mi je na uho! Teh je na tisoče v Benedkah
in vender sem se bal, da je morda ona, koje
spomin mi je bil tako sladek! Morda je i ona
tam? morda jo obdajajo plameni? Oh, ko bi se
mogel vreči med nje in jo rešiti!

Vtripljajočega srca, poln strahu in občudo-
vanja stal sem do belega dné pri oknu; potem
pa sem zlezel doli, žalosten do smrti, predstavl-
ljajoč si mnogo večjo škodo, kakor se je bila pri-
petila v resnici. Tremmerello mi je potem pravil,
da ni pogorelo družega nego peči in shrambe
poleg njih, z veliko množico vreč moke.

XLIX.

Moja domišljija bila je še živo vznemirjena
od onega požara, kar slišim malo nočij pozneje
(nisem bil še v postelji, ampak pri mizi učé se in
tresoč se od mraza) glasove v bližini: bili so je-
čarjevi, njegove žene, njegovih otrok, čuvajev:
»Gori! gori!« sveta porodnica, izgubljeni smo!

Takoj mi je prešel mraz: ves premočen od
potu skočil sem na noge in gledal za sabo, se li
ne vidijo vže plameni. Ne, niso se še videli.

Gorelo pa je v palači, v nekaterih sodnijskih
sobah, takoj poleg ječ.

Eden čuvajev je kričal: »Gospod, kaj pa
počnemo s zaprtimi gospodi, ako se ogenj razširi?«

Ječar odgovori: »Jaz bi jih tudi ne pustil opeči se, a brez dovoljenja sodišča vendar ne smem odpreti ječ. Hitro teci po dovoljenje.«

»Grem takoj, gospod, a odgovora ne bo še o pravem času«.

In kje je bila ona junaška vdanost, katero sem mislil, da jo tako gotovo imam, misleč na smrt? Zakaj me je obšla mrzlica, ko sem mislil, da se bodem spekel živ? Kakor bi bilo večje veselje, pustiti si zadržniti vrat, kot pa speči se. Mislil sem na to in sram me je bilo svojega strahu; hotel sem zavpiti nad ječarjem, naj mi odpre za božjo voljo, a vkrotil sem se. In vender sem se bal.

»Glej«, dejal sem, »tak bode tvoj pogum, ako te vteklega ognju peljejo na morišče! Krotil se bodem, skrival drugim svojo nizkost, a tresel se bodem. Pa — se li ne kaže tudi poguma, ako se dela, kakor bi se ne čutilo strahu, pa se ga le čuti? Ali ni to duševna moč, ako se sili, dati prostovoljno, kar je treba dati? Ali ni ubogljivost, ako se nerad uboga?

Zmešnjava v ječarjevi hiši bila je tolika, da sem moral sklepati, da požar raste. Čuvaja pa, ki je bil šel prosit dovoljenja, da se odpró naše beznice, ni hotelo biti nazaj! Nazadnje se mi je vender le zdelo, da slišim njegov glas. Poslušal sem, a razložil nisem njegovih besedij. Čakam, upam, zastonj! nikogar ni. Mogoče, da niso dovolili odvesti nas na varen kraj? In ako nam ne bode več mogoče, rešiti se? Ako bi ječar in nje-

gova rodbina poskusili rešiti same sebe in bi se nihče ne spomnil ubozih jetnikov?

»To ni«, karal sem se, »to ni nikaka filozofija, nikaka vera! Ali ne storim boljše, ako se pripravljam na trenotek, ko se bodo pokazali plameni v mojej sobi in se udam?«

Vrišč je mej tem potihnil. Kmalu nisem čul ničesar več. Ali je to dokaz, da je nehalo goreti? Ali pa se je rešil, kedor se je mogel, tu pa ni ostal nihče razun žrtev prepuščenih tako žalostnemu koncu?

Daljni mir me je potolažil: spoznal sem, da je ogenj pogašen.

Šel sem v posteljo in si predbacival, da sem tako nevredno prestajal strah; in sedaj, ko se ni bilo treba več bati, da bi se spekel, bilo mi je žal, ker se nisem bil, temveč da me bodo v malo dneh usmrtili ljudje.

Prihodnje jutro vprašal sem Tremerella, kak da je bil ogenj in smejal sem se njegovemu strahu, ki ga je, kakor mi je pravil, imel; kakor bi moj ne bil njegovemu enak, ali pa še večji.

L.

11. dné januarija (1822. l.) proti devetim dopoludne prišel je Tremerello k meni in mi rekel razburjen: »Ali veste, da je na otoku Št. Mihaelja Muranskega, tu blizu Benedk ječa, v kateri je več kot sto karbonarijev?«

»Povedali ste mi to vže večkrat. No kaj pa hočete? . . . Govorite! Ali jih je kaj obsojenih?«

»Da.«

»Kedo pa?«

»Ne vem.«

»Pa vender ne ubogi Maroncelli?«

»Ah gospod! ne vem, ne vem, kdo da je!«

In odšel je potrto, gledaje me žalostno in usmiljeno.

Malo pozneje prišel je ječar, spremljala sta ga dva čuvaja in človek, katerega nisem videl prej nikdar. Ječar zdel se mi je zmešan. Ptujec začel je:

»Gospod, sodišče je zapovedalo, da pojedete z mano.«

»Dobro«, dejal sem, »kedo pa ste Vi?«

»Jaz sem ječar Št. Miheljski, kamor Vas moramo odvesti.«

Ječar svinčenic oddal mu je moje denarje, koje je imel v rokah. Prosil sem in dovoljeno mi je bilo, da sem obdaroval čuvaja. Pospravil sem svoje reči, vzel sv. pismo v roke in odšel. Ko smo šli po neskončnih onih stopnicah, stisnil mi je Tremarello skrivaj roko: Zdelo se mi je, kakor bi mi hotel reči: »Revež, ti si izgubljen!«

Prišli smo ven skozi vrata, ki so peljala na laguno; tu je bil čoln z dvema čuvajema novega ječarja.

Stopil sem v čoln in obhajali so me nasprotujoči si občutki: nekaka nevolja, da moram za-

pustiti svinčence, kjer sem mnogo pretrpel, kjer sem ljubil vse in kjer so mene ljubili vsi; veselje, da sem zopet čez toliko časa zaprtije na svežem zraku, da vidim nebo in mesto in vode, brez onih prokletih mrež; spomin na čoln, ki me je v času preteklem vozil po istej laguni in čolnov Komskega in Velicega jezera in ladije padske in rodanske in senjske! . . . O srečna leta pretekla! Kedo na svetu je bil srečnejši kot jaz?

Najboljši stariši so me rodili, vzgojen nisem bil v revščini, bil sem v sredi mej bogastvom in revščino, in tako sem spoznal dva stanu: položaj, kateri smatram jaz najpripravnejšim v vzgojevanje človeškega srca; po najslajših otročjih letih domače izreje šel sem bil v Lijon k staremu bratrancu maternemu, ki je bil zelo bogat, a tudi vreden svojega bogastva, kjer sem okušal vse, kar more imeti vrednost za srce, ki je potrebno ljubkosti in ljubezni, v prvi svoji mladosti; od tam vrnil sem se na Laško in prebival v Milanu s stariši, nadaljeval sem tam učenje svoje, vdal se družbi in knjigam, našel sem samih izvrstnih prijateljev in laskave pohvale; Monti in Foscolo, ako prav med sabo nasprotnika, oba sta mi bila enako naklonjena. Ljubil sem družega bolj; in tak jeznorit človek, ki je s svojo osornostjo toliko ljudij pripravil, da so ga sovražili, bil je proti meni sama ljubeznivost in srčnost, jaz pa sem ga čislal iz polnega srca. Tudi drugi književniki na glasu so me ljubili, kakor sem jih ljubil i jaz. Nikaka zavist, nikako opravljanje me ni zadelo,

ali pa le od zloglasnih ljudij, ki mi niso mogli škodovati. Ko je bilo propalo italijansko kraljestvo, preselil se je bil moj oče z ostalo rodbino v Turin, jaz pa sem odlašal sniti se zopet s tako milimi mi osobami; sklenil sem ostati v Milanu, kjer me je obdajala taka sreča, da se nisem mogel odločiti ostaviti jo.

Mej drugimi kaj izvrstnimi prijatelji bili so posebno trije jako dragi mojemu srcu: Peter Borsieri, msgr. Ljudevit de Breme in grof Ljudevit Porro Lambertenghi. Tem se je pozneje bil pridružil še grof Federigo Confalonieri. Postal sem odgojitelj dveh Porrovih dečkov, bil sem jima pravi oče, njihovemu očetu pa pravi brat. V tej hiši zbirali so se olikanci ne le celega mesta, ampak tudi mnogo imenitnih potnikov. Tam sem spoznal gospo Stael, Schlegelja, Davisa, Byrona, Hobbseja, Bronghama in mnogo drugih imenitnih mož iz vseh stranij Evrope. Oh, koliko veselja, koliko vzpodbud blažiti si srce v družbi zaslužnih veljakov! Da, bil sem srečen! ne bil bi zamenjal svojega življenja z življenjem kraljevskim. In priti iz tacega prijetnega življenja v mreže, hoditi iz ječe v ječo, da se končno pogine na vislicah ali pa v zaporu! To boli!

LI.

Tako premišljeva je prišel sem na otok št. miheljski in zaprli so me v sobo, iz katere se je videlo na dvorišče, na laguno in lepi otok Muranski. Ječarja vprašal sem za Maroncellija, vprašal

sem ječarjevo ženo, štiri čuvaje. Pa le malo so me obiskovali, obiski bili so kratki, bili so polni nezaupanja in povedati mi niso hoteli ničesar.

Vender težko je, kjer je pet ali šest osob, da bi se ne dobil človek, ki hoče usmiljenje imeti in govoriti. Dobil sem takega človeka in zvedel to-le:

Maroncelli bil je dolgo časa sam, potem pa so ga deli k grofu Kamilu Ladercki-ju; ta je bil pred nekaterimi dnevi iz ječe izpuščen in prvi bil je zopet sam. Izmed naših tovarišev bila sta oproščena tudi profesor Gian-Domenico Romagnosi in grof Ivan Arrivabene. Stotnik Rezia in gospod Canova bila sta skupaj. Profesor Ressi ležal je bolan v ječi poleg teh dveh.

»Ti, ki nismo proč šli«, dejal sem, »smo torej vže obsojeni? In zakaj čakajo s proglašenjem sodb? Morda čakajo smrti Ressijeve, ali pa da bi se toliko popravil, da bi lahko slišal sodbo? Ni li temu tako?«

»Mislim da.«

Vsak dan vprašal sem za reveža.

»Ne more več govoriti; — zopet je začel govoriti, pa se mu meša in ne razume, kar govori; — le malo znamenja življenja je še v njem; — pogosto bljuje kri in še se meša; — slabeji je; — bolji je; — umira.«

Tako se mi je odgovarjalo več tednov. Nazadnje povedalo se mi je nekega jutra: umrl je!

Točil sem zanj solze, pa tolažil sem se z mislijo, da ni vedel za svojo obsodbo!

Prihodnjega dne, 21. februvarija 1822. leta, prišel je ječar po-me. Peljal me je pred sodišče, potem pa odšel. Sedeli so tam, ko sem jaz vstopil, predsednik, preiskovalni sodnik in dva sodnika prisednika, potem so vstali.

Predsednik mi pravi z obrazom polnim sočutja, da je prišla sodba, da je bila strašna, a da jo je cesar olajšal.

Preiskovalni sodnik bral mi je potem sodbo: Obsojen na smrt; nato cesarjevo odločbo: kazen spremenjena je v težko ječo 15 let in odvedenje na trdnjavo Spielberg.

Odgovoril sem: »Božja volja naj se zgodi!«

Moj sklep je bil iskren, kakor kristijan sprejeti grozni ta vdarec, ne kazati jeze in je ne netiti proti nikomur, bodi kdor koli.

Predsednik hvalil je mojo mirnost in mi svetoval, naj si jo vedno ohranim, rekoč mi, da je morda od te mirnosti odvisno, da pride čez dve ali tri leta še večja milost (mesto dveh ali treh let bilo jih je mnogo več).

Tudi drugi sodniki govorili so mi uljudne in upanja polne besede. Ali jeden med njimi, ki se mi je kazal vže mej pravdo sovražnega, kazal mi je nekako uljudnost, v katerej je bilo vender, kakor se mi je zdelo, nekaj ranečega; in zdelo se mi je, kakor bi njegove oči oporekale dvorljivosti in prisegel bi bil, da je v njegovih očeh posmeh sovražen in škodeželjen.

Sedaj bi tega ne prisegel več, prav mogoče je, da sem se motil. A takrat mi je zavrela kri

in prav težko sem se zdrževal, da mi ni izbruhnila jeza. Hlinil sem se, in mej tem, ko so oni hvalili krščansko mojo udanost, sem jo bil vže izgubil.

»Jutri«, dejal je preiskovalni sodnik, »moramo proglasiti sodbo javno; to je neizogibna potreba.«

»Naj bo«, odgovoril sem jaz.

»Od tega trenutka Vam dovoljujemo«, pristavil je, »da smete biti skupaj s svojim prijateljem.«

In ko so poklicali ječarja, izročili so me njemu z nova ter mu rekli, da naj me dene k Maroncelliju.

LII.

Kako sladek trenutek bil je prijatelju in meni, ko sva se videla čez leto in tri mesece ločitve in tolikega trpljenja! Veselje prijateljstva storilo je skoro, da sva za nekaj časa pozabila obsodbe.

Vender sem se kmalu izvil njegovim objemom, prijel za pero in pisal svojemu očetu. Silno sem želel, da bi dobila moja rodbina poročilo o mojej usodi prej od mene ko od družih, da bi olajšal njeno bol z besedami miru in vere. Sodniki so mi obljubili, da odpošljejo pismo takoj.

Potem pa mi je Maroncelli pravil o svojej pravdi, jaz njemu o svojej; pravila sva si svoje dogodke v zaporu, šla sva k oknu, pozdravila tri prijatelje, ki so bili pri svojem oknu: dva sta bila Canova in Rezia, ki sta bila skupaj; prvi je bil obsojen na šest let težke ječe, drugi na tri, tretji pa je bil dr. Cesar Armari, ki je bil v preteklih

mesecih moj sosed v svinčenicah. Ta ni bil obsojen, ampak proglašen nekrivim.

Pogovarjenje s temi bila je prijetna zabava cel dan in cel večer. Ko pa smo šli spat, ugasnili smo luč in potihnili; ni mi bilo mogoče spati, glava mi je gorela in srce mi je vtripalo, misleče na dom. Ali se bodo mogli sivi moji stariši vdati v tako nesrečo? Ali bodo zadostovali ostali otroci, da jih potolažijo? Vsi so bili starišem enako dragi in bolj so zaslužili to ljubezen, ko jaz; ali pa najdeta oče in mati kedaj v otrocih, ki jima še ostanejo, nadomestilo za onega, katerega so izgubili?

Da bi bil mislil samo na sorodnike in še kako drugo drago mi osobo! Njih spomin me je žalostil in ganil. A mislil sem tudi na domišljevani smeh in veselje sodnikovo, na pravdo, na uzrok obsodbe, na politične strasti, na usodo tolikih prijateljev . . . in ni mi bilo mogoče, prizanesljivo soditi le enega svojih protivnikov. Bog mi je poslal hudo skušnjava! Moja dolžnost je bila, prenašati jo srčno, a nisem je mogel, nisem je hotel! Slast sovraštva ugajala mi je bolj nego odpuščanje; preživel sem noč peklensko!

Zjutraj nisem molil. Vse zdelo se mi je delo moči, ki je sovražna vsemu dobremu. Prej sem bil pač vže tako rotil Boga, a nisem verjel potem, da bom še kedaj tako zašel, tako kmalu zašel! V svoji največji divjosti ni mogel biti Julijan brezbožnejši kot jaz. Kedor goji sovraštvo, posebno kader ga je potrla skrajna nesreča, ki bi

ga imela prav za prav dovesti tembolj k Bogu — ako je tudi prej bil pravičen — postane vselej krivičen. Da, ko bi bil prej prav pravičen: kajti kedor sovraži, je tudi prevzeten. In kedo si ti, ubogi človek, ki zahtevaš, da ti nikdo ne stori kaj slabega, tudi v dobrej veri ne, mislé, da postopa pravično; ki se pritožuješ, ako Bog pripusti, da trpiš tako in ne na kak drug način?

Čutil sem se nesrečnega, ker nisem mogel moliti, pa kjer vlada prevzetnost, ne najde se drugzega Boga, nego samega sebe!

Tako rad bi bil priporočil Najvišjemu pomagalcu obupane svoje stariše, a nisem veroval več vanj.

LIII.

Ob devetih dopoludne peljali so Maroncellija in mene v čoln in v čolnu v mesto. Prišli smo k doževski palači in šli v ječo. Dali so naju v sobo, v kateri je bil malo dnij prej gospod Caporali; ne vem, kam so bili tega djali. Devet ali deset biričev je sedelo tam za stražo, midva pa sva čakala trenutka, da naju ženó na trg. Dolgo sva čakala. Še le opoludne prišel je preiskovalni sodnik ter nama naznanil, da je treba iti. Pristopil je zdravnik ter nama dal vsakemu kozarček cvetu iz poprove mete. Bila sva mu hvaležna, ne toliko za cvet, kolikor za veliko sočutje, koje nama je kazal dobri starec. Bil je dr. Bosmo. Potem stopil je biriški stotnik naprej ter naju vklenil. Šla sva za njim, biriči z nama.

Gredé po krasnih »velikanskih stopnicah« spominjala sva se dožeta Marina Falierija, ki je bil tam dejan ob glavo, potem pa smo stopili v veliko vežo, skozi katero se gre z velikega dvorišča na »mali trg«, tu pa smo se obrnili na levo proti laguni. Sredi trga bil je oder, na katerega sva morala iti. Od »velikanskih stopnic« do tega odra stali sta dve vrsti nemških vojakov, skozi katere smo šli.

Ko sva prišla na vrh, pogledala sva krog sebe in opazila velik strah v silni množici ljudstva. Na raznih straneh, bolj proč, bili so postavljeni drugi vojaki. Reklo se nama je, da so tam topovi in prižgane baklje.

Bil pa je to isti trg, na katerem mi je bil septembra meseca 1820. l., mesec dnij prej, kot so me zaprli, rekel neki berač: »To je kraj nesreče!«

Spomnil sem se tega berača ter mislil: »Bog ve, morda je mej tolikimi gledalci tudi on in mogoče, da me je spoznal?«

Nemški stotnik je nama zakričal, naj se obrneva proti palači in gledava kvišku. Ubogala sva ter videla na altani sodnijsko osebo s papirjem v rokah; bila je sodba. Bral jo je z povzdignenim glasom.

Vladala je grobna tišina do besed: »obsojena na smrt«. Potem pa je nastal splošen šum sočutja. Na to zopetna tišina, da so se slišale še ostale besede. Nov šum se je zaslišal pri besedah:

»obsojena v težko ječo, Maroncelli dvajsetih, Pellico petnajstih let«.

Stotnik nama je dal znamenje, da naj odideva. Pogledala sva v drugo krog sebe in odšla. Zopet sva prišla na dvorišče, zopet sva šla po »velikanskih stopnicah«, vrnila sva se v sobo, iz katere so bili naju prej odpeljali; odklenili so nama roke, potem pa naju zopet gnali k svetemu Mihaelu.

LIV.

Oni, ki so bili obsojeni pred nama, bili so vže odšli ali v Ljubljano ali pa na Spielberg v spremstvu policijskega komisarja. Sedaj pričakoval se je komisar nazaj, da bi naju odvedel na odločeni kraj.

Mej tem pa sem preganjal čas, pripovedoval sem in poslušal pripovedovanje. Razun tega pa je Maroncelli prebiral meni svoje spise, jaz pa svoje njemu. Necega večera bral sem z okna Canovi, Reziji in Armariju »Ester d' Engaddin« prihodnji večer pa »Iginia d' Asti«.

Po noči pa sem besnel ali jokal, spal malo ali pa celo nič.

Želel in ob jednom bal sem se zvedeti, kako so moji stariši sprejeli vest o mojej nesreči.

Nazadnje dobil sem vendar le pismo od svojega očeta. Kaka je bila moja boleost, ko sem videl, da se zadnje moje pismo, katero sem mu bil pisal, ni bilo oddalo takoj, ko sem bil vendar tako prosil preiskovalnega sodnika! Nesrečni oče,

ki si je še vedno domišljeval, da bom spoznan nekrivim, dobil je nekega dne v milanskem časniku mojo obsodbo! Sam mi je dopovedoval groznila slučaj in iz njegovega dopovedovanja spoznal sem, koliko je radi tega trpelo njegovo srce!

O kako sem pri nepopisni ljubezni do njega, do matere in cele rodbine penil se jeze, ker se ni bilo odposlalo pismo takoj! Temu zapoznenju morda ni bila vzrok zloba, a jaz sem sodil tako; mislil sem, da vidim v tem prav pretkano barbarstvo, željo, da bi padel vdarec z vso silo tudi na moje nedolžne sorodnike. Hotel bi bil preliti morje krvi, da bi kaznoval domišljevano brezsrčnost.

Sedaj, ko sodim mirno, ne mislim, da bi bila verjetna taka brezsrčnost. Ono zapoznenje ni imelo gotovo drugod nikjer vzroka, nego v nemarnosti.

Razjarjen, kot sem bil, divjal sem, ko sem slišal, da hoté moji tovariši pred svojim odpotovanjem za veliko noč okrepčati se s sv. popotnico, čutil sem pač, da tega ne smem storiti v takem stanju, brez volje odpuščati svojim sovražnikom.

LV.

Komisar je nazadnje vendar le prišel z Nemškega in prišel nama je sam povedat, da odidemo v dveh dneh.

»Veseli me«, pristavil je, »da Vaju morem potolažiti. Vračaje se s Spielberga videl sem na Dunaji cesarja, ki mi je rekel, da hoče gospodom

šteti dneve kazni ne po 24, ampak po 12 ur. S temi besedami hotel je povedati, da se je odpustila polovica kazni.

To odpuščenje se nama pozneje ni nikdar oficijelno naznanilo; a vendar ni bilo nikakor verjetno, da bi se bil zlagal komisar, tem manj, ker nama ni povedal te novice na samem, ampak v pričo komisije.

Vendar se tega nisem mogel veseliti. V moji glavi bilo je sedem in pol let biti v železju le malo manj nego biti petnajst let. Zdelo se mi je, da je nemogoče, živeti tako dolgo.

Moje zdravje bilo je zopet kaj slabo. Čutil sem hude bolečine v prsih, kašelj me je mučil in mislil sem, da so načeta pljuča. Jedel sem malo in še tega nisem mogel prebavljati.

Odhajali smo po noči od 25. do 26. dne marcija. Dovoljeno nam je bilo, objeti še dr. Cesarja Armarija. Birič vklenil nas je križem: desno roko in levo nogo, da bi nam ne bilo mogoče uiti. Vstopili smo v čoln in straža vesljala je proti Fužini.

Ko smo prišli tja, dobili smo tam pripravljena dva voza. Na prvi šla sta Rezia in Canova, na drugi Maroncelli in jaz. Na enem vozu bil je komisar z dvema jetnikoma, na drugem podkomisar z ostalima dvema. Šest ali sedem policajev oboroženih s sabljami in puškami popolnilo je stražo, sedeli so deloma poleg nas, deloma poleg voznikov.

Ako koga sili nesreča, da mora zapustiti domovino, je to vedno žalostno; a zapuščati jo v verigah, tiran biti v grozno podnebje, odločen v dolgoletno hiranje mej biriči, to je nekaj tako strašnega, da ni izrazov, s kojimi bi to popisal!

Dalj ko smo prišli od Benedk proti Alpam, tembolj se mi je priljubljal od trenutka do trenutka moj narod, videčemu ljubezen, kojo mi je skazoval vsakdo, ki nas je srečal. V vsakem mestu, v vsakej vasi, pri vsaki samotni hiši pričakovali so nas, ker je bila naša obsodba znana vže nekaj tednov sem. Na nekaterih krajih sta komisarja in straža komaj razgnala množico, ki nas je obdajala. Prav občudovanja vredna bila je dobrohotnost, ki se je nam skazovala, kamor smo prišli.

V Vidmu doživeli smo ganljivo presenečenje. Ko smo došli v gostilno, ukazal je komisar zapreti vrata dvorišča in razgnati ljudstvo. Odkazal nam je sobo in rekel strežajem, naj nam prinesó večerje in potrebne postelje. Glej, trenotek potem vstopili so trije možje z žimnicami na ramah. Kako je bilo naše presenečenje, ko smo videli, da je jeden sam sluga v gostilni, druga dva pa sta bila dva naša znanca! Delali smo se, kakor bi jim pomagali polagati žimnice in stiskali smo jim skrivaj roke. Komaj smo se zdržali solz, ona dva in mi. Kako mučno nam je bilo, da jih nismo mogli točiti drug drugemu objemaje.

Komisarja nista videla ginljivega tega trenutka, a zdelo se mi je, da je jeden čuvajev spoznal tajnost v hipu, ko mi je dobri Darijo stiskal roko.

Ta čuvaj bil je Benečan. Pogledal je Dariju in meni v obraz in prebledel je; videti je bil negotov, bi li zakričal ali ne, a molčal je in obrnil svoje oči drugam, kakor bi ne bil videl ničesar. Ako prav ni uganil, da sta bila ta dva naša prijatelja, mislil si je vsaj, da sta nam znana natakarja.

LVI.

Zjutraj smo odšli z Vidma, ko se je komaj daniło: ljubeznivi Darijo bil je vže na cesti, ves v plašč zavit; še enkrat nas je pozdravil in šel dolgo časa za nami. Videli smo tudi dve ali tri milje kočijo peljati se za nami. Z robcem je nekdo mahal v njej. Kdo bi bil? Mislili smo si ga.

O Bog blagoslovi vsa blaga srca, ki se niso sramovala ljubiti nesrečnih nas! Oh, sedaj cenim jih toliko višje od tedaj, ko sem v letih svoje nesreče žalibože jih spoznal več, ki so me podlo zapustili in ki so mislili okoristiti se, ko so me psovali. A teh je bilo malo, število prvih pa ni bilo majhno.

Motil sem se, misleč, da mora to sočutje, koje smo našli na Laškem, jenjati, ko pridemo v ptuje kraje. Ah, dober človek je vedno rojak nesrečnim! Ko smo bili v slovenskih in nemških krajih, našli smo isto sočutje, kakeršno prej v svojih. Izdihljej bil je splošen: »ubogi gospodje!«

Včasih, ko smo prišli v kak kraj, morali so naši vozovi ostati, dokler ni bilo določeno, kje da bomo prenočili. Potem pa se je narod zbral krog nas in slišali smo besede sočutja, ki so prišle res

iz srca. Dobrota tega ljudstva ganila me je še bolj, nego ona mojih rojakov. Oh, kako sem bil hvaležen vsem! Oh, kako sladka je ljubezen naših bližnjih! kako sladko je ljubiti jih!

Tolažba, katero sem našel, manjšala je moj sod proti onim, koje sem imenoval svoje sovražnike.

»Kdo vé«, mislil sem si, »ako bi videl od blizu njihove obraze in ako bi oni videli mene in ako bi mogel brati v njihovih srcih, in oni v mojem, kdo vé, bi li ne bil prisiljen priznati, da ni nikake zlobe v njih in da je ni v meni! Kdo vé, bi li ne bili prisiljeni, drug drugemu odpustiti ter se ljubiti?«

Prevečkrat se ljudje motijo, ker ne poznajo drug drugega; in ako bi spregovorili mej sabo kako besedo, podal bi drug drugemu zaupljivo roko.

Nekega dné obstali smo v Ljubljani, kjer so Casóvo in Rezio ločili od naju in odvedli na grad; lahko se misli, kako je ta ločitev bolela vse štiri.

Zvečer tistega dné, ko smo prišli v Ljubljano, in prihodnji dan prišel je k nama v vas gospod, ki nama je rekel, ako sem ga umel prav, da je mestni tajnik. Bil je zelo olikan, govoril je sočutno in poln spoštovanja o veri. Začetskoma mislil sem, da je duhoven. Bil je resnega obraza, ki navdihuje s svojo odkritostjo spoštovanje; žal mi je bilo, ker se nisem mogel ž njim natančneje seznaniti; prav tako pa mi je žal, da sem pozabil njegovo ime.

Kako ljubo bi mi bilo tudi, ko bi vedel tvoje ime, deklica, ki si šla v štajarskeji vasi sredi mno-

žice za nama in ki si, ko je moral nekoliko minut obstati voz, naju pozdravljala z obema rokama, potem pa si pobrisala z robcem oči, naslonjena na roko žalostnega mladenča, ki je bil — ako sedim po plavih njegovih laseh — Nemec, ki pa je bil morda na Laškem in se je bil morda tam napil ljubezni do nesrečnega našega naroda!

Kako ljubo bi mi bilo, ko bi vedel imena vas vseh, spoštljivi očetje in matere, ki ste prišli v raznih krajih k nama naju vprašat, imava li stariše in ko ste slišali, da jih imava, ste s strahom vzkliknili: »Bog Vaju kmalu povrni ubogim starišem!«

LVII.

Prišli smo na določeni kraj 10. dne aprila.

Brno je glavno mesto Moravske in tam ima svoj sedež guverner Moravske. Mesto leži v lepi ravnini in je videti bogato. Mnogo suknarn je takrat tam cvelo, imelo je mesto kacic 30000 prebivalcev.

Blizu mesta proti zahodu vzdiguje se hrib, na njem pa je nesrečna trdnjava Spielberg, prej sedež moravskih grofov, sedaj pa najhujša ječa avstrijske države. Trdnjava bila je zelo močna, a Francozi so jo bombardovali in vzeli za časa znane bitke pri Avstrlici (ki ni daleč od tam). Ni se več toliko popravila, da bi mogla še služiti za trdnjavo, postavil se je samo del pasu, ki se je bil podrl. Okrog tristo obsojencev, večinoma roparjev in morilcev, je tam zaprtih, nekaj v »hudi ječi«, nekaj v »najhujši«.

»Težka ječa« pomeni, da je jetnik prisiljen delati, da mora nositi verigo na nogah, spati na golih deskah in jesti najslabejo hrano, ki se misliti more. V »najtežjo« obsojeni so še huje priklenjeni, okrog pasu ima železen obroč, ta obroč je na verigi, ki je vzdana v zid, tako se komaj pride k deskam, ki služijo za posteljo; hrana je ista, ako prav postava zapoveduje suh kruh in vodo.

Politični jetniki bili smo obsojeni v težko ječo.

Ko sva šla po hribu navzgor, obračala sva nazaj svoje oči, poslavlja se od sveta, ne vedé, se bo li nama še odprl prepad, ki ima naju požreti. Na videz bil sem miren, a v meni je razsajal vihar. Hotel sem iskati pomoči v modroslovju, da bi se umiril; a to ni imela zadostnih razlogov za-me.

Vže iz Benedk sem bil odpotoval slabega zdravja; pot pa me je še silno vtrudila. Glava in celo telo me je bolelo, mrzlica me je tresla. Telesna slabost je pripomogla, da sem ostal jezen in skoro gotovo je jeza tudi vikšala telesno zlo.

Izročili so naju oskrbniku Spielberga, ta pa je zapisal najini imeni med imena razbojnikov. Cesarski komisar naju je odhajaje objel in milo se mu je storilo: »Gospodoma posebno priporočam ubogljivost«, dejal je, »najmanjši prestopok zoper disciplino sme oskrbnik kaznovati z vso strogostjo«.

Ko sva bila izročena, peljali so Maroncellija in mene v podzemeljsk hodnik, kjer so nama odprli dve temni čumnati, ki nisti bili druga poleg druge. Vsacega izmed naju zaprli so v poseben brlog.

LVIII.

Kaj hudo je, ko smo se vže poslovili od tolikih predmetov, ko smo samo z enim prijateljem še skupaj, ki je enako nesrečen, oh, da, kaj hudo je, ločiti se še od tega! Maroncelli je videl, ko me je zapuščal, kako bolan da sem in jokal se je nad mano kakor nad človekom, kojega skoro gotovo ne bo videl nikdar več; jaz pa sem se jokal nad njim kot cvetočo cvetko, kojoj se je morda za vselej odvzela solnca oživljajoča svitloba. In kako je obcvela ta cvetka! Videl je necega dne zopet solnca luč, a v kakem stanu!

Ko sem bil v grozni oni luknji sam, kar sam, slišal zapahni železne zapahe in razločil v mraku, ki je prihajal skozi visoko oknice, prazno desko, ki mi je bila odločena za posteljo in velikansko verigo v zidu, vrgel sem se razburjen na to posteljo in prijemši verigo meril sem njeno dolgost, misleč, da je namenjena meni.

Pol ure pozneje slišal sem rožljanje ključev; duri se odpro: ječar prinesel mi je vrč vode.

»Tu je pijača«, dejal je z osornim glasom; »jutri zjutraj pa prinesem kruha«.

»Hvala Vam, dobri mož.«

»Jaz nisem dober!«

»Slabo za Vas«, dejal sem razžaljen. »Je-li ta veriga«, pristavil sem, »za-me?«

»Da, gospod, ako kedaj ne bodeite mirni, ako bodeite divjali, ako bodeite ošabno govorili. Ako

pa ste pametni, ne damo Vam družega, nego verigo na noge. Kovač jo vže pripravlja.«

Hodil je počasi gori in doli, rožljaje z butaro grozних ključev; jaz pa sem občudoval jeznih očij njegovo velikansko, medlo, postarano postavo, in akoprav ni imel surovih potez na obrazu, zdelo se mi je vender na njem vse sovražen izraz živinske strogosti!

Oh, kako krivični so ljudje, kadar sodijo po vnanjosti in po svojih ošabnih predsodkih! Mož, ki je po mojem mnenju veselo rožljal s ključi, da bi jaz občutil žalostno njegovo moč, mož, ki je po moji nesramni sodbi vsled dolgoletne navade bil krvolok, bil je sočuten in gotovo ni govoril tako osorno iz družega vzroka, nego da bi zakril svoje sočutje. Hotel ga morda ni kazati, da ne bi se zdel slab in morda radi tega, ker se je bal, da ga nisem vreden; prav ob enem želel je, odkriti se mi, mislé, da sem morda bolj nesrečen, ko hudoben.

Jezila me je njegova prisotnost, še bolj pa zapovedujoči njegov obraz, smatral sem torej prikladnim, malo ponižati ga ter rekel sem mu ukazujočim glasom, prav kakor hlapcu:

»Dajte mi piti«.

Pogledal me je, kakor bi mi hotel reči: »Nesramnež! tu se je treba odvaditi ukazovanju«.

A molčal je, pripognil dolgi svoj hrbet, pobral s tal vrč in mi ga pomolil. Videlo se mi je — motrečemu ga, kakor bi se tresel in mislé, da se

trese vsled starosti svoje, pomirila je zmes sočutja in spoštovanja mojo jezo.

»Koliko ste stari?« dejal sem mu z ljubeznivim glasom.

»Štiriinšedemdeset let, gospod; videl sem vže mnogo nezgod, svojih in ptujih«.

Spomnivši se svojih in ptujih nezgod stresel se je zopet, prav isti hip, ko sem mu jemal vrč iz rok; dvomil sem, se li res trese vsled starosti, ne pa morda vsled neke blage razburjenosti. Ta dvom pa je iztrgal iz mojega srca sovraštvo, katero sem bil občutil pri prvem njegovem pogledu.

»Kako se zovete?« dejal sem mu.

»Usoda, gospod, norčevala se je iz mene, ko mi je dala ime velicega moža: pišem se Schiller«.

Potem pa mi je v kratkih besedah razložil, odkod, od kakih ljudij da je, v kakih vojskah je bil in kake rane je dobil.

Bil je Švicar, kmečkih starišev; vojskoval se je s Turki pod generalom Lavdonom za časa Marije Terezije in Jožefa II., potem v vseh vojnah avstrijskih proti Francozom do padca Napoleonovega.

LIX.

Ako kacega človeka sodimo začetkoma slabo, potem pa dobimo dobro misel o njem, zdi se nam, ko opazujemo njegov obraz, njegov glas, njegovo obnašanje, da smo našli v vsem odločna znamenja poštenosti. Ali je resnica, kar smo našli? Po mojem mnenju je domišljija. Oni isti obraz, oni isti glas, ono isto kretanje zdela so se nam

malo prej odločna znamenja hudobnosti. Ako se spremeni naša sodba o duševnih lastnostih, takoj se spremené tudi sklepi obrazosodne naše vednosti. Koliko obrazov spoštujemo, ker vemo, da so móž veljakov, isti obrazi ne navdihnili bi nam najmanjšega spoštovanja, ako bi jih nosili navadni ljudje. In narobe. Smejal sem se некоč gospej, ki je vidé soho Catilinino zamenjavala jo z ono Collatina, domišljevala si, da je skrita v njej vzvišena žalost Collatinova vsled smrti Lucrecijne. In vender so take zmote prav obče.

Ne rečem, da ni dobrih ljudij, ki bi imeli s svojim obrazom jasno vtisnjen znak dobrosrčnosti in da ni hudobnih ljudij, ki bi imeli s svojim obrazom jasno vtisnjen znak hudobnosti; a jaz trdim, da je največ obrazov izraz dvomljiv.

V kratkem, ko je vže Schiller prišel pri meni nekoliko v milost, gledal sem ga z večjo pozornostjo, nego prej in ni mi bil več zoprn. Da govorim resnico: v njegovem govorjenju našel sem razun neke osornosti tudi nekaj znakov blazega srca.

»Korporalu«, pravil je, »dali so mi za pokojnino žalostno to službo ječarja in Bog vé, da mi dopada mnogo manj, kakor pa tvegati svoje življenje v boju.«

Žal mi je bilo, ker sem prej tako ošabno zahteval pijače.

»Dragi moj Schiller«, dejal sem, stiskaje mu roko, »vi torej zanikujete, jaz pa vidim, da ste dober človek in ker sem vže zašel v nesrečni ta kraj, hvalim Boga, ker mi je dal Vas za ječarja.«

Poslušal je te besede, pomajal z glavo, podrgnil se po čelu, kakor človek, katerega nadlegujejo neprijetne misli.

»Ne, gospod, jaz sem hudoben; priseči sem moral prisego, katere ne prelomim nikdar. Jaz moram enako ravnati z vsemi jetniki, ne gledé na njihov stan, brez prizanesljivosti, brez dovoljevanja razvad, pred vsem pa politične zločince. Cesar vé, kaj dela, jaz pa moram ubogati«.

»Vi ste pošten mož in spoštoval bodem, ker mislite, da ste dolžni svojej vesti. Kdor dela po svojej vesti, se sicer lahko moti, a pred Bogom je čist«.

»Ubogi gospod! potrpite, i meni se smilite. Strog bodem v svojej službi, a srce . . . srce mi je polno tuge, ker ne morem pomagati nesrečnim. In to sem Vam hotel povedati«.

Oba sva bila ginjena. Prosil me je, naj bodem miren, naj ne zbesnim, kar storé kaznenci mnogokrat, da ga tako ne prisilim, postopati strogo proti meni.

Dejal je potem s trdim glasom, kakor bi mi hotel skriti nekaj svoje ginjenosti:

»Sedaj moram oditi!«

Povrnil se je zopet, vprašaje me, koliko časa vže tako hudo kašljam in proklel je zdravnika, da me ne pride takoj prvi večer obiskat.

»Vi imate prav konjsko mrzlico«, dejal je, »jaz se na to razumem. Potrebovali bi vsaj slamnice, a ker ni ukazal zdravnik, Vam je ne moremo dati.«

Šel je ter zaklenil duri za sabo, jaz pa sem se vlegel mrzličen na trde deske, s silnimi bolečinami v prsih, a manj razburjen, manj sovražen ljudem, bližji Bogu.

LX.

Zvečer prišel je oskrbnik s Schillerjem, nekim drugim korporalom in dvema vojakoma radi preiskovanja.

Tri pregledovanja bila so predpisana na dan, eno zjutraj, eno zvečer, eno o polunoči. Preiskovali so vsak kotiček v ječi, vsako malenkost; potem so drugi odšli, oskrbnik pa (ki je bil zjutraj in zvečer vselej poleg) je z mano še nekoliko govoril.

Ko sem prvič videl čudno to tropo, obšla me je čudna misel. Nisem še poznal nadležnega tega predpisa in mešaje se v mrzlici, mislil sem, da so prišli k meni umoriti me in prijel sem za dolgo verigo poleg sebe, da bi jo vrgel v obraz prvemu, ki bi se mi približal.

»Kaj počenjate!« dejal je oskrbnik. »Mi nismo prišli, da bi Vam storili kaj žalega. To je le obisk po vseh ječah, da se prepričamo, je-li vse v redu.«

Premišljeval sem; a ko sem videl Schillerja iti proti sebi in ko me je ta prijateljski prijel za roko, navdihnili me je očetovski njegov pogled z zaupanjem, izpustil sem verigo in oklenil njegovo roko z obema svojima.

»Oh, kaka vročina!« dejal je on oskrbniku. »Ko bi se mu mogla dati vsaj slamnica!«

Te besede govoril je tako z resničnim, skrbnim sočutjem, da so me ganile.

Oskrbnik prijel me je za žilo ter me obžaloval; bil je mož olikanega vedenja, a ni si upal ničesar zapovedati.

»Tu veže stroga postava tudi mene«, dejal je. »Ako ne storim vsega, kar mi zapoveduje črka, do pičice, tvegam svojo službo.«

Schillerju stegnile so se ustna, jaz pa bi bil prisegel, da je rekel sam pri sebi: »Ko bi bil jaz oskrbnik, ne tiral bi strahu tako daleč; ukazati, kar utemeljuje potreba tako zelo in kar je državi tako neškodljivo, to vender še ni prestop.«

Ko sem bil zopet sam, omehčalo se mi je srce, ki je bilo nekaj časa sem nesposobno vglobiti se v verno mišljenje in molil sem. Molil sem, proseč blagoslova za Schillerja in dejal sem: »Moj Bog, stori, da bodem videl na družih lastnosti, katere mi jih bodo priljubljale; jaz vzamem na-se vse muke ječe, a oprosti me sovraštva do bližnjega.«

O polunoči slišal sem mnogo stopinj na hodniku. Kjuči so zarožljali, duri se odprle. Bil je prišel korporal z dvema stražnikoma pregledovat.

»Kje je moj dragi Schiller?« rekel sem željno. Bil je ostal na hodniku.

»Tu sem, tu!« odgovoril je.

Prišel je k meni, zopet me prijel za žilo, pripognil se vznemirjen ter me gledal kakor oče pri postelji bolnega otroka.

»Sedaj se spominjam, da je jutri četrtek«, mrmral je, »žalibože, četrtek!«

»Kaj hočete s tem?«

»Da zdravnik prihaja samo o ponedeljkih, sredah in petkih zjutraj in da ga jutri žalibože ne bode.«

»Ne vznemirjajte se radi tega.«

»Kaj bi se ne vznemirjal! kaj bi se ne vznemirjal! Po celem mestu se ne govori drugega, ko o vajinem prihodu: zdravnik mora to znati. Za vraga, zakaj ni storil nekaj nenavadnega in ni prišel enkrat več?«

»Kdo vé, ne pride li jutri, ako je prav četrtek?«

Starec ni rekel ničesar več, a stisnil mi je roko z nečloveško močjo, kakor bi mi jo hotel zmečkati. Ako me je prav bolela, bil sem vendar vesel tega. Podobno je veselje zaljubljenca, ako mu njegova ljuba plesaje stopi na nogo: zavpil bi bolesti, a mesto tega se ji nasmeje in čuti se srečnega.

LXI.

V četrtek zjutraj — noč je bila grozna, počutil sem se zelo slabo, udje so mi bili kakor bi bili strti vsled trdega ležišča — začel sem se močno potiti. Prišli so pregledovat. Oskrbnika ni bilo, ob tej uri bilo mu je nepriložno, hodil je malo pozneje.

Schillerju sem rekel: »Glejte, kako sem premočen potu, a vže me zopet zebe; moral bi takoj preobleči srajco«.

»Tega ne smete!« kričal je surovim glasom.

A dal mi je skrivaj znamenje z očmi in roko. Ko so drugi odšli, obrnil se je on zapiraje duri ter mi še enkrat pokimal.

Kmalu potem je zopet prišel ter mi prinesel svojo srajco, pol večjo, kot sem bil jaz.

»Za Vas je malo prevelika«, dejal je, »a sedaj tu nimam druge.«

»Hvala Vam, prijatelj, a ker sem prinesel na Spielberg poln kovčeg perila, upam, da se mi ne bode prepovedalo nositi mojih srajc: bodite tako dobri in pojte k oskrbniku ter prosite ga, da Vam da eno mojih.«

»Gospod, tu ni dovoljeno, puščati komu njegovo perilo. Vsako soboto dobili bodete hišno srajco, kakor i drugi kaznenci.«

»Dobri starec«, rekel sem, »vi vidite, v kakem stanu da sem in ni posebno verjetno, da bi prišel še živ od tu: nikdar se Vam ne bom mogel hvaležnega skazati.«

»Sram Vas bodi, sram!« zakričal je. »Govoriti o zahvali človeku, ki Vam ne more postreči! ki more komaj preskrbeti na skrivnem bolniku srajco, s katero naj si pokrije potu premočeno truplo!«

Neuljudno vrgel mi je svojo dolgo srajco čez me in godrnjaje je odšel, zaklenil duri, razjarjeno ropotaje.

Kaki dve uri pozneje prinesel mi je kos črnega kruha rekoč:

»To je kos za dva dni.«

Potem pa je začel godrnjaje hoditi sem ter tja.

»Kaj Vam je«, dejal sem mu, »ali ste jezni na-me? Saj sem oblekel srajco, katero ste mi naklonili.«

»Jezim se nad zdravnikom, ki bi lahko prišel, ako je prav četrtek.

»Potrpimo!« dejal sem.

Rekel sem: »potrpimo!« a nisem mogel ležati na deskah, ker nisem imel niti vzglavja: vse kosti so me bolele.

Ob enajstih prinesel mi je po Schillerju spremljan kaznjenec kosilo. Bilo je v dveh železnih skledicah, v jednej bila je nekaka gnjusna juha, v drugej pa grah, zabeljen s tako slano zabelo, da je silno smrdela.

Poskusil sem pojesti nekoliko žlic juhe, ni mi bilo mogoče.

Schiller mi je ponavljaše rekel: »Pogum; privaditi se morate tem jedém; sicer se vam pripeti, kar se je dogodilo vže nekaterim, da ne boste jedli družega, nego malo kruha in da boste vsled tega umrli od slabosti.

V petek zjutraj prišel je vender-le dr. Bayer.

Imel sem mrzlico, ukazal je prinesiti mi slamnico in zahteval, da se me mora preložiti iz tega podzemeljskega brloga v gorenje nadstropje. Niso me mogli, prostora ni bilo. Ko pa je o tem poročal guvernerju grofu Mitrowskemu, bivajočemu v Brnu, je ta odgovoril, da se mora z ozirom na mojo bolezen vstreči zdravnikovemu zahtevanju.

V sobi, v katero so me deli, bilo je vsaj nekoliko svetlobe; ko sem zlezel do mrež ozkega

okna, videl sem spodaj ravnino, del brnskega mesta, predmestje z mnogimi vrtiči, pokopališče, malo jezero in z gozdi zarašene hribe, ki so nas ločili od znanega polja avstrliškega.

Ta razgled me je očaral. Oh, kako bi bil vesel, ko bi ga bil mogel deliti z Maroncellijem!

LXII.

Mej tem pa so nama delali kaznensko obleko, v petih dneh sem svojo imel.

Obstajala je iz hlač iz debelega sukna, desna hlačnica bila je siva, leva pa rujava; iz telovnika istih, jednako razvrščenih barv; iz jopiča istih barv, samo da so bile narobe razvrščene; rujava je bila na desni, siva pa na levi strani. Nogovice bile so iz debele volne; srajca bila je iz bodečega hodnika, bila je pravcata kuta; zavratnica bila je iz istega platna, kot srajca. Črevlji bili so iz nepočrnjenega usnja, pokrivalo bilo je belo.

To obleko popolnjevalo je železje na nogah, to je veriga od ene noge na drugo, konca te verige držali so skupaj žebli, zatolčeni na nakovalu. Kovač, ki je opravljal to delo pri meni, rekel je straži — mislé, da ne umem nemški: »Kakor je ta revež bolan, bi mi bili pač lahko prihranili ta trud; ne bodeta pretekla dva meseca in smrtni angelj bode prišel ter ga osvobodil.«

»Da bi se le zgodilo!« dejal sem jaz ter ga potrkal po rami.

Revež je odskočil prestrašen, bil je v hudi stiski, ko mi je dejal:

»Upam, da ne bodem prorok in želim, da bi Vas rešil kak drug angelj.«

»Ali ne mislite,« odgovoril sem, »da bi mi bil ljubši i smrtni angelj, kakor pa tako življenje?«

Pokimal mi je z glavo ter odšel obžalovaje me.

Prav res bi bil rad umrl, a skušnjava samoumora me ni obhajala. Upal sem, da bode moja bolezen na pljučih vže toliko pogubna, da me kmalu pobere. Bog pa je hotel drugače. Trpljenje na poti me je bilo zelo oslabilo, mir me je zopet nekoliko okrepčal.

Trenotek potem, ko je bil odšel kovač, slišal sem pod zemljo padati kladvo na nakovalo. Schiller bil je še v mojej sobi.

»Čujte te vdarce!« dejal sem mu. »Gotovo devljejo železje ubogemu Maroncelliju na noge.«

To govorečemu se mi je tako stisnilo srce, da sem omahoval in da bi bil padel, ako bi me ne bil vzdržal dobri starec. Delj nego pol ure bil sem v stanu, ki je bil smrti podoben, a ni je bilo! Nisem mogel govoriti, žile so mi komaj bile, mrzel pot me je polil od nog do glave; to vse pa me ni oviralo, da ne bi bil slišal vseh besed Schillerjevih in se ne bi spominjal vse preteklosti in spoznaval sedanjosti.

Povelje oskrbnikovo in pazljivost straž provzročevale so, da so bile do tedaj vse sosedne ječe tihe. Tri ali štirikrat bil sem slišal laško pesmico začeti, ki pa je bila vselej takoj vtihnila vsled krika stražinega. Več straž imeli smo na

nasipu pod svojimi okni in eno na hodniku, ta je neprenehoma hodila sem ter tja, pri durih poslušaje in gledaje skozi linice, da bi preprečila vsak šum.

Nekega dne proti večeru, (vsak pot, kadar se tega domislim, ponovi se mi vtripanje srca, kakeršno je bilo tedaj) bile so straže po srečni naključbi manj pazljive, zaslišal sem zapeti in nadaljevati ono pesmico s tihim, pa čistim glasom v ječi poleg sebe.

On, kako veselje, kako ginjenje me je obšlo!

Dvignil sem se s slamnice, nastavljal uho in ko je ponehal, nisem se mogel zdržati solz.

»Kedo si, ubožec?« zaklical sem, »kedo si? Povej mi svoje ime. Jaz sem Silvijo Pellico.«

»Oh, Silvijo!« vzkliknil je sosed, »po osobi te ne poznam, a ljubim te vže dolgo časa. Stopi k oknu in pogovoriva se kaj, vkljub biričem«.

Vlekel sem se k oknu, on mi je povedal svoje ime in spregovorila sva nekaj prijaznih besed.

Bil je grof Anton Oroboni, iz Fratte poleg Roviga, mladenič devetnajstih let.

Ah! takoj naju je prekinilo žugajoče vpitje straž! Ona na hodniku vdarila je s puškinim kopitom enkrat ob Orobonijeve, enkrat ob moje duri. Ubogati nisva hotela, nisva mogla; a proklinjanje straž bilo je tako, da sva nehala, zgovorivši se, da bova začela zopet, ko se premené straže.

LXIII.

Gojila sva upanje, — ki se nama je tudi izpolnilo, — da se bova lahko umela, ako prav bolj tiho govoriva in da bodo včasih prišle usmiljene straže, ki se bodo delale, kakor bi ne slišale najinega pogovarjanja. Z vajo privadila sva se tako tiho govoriti, da sva se midva pač umela, drugi pa ali niso ničesar slišali ali pa se jim je zdelo samo, a gotovega niso vedeli. Vendar se je včasih pripetilo, da sva imela poslušalce boljših ušes ali pa da sva pozabila govoriti previdnim glasom. Potem pa je zopet udrihalo vpitje in suvanje na duri in kar je bilo še huje — Schiller in oskrbnik sta se jezila.

Počasi popolnila sva vse previdnosti, to je govorila sva bolj v gotovih četrlih ure nego v družih, bolj, kader so bile take straže, nego kader so bile druge in vedno s kaj tihim glasom. Bodisi, da je bila vrlina najine umetnosti, bodisi, da je bila nekaka prizanesljivost, ki se je bila vkoreninila, temu vzrok, nazadnje sva se vsak dan lahko mnogo razgovarjala, ne da bi bil še kdaj kak predstojnik kaj godrnjal.

Sklenila sva iskreno prijateljstvo. On mi je pripovedoval svoje življenje, jaz pa njemu svoje; težnje in tolažbe enega postale so težnje in težave drugega. Oh, v kako tolažbo bila sva drug drugemu! Kolikokrat je šel po neprespanej noči vsakdo izmed naju zjutraj k oknu in pozdravivši prijatelja, slišal mile besede, čutil v srcu, kako se lajša ža-

lost, kako raste pogum! Drug je bil prepričan, da je koristen drugemu in ta gotovost vzbujala je neko sladko skušanje v ljubeznivem mišljenji in ono zadovoljnost, koju občuti človek tudi v nesreči, ako more pomagati svojemu bližnjemu.

Vsak razgovor zapustil je potrebo nadaljevanja, pojasnil; bilo je živo, neprenehljivo vzpodbujanje, umevanje, spomina domišljije, srca.

Začetkoma spominjal sem se Julijana ter nisem zaupal stanovitnosti novega svojega prijatelja. Mislil sem si: do sedaj še nisva naletela na različne misli, en dan ali drugi je mogoče, da mu ne dopadem v kakej zadevi, potem pa se mi bo odtegnil.

Ta sum pa je kmalu prešel. Najini nazori bili so v vseh glavnih vprašanjih enaki. S plemenitim srcem, plamtečim vzvišenim nazorom, kojih ni bila strla nesreča, zjedinjeval je najčistejšo in najpopolnejšo vero v krščanstvo, mej tem ko ta nekoliko časa sèm v meni ni bila prav trdna in se mi je včasih zdela, da je vsahnela popolnoma.

Oroboni zavračal je moje dvome z izvrstnimi razlogi in veliko ljubeznijo; čutil sem, da ima on prav in sem mu tudi pritrjeval, a dvomi so se vračali. To se pripeti vsakemu, kdor nima evangelijev v srcu, vsakemu, kdor sovraži druge, samega sebe pa povišuje. Razum vidi za hip resnico, a kakor hitro mu ne dopade, takoj ne veruje več vanjo in se trudi, najti jo kje drugje.

Oroboni bil je pravi mož, ki je znal obračati mojo pozornost razlogom, koje ima človek, biti od-

pustljivim nasproti neprijateljem. O nobenem človeku, katerega sem sovražil, mu nisem govoril, ne da bi se on ne potegnil zanj in ga ne branil, in sicer ne s samimi besedami, ampak tudi z izgledi. Mnogo jih je bilo, ki so mu škodovali. Žalosten je bil tega, a odpustil je vsem in ako je mogel povedati mi kako pohvalno črtico o tem ali onem izmed njih, storil je to rad.

Razburjenost, v której sem bil od svoje obsodbe sèm, in ki me je bila odtujila veri, trajala je še nekaj tednov, potem pa je izginila popolnoma. Krepost Orobonijeva me je bila prenaradila. Trudé se pridobiti si enako krepost, prišel sem vsaj na njegovo pot. Tedaj pa sem zopet lahko verno molil in mogel sem živeti, ne da bi koga sovražil; dvomi o veri so se izgubljali. Kjer je vera in ljubezen, tam je Bog.

LXIV.

Da povem resnico, ako je bila prav kazen ostra in je nas mogla razburiti, imeli smo ob enem redko srečo, da so bili dobri vsi, kateri so imeli z nami opraviti. Oni niso mogli premeniti našega položaja drugače nego z dobrim in dobrohotnim in spoštljivim vedenjem; tega pa so bili vsi. Ako je bilo nekoliko osornosti pri starem Schillerju, kako jo je nadomestovala plemenitost njegovega srca! Še ubogi Kunda (kaznenec, ki nam je nosil kosilo in trikrat na dan vode) hotel je, da ga umemo, da nas obžaluje. On je nam tudi dvakrat na teden sobo pometal. Ko se je

nekega jutra mej pometanjem Schiller odstranil dva koraka od duri za hip, porabil ga je Kunda takoj ter mi ponudil kos belega kruha. Vzel ga nisem, pač pa sem mu stisnil roko. To stisnjenje roke ga je dirnilo ter dejal mi je v slabej nemščini (bil je Poljak): »Gospod, tako malo Vam dajo jesti, da trpite gotovo lakoto.«

Zatrjeval sem, da ne, a zatrjeval sem nekaj neverjetnega.

Ko je zdravnik spoznal, da nihče izmej nas ne more jesti one hrane, kojo so nam dajali prve dni, poslal nam je vsem ono, kar imenujejo četrta porcije, t. j. bolniško hrano. Bile so tri prav čiste juhice na dan, košček pečene jagnjetine, katero si lahko enkrat požrl in kake tri rezi belega kruha. Kolikor se je boljšalo moje zdravje, toliko bolj mi je dišala jed in ta »četrta« bila je res premajhna. Poskusil sem zopet s hrano zdravih, a nič nisem bil na boljšem, ker nisem mogel jesti toliko jedij. Na vsak način moral sem se držati »četrti«. Delj ko leto dnij skušal sem, kaj se pravi lakoto trpeti. To muko pa so trpeli še bolj nekateri moji tovariši, ki so bili močnejši od mene in vajeni, jesti obilneje. Za nekatere izmed njih vem, da so jim dajali kruha Schiller in drugi stražniki, ki so nam bili prideljeni v postrežbi in slednjič celo dobri Kunda.

»Po mestu se govori, da se gospodom daje premalo jesti«, rekel mi je necega dne brivec, mlad vajenec našega ranocelnika.

»Prav res je«, odgovoril sem mu odkritosrčno.

Prihodnjo soboto (hodil je vsako soboto) hotel mi je skrivaj dati velik kos belega kruha. Schiller se je delal, kakor bi tega ne videl. Ko bi jaz bil poslušal želodec, bil bi ponudbo sprejel, a vendar sem jo odklonil, da bi ubogega fanta ne obšla skušnjava, darilo ponavljati, ker bi delj časa ne mogel izhajati.

Iz istega nagiba odklanjal sem ponudbe Schillerjeve. Večkrat prinesel mi je kos kuhanega mesa, proseč me, naj ga snem in zatrjujoč mi, da ga ne pokusi, da mu je ostalo, da ne ve kam ž njim, da ga dá komu drugemu, ako ga ne vzamem jaz. Planil bi bil po njem, a ako bi ga bil vzel, ne bi li on želel vsak dan dati mi kako stvar?

Samo dvakrat, ko mi je ponujal krožnik črešenj in enkrat nekaj hrušk, zdel se mi je pogled teh sadežev nepremagljiv. Žal pa mi je bilo, da sem jih vzel, ker mi od takrat ni odjenjal ponujati jih.

LXV.

Prve dni se je bilo odločilo, da ima vsakdo izmed nas dvakrat na teden eno uro sprehoda. Pozneje se je dovolila ta olajšava za vsak drug dan in še pozneje vsak dan razun praznikov.

Vsacega posebej peljala sta na sprehod dva s puško oborožena vojaka. Jaz, ki sem bival na koncu hodnika, šel sem — ven gredé mimo vseh laških političnih kaznjencev razun mimo Maroncelija, ki je hiral sam pod zemljo.

»Prijeten sprehod!« šepetali so mi vsi skozi ključavnico svojih durij; ni mi pa bilo dovoljeno obstajati, da bi koga pozdravil.

Šlo se je po stopnicah, prekoračilo široko dvorišče, od tu pa se je prišlo na južno stran na nasip, s katerega se je videlo brnsko mesto in velik del dežele na okoli.

Na omenjenem dvorišču bilo je vedno mnogo navadnih kaznjencev, ki so šli na delo ali pa so prihajali od dela, ali pa so se skupno sprehajali in razgovarjali. Mej njimi bilo je nekoliko Lahov, ki so me pozdravljali z velikim spoštovanjem in so govorili mej sabo: »Ta ni tolovaj, kot mi in vender je njegova ječa mnogo težja.«

Res so imeli mnogo več prostosti, ko jaz.

Slišal sem te in druge besede in jim uljudno odzdravljaj. Eden izmed njih dejal mi je nekoč: »Vaš pozdrav, gospod, mi dobro dene. Morda vidite na meni kaj, kar ne kaže zlobe; nesrečna strast me je zapeljala in zakrivil sem zločin; a zloben, gospod, zloben jaz nisem!«

In zjokal se je. Ponudil sem mu roko, a ni mi je mogel stisniti. Moja stražnika sta ga odpodila, ne iz hudobnosti, ampak ker so jima navodi tako ukazovali. Stražnika nista smela nikogar pustiti blizu mene, bodisi kdorkoli. Kadar so mi ti kaznjenci kaj povedali, delali so se kakor bi govorili mej sabo, ako pa sta vojaka zapazila, da so bile besede namenjene meni, ukazala sta jim biti tihim.

Čez to dvorišče hodili so tudi ptuji ljudje različnih stanov na grad, nekateri so hodili obiskovat oskrbnika, ali kaplana, ali stražmeštra ali pa kacega korporala. »Glejte, Lah, pravi Lah!« rekli so ti tiho. In obstajali so ter gledali me; večkrat sem slišal reči jih nemški, ker so mislili, da jih ne umem: »ta revež ne bo star, smrt se mu bere z obraza.«

In res, ko se mi je nekoliko popravilo zdravje, hiral sem radi prepičle hrane in zopet me je mnogokrat tresla mrzlica. Komaj sem privlekel svojo verigo do konca sprehajališča, vlegel sem se na travo in tam sem navadno ostal do konca določene mi ure.

Stražnika sta poleg mene ali stala ali sedela in razgovarjali smo se. Eden med njima, z imenom Kralj, bil je Čeh, ki se je bil, akoprav kmečkih in revnih starišev sin, dobro vzgojil, katero vzgojo je bil popolnil, kolikor je le mogel, opazovaje bistrim umom svet in čitanjem vseh knjig, ki so mu le prišle v roke. Poznal je Klopstoka, Wielanda, Goetheja, Schillerja in mnogo družih nemških pisateljev, ki so na dobrem glasu. Neštevilne pesni znal je na pamet in deklamoval jih je z razumom in občutkom. Drugi stražnik bil je Poljak Kubitzky, bil je neveden, a uljuden in dobrega srca. Njuna družčina bila mi je zelo ljuba.

LXVI.

Na enem koncu imenovanega nasipa bilo je stanovanje oskrbnikovo, na drugem pa je stanoval

korporal z ženo in jednim otrokom. Ko sem koga zagledal iti iz katerega teh dveh stanovanj, dvignil sem se in bližal osobi ali osobam, ki so se prikazale ter obsipali so me dokazi uljudnosti in sočutja.

Oskrbnikova gospa bila je vže dalj časa sem bolna in je počasi hiralala. Včasih prinesli so jo na naslanjaču na zrak. Ne morem povedati, kako me je ganila s sočutjem, koje je imela z nami. Njen pogled bil je mil in boječ, a včasih se je s pazljivim zaupanjem vpri v onega, s komur je govorila.

Nekoč dejal sem jej s smehljajem: »Gospa, veste, da ste nekoliko podobni osobi, ki mi je bila jako draga?«

Zarudela je in veselo odgovorila in z ljubeznivo priprostostjo: »Torej me ne bote pozabili, kader umrjem; molite za ubogo mojo dušo in za otroke, katere pustim tu na zemlji.«

Od onega dne ni mogla več iz postelje; nisem je videl več. Hirala je še nekaj mesecev, potem pa je umrla.

Imela je tri sinove, ki so bili kot angelji lepi, jednega so še dojili. Nesrečna žena jih je večkrat v pričo mene objemala in rekla: »Bog vé, katera ženska jim bo za mano mati. Bodi si katerakoli, Bog jej daj srce matere tudi za otroke, kojih ni ona rodila!« In zjokala se je.

Stokrat in stokrat spominjal sem se te molitve in teh solz.

Ko je ni bilo več, objel sem včasih one otroke, storilo se mi je vselej milo in ponavljal sem molitev njihove matere. In mislil sem na svojo mater, in na goreče molitve, koje moli brez dvoma predrago mi njeno srce za - me in zaupil sem ihté: »Oh koliko srečnejša je mati, ki umiraje zapusti male otroke, nego mati, kojej se vzamejo, ko jih je vže vzredila v neskončnih skrbah!«

Dve dobri stari ženici bili ste navadno pri otrocih: ena bila je oskrbnikova mati, druga teta. Vedeti sta hoteli celo mojo zgodovino in jaz sem jo jima z malimi besedami povedal.

»Kako nesrečni sva«, rekli sta z znamenji prave žalosti, »da Vam v ničem ne moreva pomagati. A bodite zagotovljeni, da bova prosili za Vas in ako pride necega dne za Vas pomiloščenje, bo to praznik za celo našo rodbino.«

Prva, to je ona, katero sem videl večkrat, bila je izvanredno zgovorna v tolaženju. Poslušal sem jo z otročjo hvaležnostjo in tolažbe so se vkoreninile v mojem srci.

Pravila mi je stvari, katere sem vže vedel, a vplivale so na-me, kakor bi bile nove: da nesreča ne ponižuje človeka, ako ni vže nizek, ampak ga celo povišuje; da, ko bi mogli stopiti pred sodni stol božji, bi videli, da so mnogokrat bolj obžalovanja vredni zmagovalci ko premagani, veseli ko žalostni, bogatini ko reveži, da je posebno ljubezen, koju je Bog-človek skazoval nesrečnim ljudem, vredna posebne pozornosti; da se smemo ponašati s križem, kateri so nosile božje rame.«

Ti dobri stari ženici, koji sem videl tako rad, morali sta kmalu iz rodbinskih ozirov s Spielberga; tudi otroci nehali so hoditi na nasip. Kako žalosten sem bil teh izgub!

LXVII.

Vsled neprilичne verige na nogah nisem mogel spati in uničevala je ista tudi moje zdravje. Schiller je hotel, naj se pritožim, in je trdil da je zdravnikova dolžnost, ukazati, da mi jo odvzamejo.

Nekoliko časa ga nisem poslušal, potem pa sem ga ubogal in rekel zdravniku, da ga prosim, naj mi jo odvzame vsaj za nekoliko dnij, da bom mogel zopet spati.

Zdravnik pa je dejal, da mrzlica še ni tako huda, da bi mi mogel ustreči in da se moram privaditi železju.

Odgovor me je razžalil in jezilo me je, da sem bil napravil to brezvspešno prošnjo.

»Glejte, koliko mi je pomagal Vaš svet«, dejal sem Schillerju.

Gotovo sem rekel te besede odurnim glasom in žalile so priprostega, dobrega moža.

»Vam ni všeč, da se Vam je odbila prošnja, meni pa ne, da ste Vi z mano tako ošabni!«

Potem pa je začel dolgo pridigo: »Ošabneži vidijo svojo visokost v tem, da ne marajo prenašati odklonitve svojih prošenj, da ne sprejemajo daril, da jih je sram sto neumnostij. Same neumnosti, prazna visokost, nevednost. Kaj je prava veljava? Prava veljava obstoji večinoma v tem, da se sramujemo samo slabih del!«

Izgovoril se je, šel ven ter silno rožljajal s ključi.

Bil sem prestrašen. »In vender se mi ta osorna odkritosrčnost dopade«, dejal sem. »Pride mu iz srca, kakor njegove ponudbe, kakor njegovi sveti, njegovo sočutje. Mi li ni povedal resnice? Kake slabosti smatral sem dostojnosti, ko vender niso družega nego prevzetnost?«

Ko je prišlo kosilo, prinesel je kaznjenec Kunda sam skledice notri, Schiller pa je ostal zunaj. Poklical sem ga.

»Ne utegnem!« odgovoril je kratko.

Šel sem s postelje k njemu ter mu rekel:

»Ako hočete, da mi jed tekne, ne kažite mi tacega obraza!«

»Kacega pa?« vprašal me je razveselivši se.

»Vesel, prijazen«, dejal sem.

»Živela veselost!« zakričal je. »Ako pa me hočete, da bode Vam dišala jed, tudi plesati videti, tukaj vidite.«

In začel je svoje tanjke dolge noge tako veselo vrteti, da sem pokal smehu. Smejal sem se, v srcu pa bil ginjen.

LXVIII.

Necega večera stala sva z Orobonijem pri oknu in tožila sva drug drugemu, da sva lačna. Povzdignila sva nekoliko svoj glas in straže so zakričale. Oskrbnik, ki je po nesreči šel ravno mimo, štel si je v svojo dolžnost ter je poklical

Schillerja in ga ostro oštel, da ne čuje bolje in ne pazi na to, da molčimo.

Schiller prišel je hudo jezen k meni pritožiti se in mi je zapovedal, da ne smem nikdar več govoriti pri oknu. Hotel je, da mu to obljubim.

»Ne«, odgovoril sem mu, »tega vam nočem obljubiti.«

»Vraga! vraga!« kričal je, »meni rečete, nočem, meni, katerega zmerjajo radi Vas.«

»Žal mi je, dragi moj Schiller, da so Vas zmerjali, prav res mi je žal; a obljubiti nočem, kar mislim, da držal ne bi.«

»In zakaj ne bi držali?«

»Ker bi ne mogli; ker mi je večna samota tako kruta muka, da se ne bom nikdar ustavljal potrebi, dati kak glas iz svojega grla, povabiti svojega soseda, naj mi odgovori. In ako bi molčal sosed, govoril bi mrežam svojega okna, hribom, koje vidim, pticam, ki letajo mimo.

»Vraga! torej nočete obljubiti?«

»Ne, ne, ne!« vpil sem.

Vrgel je rožljajoče ključe na tla in ponavljal: Vraga! vraga! potem pa je vskliknil objemaje me:

»Ali naj neham biti človek radi teh prokletih ključev? Vi ste gospod, kakor se gre in vseč ste mi, ker nočete obljubiti, kar bi ne držali. Isto bi storil i jaz.«

Pobral sem ključe, ter mu jih dal.

»Ti ključiči«, rekel sem mu, »niso tako prokleti, ker ne morejo iz poštenega korporala napraviti zlobnega biriča.«

»In ko bi mislil, da bi mogli napraviti kaj takega«, odgovoril je, »nesel bi jih svojim predstojnikom rekoč: ako mi ne marate dati družega kruha, ko rabeljevega, pa pojdem beračit.«

Potegnil je robec iz žepa, obrisal si oči, pogledal kvišku in sklenil roke v molitev. Jaz pa sem sklenil svoje in molil na tihem kot on. Umel je, da molim zanj, kakor je on molil za-me.

Odhajaje rekel mi je s tihim glasom: »Kader govorite z grofom Orobonijem, govorite bolj tiho, ko morete. Tako storite dvakrat prav: enkrat prihranite meni oskrbnikovo oštevanje, drugič pa, da kedo ne razume kacega pogovora . . . smem li reči . . . kacega pogovora, ki bi poročan še bolj razkačil onega, ki ima moč kaznovati.«

Zagotavljal sem mu, da iz najinih ust ni prišla nikdar ni besedica, ki bi poročana komur si koli mogla žaliti ga.

In res nama ni bilo treba v tem oziru biti previdnima. Dva jetnika, ki prideta mej sabo v dotiko, si vže prikrojita latovščino, s katero si povesta vse, ne da bi jih razumel kak poslušalec.

LXIX

Vračal sem se necega jutra s sprehoda: bilo je dne 7. avgusta. Orobonijeva ječa bila je odprta, notri pa je bil Schiller, ki me ni bil slišal priti. Moja stražnika hotela sta me prehiteti, da bi zaprla duri, a prehitel sem ju jaz, skočil v ječo in objel Orobonija okrog vratu.

Schiller se je prestrašil; rekel je: »vraga! vraga!« ter mi s prstom požugal. A oči bile so mu zalite s solzami in ihtech je vskliknil: »Moj Bog, usmili se teh ubogih mladenčev in mene in vseh nesrečnih, ti, ki si bil na zemlji tudi tako nesrečen!«

Stražnika sta jokala. Straža na hodniku priletela je ter tudi zjokala se. Oroboni mi je dejal:

»Silvijo, Silvijo, to je jeden najsrečnejših dnij mojega življenja!« Jaz nisem vedel, kaj bi mu rekel: bil sem izvan sebe od veselja in ljubezni.

Ker naju je Schiller zaklinjal, naj se ločiva in je bilo treba ubogati ga, spustil se je Oroboni v silen jok ter vskliknil:

»Ali se bova še kedaj videla na tem svetu?«

In videl ga nisem nikdar več! Nekaj mesecev potem bila je njegova soba prazna in Oroboni ležal je na pokopališču, katero sem videl pred svojim oknom.

Odkar sva se bila videla, zdelo se nama je, da se ljubiva še bolj srčno, bolj močno ko prej; zdelo se nama je, da sva potrebna drug drugemu.

Bil je lep mladenič, postavne vnanjosti, a bled in slabega zdravja. Samo oči bile so polne življenja. Mojo ljubezen do njega poviševalo je sočutje, koje ste mi navdihovali njegova medlost in njegova bledost. Isto je občutil on meni nasproti. Oba sva čutila, da bo kmalu jeden izmed naju preživel družega.

V malo dneh je zbolel on. Jaz družega nisem počel, nego ihtel in molil zanj. Ko ga je nekolikokrat mrzlica pretresla, je zopet dobil nekoliko

moči in mogel je zopet prihajati k prijateljskim razgovorom. Oh v kako tolažbo mi je bilo, ko sem zopet poslušal mili glas njegov!

»Nikar se ne varaj!« dejal mi je; »malo časa bo še trajalo. Pripravi se na mojo izgubo; daj mi pogum s svojim pogumom.«

One dni belili so naše sobe in mej tem pe-ljali so nas v podzemeljske čumnate. K nesreči naju za oni čas niso dali v sosednji sobi. Schiller mi je pravil, da se Oroboni počuti dobro, a mislil sem, da mi noče povedati resnice in bal se, da se je njegovo vže itak slabo zdravje še pohujšalo v teh podzemeljskih luknjah.

Da bi bil tako srečen, da bi bil pri tej priliki sosed svojemu milemu Maroncelliju! Slišal pa sem njegov glas. Pojoč sva se pozdravljala, ne meneč se za kričanje straž.

Takrat prišel nas je pregledat protomedicus brnski (dandanašnji zdravstveni svètnik), mogoče odposlan vsled poročil, koje je bil poslal oskrbnik na Dunaj, o silni slabosti, ki se je nas bila lotila vsled prehudega pomanjkanja hrane ali pa, ker je razgrajal po ječah zelo nalezljiv škrcbut.

Ker nisem vedel povoda temu pohodu, mislil sem, da je bil radi nove bolezni Orobonijeve. Strah, da bi ga ne izgubil, provzočeval mi je neizrekljiv nemir. Huda žalost me je obšla in želja umreti. Misel na samoumor me je zopet obhajala. Boril sem se ž njo, a bil sem kakor vtrujen potnik, ki govore sam pri sebi: »priti moram do

konca poti« — čuti sam pri sebi premočno potrebo, vleči se na zemljo ter počivati.

Pravili so mi bili, da se je bil pred kratkim v onih temnih luknjah umoril star Čeh, hobaje z glavo v zid. Nisem mogel opustiti svoje domišljije, skušnjave, poskusiti isto in ne vem, bi me li ne bila privedla moja besnost slednjič do tega, ako bi me ne bilo bljuvanje krvi iz prs opomnilo, da mi je smrt vže itak blizu. Zahvalil sem Boga, da me hoče usmrtiti na ta način, prihraneč mi čin obupnosti, katerega je obsojal moj razum.

A Bog me je vender le hotel ohraniti. Ono izbljuvanje krvi olajšalo mi je bolečine. Mej tem so me prepeljali v gorenjo ječo in večja svitloba in zopetno sosodstvo z Orobonijem provzročilo je, da se mi je z nova priljubilo življenje.

LXX.

Povedal sem mu, kako silna žalost me je bila obšla, ko sem bil ločen od njega, on pa mi je pravil, da se je moral prav tako bojevati z mislijo na samoumor.

»Porabiva«, dejal je, »kratko življenje, ki je nama z nova dano, v to, da se drug drugzega krepčava z vero. Govoriva o Bogu; spodbujajva se, da ga ljubiva; spominjajva se, da je on pravičnost, modrost, dobrota, lepota, da je on vse, po čemur kot najboljem vedno hrepenimo. Povem ti zares, da mi je smrt blizu. Vedno ti bom hvaležen, ako boš pripomogel, da bom v zadnjih

teh dneh tako pobožen, kakor bi bil moral biti celo življenje.

Najini pogovori se niso več sukali o ničem drugem nego o filozofiji krščanskej in o primeri mej njo in ubogo senzualistiko. Oba sva bila vesela, da sva našla tako soglasje mej krščanstvom in razumom; oba sva primerjaje razne evangelijske družbe spoznala, da je jedino katoliška, ki se v resnici more ustavljati kritiki, da obstoji nauk katoliške cerkve v najčistejših resnicah in najčistejši morali in ne v ubozih podlih produktih človeške nevednosti.

»In ako se, čemur je malo upanja, povrneva v človeško družbo«, rekel je Oroboni, »ali bova tako bojazljiva, da ne bi spoznavala evangelijev? da bi se podvrgla, ako bi kedo trdil, da je ječa oslabilala najin razum in da je le oslabljenost uma utrdila najino vero?«

»Dragi mi Oroboni«, dejal sem mu, »tvoje vprašanje pové mi vže tvoj odgovor in ta je tudi moj. Največja ničvrednost je biti suženj ptujih mislij, kader se ima prepričanje, da so napačne. Ne verjamem, da bi bil ti ali jaz kedaj tako ničvreden.«

Ko sem tako odkrival svoje srce, sem se pregrešil. Prisegel sem bil Julijanu, da ne bom povedal nikdar nikomur najine razmere z odkritjem pravega njegovega imena. Povedal sem jo Oroboniju, rekoč mu: »Nikomur na svetu bi nikdar ne povedal tega, a tu sva v grobu in ako bi ti tudi od tu odšel, vem, da ti lahko zaupam.«

Poštena ta duša je molčal.

Nazadnje začel me je karati, zakaj da sem izdal tajnost. Njegova graja bila je opravičena. Nobeno prijateljstvo in naj bo še tako srčno, naj je je še tako ukrepila krepost, ne more dati pravice k takemu prelomljenju.

Ko sem se pa vže bil pregrešil, izvajal je Oroboni iz tega nekaj za me dobrega. On je bil Julijana poznal in vedel je nekoliko častnih črtic iz njegovega življenja. Povedal mi jih je rekoč: »Ta človek je tolikokrat krščanski ravnal, da ne more tako protiverski živeti do groba. Upajva, upajva! In ti Silvijo, se trudi, da mu odpustiš iz srca slabo njegovo voljo in moli zanj!«

Njegove besede bile so mi svete.

LXXI.

Pogovori, o katerih dopovedujem, deloma z Orobonijem, deloma s Schillerjem, vzeli so mi le majhen del dolgih vsakdanjih 24 ur in ni bilo malokrat, da mi ni bilo mogoče govoriti s prvim.

Kaj sem počel v takej samoti?

Čuj vse moje življenje v onih dneh: Vstajal sem, ko se je zdanilo, vstopil se na kraj postelje, oklenil se mrež pri oknu ter molil. Oroboni je bil vže pri oknu ter ni nikdar poznél. Pozdravila sva se, vsak je nadaljeval potem svoje misli na Boga sam pri sebi. Kakor sta bili najini luknji grozni, tako lep je bil najin razgled. Nebo, ravan, stvari, ki so gibale se v daljavi, glasovi kmečkih deklet, njihov smeh, njihovo petje naju je raz-

veseljevalo, povzročevalo, da sva še raje mislila na pričujočnost Onega, ki je tako veličasten v svojej dobrotljivosti, kojega pomoči tako krvavo potrebujemo.

Prišla je straža pregledovat. Pregledala je sobo, je li vse v redu, preiskala mojo verigo, člen za členom, da se je preverila, da se ni zlomila slučajno ali pa vsled zlobe, ali prav za prav (ker verigo zlomiti bilo je nemogoče) pregledovala jo je, ker je bilo zapovedano. Ako je imel isti dan priti zdravnik, vprašal me je Schiller, ako hočem govoriti ž njim in je zaznamoval, kar sem mu povedal.

Ko so obhodili vse ječe, povrnili se je Schiller, spremljaje Kundo, ki je moral snažiti vse sobe.

Po kratkem presledku prinesli so nam zajuterk. To je bilo malo rudečkaste juhe, v njej pa trije koščeki skorje kruhove; snedel sem kruh, juhe pa ne izpil.

Potem sem se učil. Maroncelli bil je z Laškega prinesel mnogo knjig, prinesli so jih bili vsi najini drugovi, nekateri manj, nekateri več. Vse skupaj bile so lepa knjižnica. Upali pa smo, da jo bomo še pomnožili s svojim denarjem. Odgovora cesarjevega na našo prošnjo še ni bilo, v której smo ga prosili dovoljenja, da bi smeli brati svoje knjige in omisliti si novih, a mej tem nam je bil brnski guverner »začasno« dovolil, da smo imeli vsak dve knjigi pri sebi, da smo jih smeli premeniti, kadar smo hoteli. Proti devetim

prišel je oskrbnik in ako je kedo zdravnika bil zahteval, prišel je tudi ta ž njim.

Drugi čas za učenje imel sem od tedaj do najstih, to je do kosila.

Do solnčnega zahoda me ni obiskal nihče več in zopet sem se učil. Potem sta prišla Schiller in Kunda ter mi prinesla sveže vode, malo pozneje oskrbnik s nekolikimi stražniki radi večernega pregledovanja vseh sob in mojega železja.

Eno uro po dnevi, sedaj pred, sedaj po kosilu, kakor se je zdelo stražnikoma, bil je sprehod.

Po omenjenem večernem pregledovanju sva se pogovarjala z Orobonijem in ti razgovori bili so navadno kaj dolgi. Izvanredni bili so zjutraj in po kosilu, a večinoma zelo kratki.

Včasih bile so straže toli prijazne, da so rekle: »Malo bolj tiho, gospoda, sicer smo kaznovani mi«.

Drugikrat delale so se, kakor bi ne slišale, da govoriva, ko pa so zagledale stražmeštra, prosili so naju, naj molčiva, dokler ne odide; ko pa je odšel, rekle so: »Gospoda, sedaj pa le, pa bolj tiho, ko morete.«

Včasih bili so ti vojaki tako predrzni, da so celo govorili z nama, odgovarjali najinim vprašanjem ter povedali kako novost iz Italije.

Gotovim vprašanjem nisva odgovarjala, drugim nego s prošnjo, naj molčé. Bilo je kaj naravno, da sva dvomila, je li vse resnično ali pa naju hoté samo skušati. Vender raje verjamem, da so ti ljudje govorili odkritosrčno.

LXXII.

Necega večera imeli smo jako dobre stražnike, radi tega pa se tudi z Orobonijem nisva mučila s tihim govorjenjem. Maroncelli je slonel v svoji podzemljici na oknu ter je razložil moj glas. Ni se mogel zdrževati ter me je pozdravil pojoč. Vprašal me je, kako se mi godi in mi pravil z najljubeznivejšimi besedami, kako mu je žal, da ga še niso uslišali, da bi naju deli skupaj, te milosti sem bil tudi jaz prosil, a niti oskrbnik s Spielberga, niti guverner brnski nista imela poguma dovoliti jo. Najina želja bila se je izročila cesarju, a odgovora še ni bilo nikacega.

Razun takrat, ko sva se bila pozdravila s petjem v podzemljicah, slišal sem bil večkrat od zgoraj njegove pesmice, a besed nisem umel, in trajalo je tudi komaj nekaj trenutkov, ker ni smel nadaljevati.

Sedaj je mnogo bolj povzdigoval svoj glas, niso ga tako hitro prekinili in umel sem vse. Ni besedij, s kojimi bi popisal svoje občutke.

Odgovoril sem mu in razgovarjala sva se kake četrte ure. Konečno premenile so se straže na nasipu, nove pa niso bile toli usmiljene. Hotela sva nadaljevati petje, pa začeli so grozno kričati ter proklinjati naju in morala sva ubogati.

Predočil sem si Maroncellija, ki je vže tako dolgo v onej od moje toliko slabeji ječi, domišljeval sem si žalost, ki ga mora tretji in škodo, koju trpi njegovo zdravje; in huda skrb se me je

lotila. Vender sem se mogel jokati, a solze me niso okrepčale. Glava me je začela silno boleti, mrzlica me tresti. Nisem se mogel vzdrževati na nogah, vrgel sem se na slamnico. Mrzlica bila je vedno huja, prsa so me bolela krčevito. Mislil sem, da mi je umreti še isto noč.

Prihodnji dan bila je mrzlica prešla, prsa bila so bolja, a zdelo se mi je, da mi gorè možgani in komaj sem mogel pregibati glavo, ne da bi bil čutil silnih bolečin.

Povedal sem Oroboniju, kako mi je. Tudi on se je čutil slabejega, kakor navadno.

»Prijatelj«, dejal je, »dan ni več daleč, ko eden izmej naju ne bo več mogel priti k oknu. Vsak pot, ko se pozdraviva, je lahko zadnji pot. Bodiva torej pripravljena, ali umreti ali pa preživeti prijatelja.«

Glas mu je bil mehek, nisem mu mogel odgovoriti. Molčala sva nekoliko časa, potem je on zopet začel:

»Kako si srečen, ki znaš nemški! Lahko se vsaj spoveš! Prosil sem duhovna, ki bi znal laški, reklo se mi je, da ga ni. A Bog vidi mojo željo in odkar sem se spovedal v Benedkah, se mi v resnici zdi, da nimam ničesar, kar bi mi obteževalo vest«.

»Jaz pa sem se v Benedkah spovedal srcem polnim sovraštva in storil bi bil bolje, da se nisem. Ako pa mi sedaj dovolijo spovednika, zagotavljam ti, da se bom spovedal iz srca in odpušča je vsem.«

»Bog te blagoslovi!« vskliknil je; »zelo si me potolažil. Storiva, storiva, kar je mogoče, oba, da bova večno zjedinjena v sreči, kakor sva bila v teh dnevih zemeljske nesreče!«

Druzega dne čakal sem ga pri oknu, a ni ga bilo. Zvedel sem po Schillerji, da je bil hudo zbolel.

Osem ali deset dnij pozneje bilo mu je bolje in prišel me je pozdravit. Jaz sem bil bolan, pa sem se le držal po koncu. Nekaj mesecev je prešlo njemu kot meni, bilo je enkrat bolje, enkrat slabše.

LXXIII.

Vzdrževal sem se do 11. dne januarija 1823. l. Zjutraj sem vstal, glava me je bolela, sicer ne hudo, a ves čas mi je žugala medlevica. Noge so se mi šibile in komaj sem sopel.

Tudi Oroboni bil je dva ali tri dni sem slab in ni več vstajal.

Prinesli so mi juho, komaj sem jo pokusil, potem pa se nezavesten zgrudil na tla. Nekaj časa potem gledala je slučajno straža na hodniku skozi linico in ko me je videla ležečega na tleh, prevrnjeno ropulico poleg mene, mislila je, da sem mrtev in poklicala Schillerja.

Prišel je tudi oskrbnik, poklicali so takoj zdravnika in deli so me v posteljo. Počasi sem se zavedel.

Zdravnik rekel je, da je nevarnost in ukazal odvzeti mi železje. Zapisal mi je, ne vem kako

zdravilo, a želodec ni obdržal ničesar. Bolečine v glavi rasle so bolj in bolj.

Takoj so poročali o tem guvernerju, ki je poslal pota na Dunaj, da bi vedel, kako se ima ravnati z menoj. Odgovorili so mu, da me ni treba dajati v bolnišnico, a da mi naj strežejo z isto skrbjo, kakor bi bil v bolnišnici. Dalje se je pooblastil oskrbnik dajati mi iz svoje kuhinje podžganke in juhe, dokler je bolezen huda.

To dovoljenje mi začetkom ni nič koristilo: ne ene jedi, ne ene pijače nisem mogel užiti. Bil sem cel teden vedno slabiji, mešalo se mi je noč in dan.

Kralj in Kubitzky sta mi stregla; stregla sta mi oba z ljubeznijo.

Vselej, kader sem se zavedel, ponavljal mi je Kralj:

»Zaupajte v Boga; samo Bog je dober.«

»Molite za me;« dejal sem mu jaz, »ne da bi me zopet ozdravil, ampak da sprejme moje nezgode in mojo smrt v zadoščenje mojih grehov.«

Svetoval mi je, da naj prosim svetih zakramentov.

»Da jih nisem prosil, štejte slabosti moje glave v greh; za me pa bi bila velika tolažba, ko bi jih sprejel.«

Kralj poročal je moje besede oskrbniku in prišel je jetniški kapelan.

Spovedal sem se, prejel sv. rešnje telo in sveto poslednje olje. Bil sem zadovoljen s tem duhovnom. Ime mu je bilo Sturm. Premišljevanja,

koja mi je govoril o pravičnosti božjej, o kri-
vičnosti ljudij, o dolžnosti odpuščanja, o ničevosti
vsega posvetnega, niso bila navadna, napravila so
na - me vtis vzvišenega in izobraženega uma in
gorko občutljene ljubezni do Boga in do bližnjega.

LXXIV.

Velika pazljivost, s katero sem prejemal svete
zakramente, zdela se mi je, da je izcrpala moje
moči, a mesto tega sem si opomogel zaspavši
nekoliko ur in to me je okrepilo.

Zbudil sem se nekoliko bolji in ko sem za-
gledal Schillerja in Kralja poleg sebe, prijel sem
ju za roke ter ju zahvalil za skrb.

Schiller mi reče: »Moje oko je vajeno v
opazovanju bolnikov, stavljal bi, da ne umrjete.«

»Ali se Vam ne zdi, da mi prorokujete nekaj
slabega?« dejal sem.

»Ne«, je odgovoril; »res, reve življenja so
velike; a kdor jih prenaša s plemenitim srcem in
vdanostjo, pridobiva vedno ž njimi zasluženje,
dokler živi.«

Potem pristavi: »Ako bote živeli, upam, da
doživite v malo dneh veliko tolažbo. Prosili ste,
da bi smeli videti Maroncellija?«

»Tolikokrat sem vže prosil, pa vselej zastonj,
ne upam se več prositi.«

»Upajte, upajte, gospod, in ponovite prošnjo!«

Ponovil sem jo še istega dne! Oskrbnik je
ravno tako rekel, da naj upam in pristavil je, da
je mogoče, da me Maroncelli ne bo mogel samo

videti, ampak da se mi dá tudi v postrežbo in pozneje v nerazdružljivo tovaršijo.

Ker smo bili vsi politični kaznjenci več ali manj slabega zdravja, je bil oskrbnik na Dunaju prosil, da bi smeli biti skupaj po dva in dva, da bi tako stregli drug drugemu.

Prosil sem bil tudi milosti, da smem pisati zadnji pozdrav svojej rodbini.

Proti koncu družega tedna se mi je bolezen obrnila in nevarnost je bila pri kraju.

Vstajal sem vže, ko se necega jutra odpró duri in vidim vesele vstopiti oskrbnika, Schillerja in zdravnika. Prvi priletel je k meni rekoč: »Dovoljeno nam je, dati Vam Maroncellija tovarišem in Vas pustiti pisati svojim sorodnikom.«

Veselje zaprlo mi je sapo in ubogi oskrbnik, ki srčnega veselja ni bil dovolj previden, mislil je, da sem izgubljen.

Ko sem se zopet zavedel in sem se spominjal novosti, prosil sem, naj se nikar ne opotavljajo s toliko dobroto. Zdravnik je privolil in pripeljali so mi Maroncellija v naročje.

Oh, kak trenotek! »Ti živiš?« kriknila sva drug drugemu. »Prijatelj! brat! Kako srečen dan nama je še napočil, da se še vidiva! Bogu bodi hvala!«

A najinemu veselju, ki je bilo neizmerno, pridružilo se je neizmerno sočutje. Maroncelli bi bil mogel biti manj potrt nego jaz, ko me je videl tako oslabelega, ker je vedel, kako hudo sem bil bolan. A jaz, ako sem bil prav mislil na to, koliko

je moral pretrpeti, nisem si ga bil predstavljal tako predrugačenega. Komaj si ga spoznal. Lica, prej tako lepa, tako cvetoča, bile so vgonobile bolečine, glad, slabi zrak temne ječe.

Toda videla, slišala sva se, bila neločljiva in to nama je dajalo pogum. Oh, koliko sva si imela povedati, spominjati se, ponavljati si! Kolika prijetnost v skupnih tožbah! kako soglasje v vseh nazorih! Kaka zadovoljnost, da sva se našla edina v verskih vprašanjih, sovražiti sicer nevednost in surovost, nikdar pa ne sovražiti človeka in usmilenje imeti z nevedneži in suroveži ter moliti za nje.

LXXV.

Prinesli so mi list papirja in pisalne potreščine, da pišem domov.

Ker so mi bili prav za prav dovolili le bolniku, ki je hotel pisati svojim dragim zadnje slovo, bal sem se, da ne bi sedaj, ko bo drugačno, pisma oddali. Prosil sem torej samo stariše, brata in sestre z največjo ljubeznivostjo, naj se udajo v mojo usodo, zagotavlja jim, da sem se jaz udal.

To pismo so vendar le odposlali, kakor sem zvedel pozneje, ko sem čez toliko let zopet stopil pod domačo streho. Bilo je edino, koje so v tolikem času mojega zapora mogli dragi moji stariši dobiti od mene. Jaz nisem od njih nikdar dobil nobenega; kar so mi jih pisali, vsa so obdržali na Dunaju. Isto tako bila je vsem tovarišem pretrgana vsaka zveza z njihovimi rodbinami.

Prosili smo neštevilnokrat milosti, da bi imeli vsaj papir in pisalno orodje za učenje in da bi smeli vporabljati svoj denar v nakup knjig. Nikdar nismo bili uslišani.

Guverner pa je mej tem dovoljeval, da smo smeli brati svoje knjige.

Imeli smo tudi po njegovi dobroti nekaj popboljšek v jedeh, a žal, da ni bil trajen! Dovolil je bil, da smo dobivali svojo hrano mesto iz kuhinje za jetnike iz kuhinje oskrbnikove. Nakazal je bil v ta namen nekoliko več denarja. Potrdilo teh naredb ni prišlo; ko je trajal ta popboljšek, mej tem sem se jaz zelo okrepčal. Tudi Maroncelli si je bil pridobil zopet nekoliko močij. Za ubozega Orobonija bilo je prepozno!

Tega so bili začetkoma deli k odvetniku Soleri, pozneje k duhovniku Fortiniju.

Ko so nas devali po dva in dva v eno ječo, ponovili so prepoved govorjenja pri oknih z zažuganjem, da se zopet zapre v samotno ječo, kdor bi se pregrešil proti tej prepovedi. Da povem resnico, prekršili smo včasih to prepoved toliko, da smo se pozdravili, dolgih razgovorov pa ni bilo več.

Maroncellijev in moj značaj sta se popolnoma strinjala. Pogum enega vzdrževal je pogum družega. Ako je enega prijela žalost ali jeza proti hudemu našemu položaju, razveselil ga je drugi s kako šalo in primernimi razlogi. Sladek smehljaj je skoro vselej polajšal najine bolesi.

Dokler sva imela knjige, bile so nama prijetna dušna paša, ako sva jih bila prav vže to-

likokrat prebrala, da sva jih vedela vže na pamet, ker so dajale priložnost vedno novim vprašanjem, primerjanjem, sodbam, popravljanjem itd. Brala ali prav za prav premišljevala sva velik del dne, govorila pa sva pri kosilu, na sprehodu in cel večer.

Maroncelli je bil zložil v svojej podzemljici mnogo prav lepih pesnij. Hodé gori in doli pripovedoval mi jih je ali pa je nove zlagal. Prav tako delal sem i jaz. Najin spomin uril se je v obdržanju vsega tega. Občudovanja vredna bila je zmožnost, kojo sva si pridobila, zlagati dolge pesmi v glavi, piliti jih in popravljati neštevlino krat ter priversti jih do dovršenosti, kojo sva bila dosegla pisaje jih. Maroncelli je tako malo po malem zložil in obdržal si v spominu več tisoč stihov liričnih in epičnih. Jaz sem zložil žaloigro »Leoniero da Dertona« in razne druge stvari.

LXXVI.

Oroboni, ki je bil mnogo pretrpel po zimi in spomladi, se je po leti kaj slabo počutil. Bljuval je kri in dobil vodenico.

Bralcu prepuščam, naj si misli, kaka je bila najina žalost, ko je umiral tako blizu naju, ne da bi bila mogla podreti grozno steno, ki je ovirala naju, da ga nisva mogla videti in mu prijateljsko streči!

Schiller nama je prinašal novice o njem. Nesrečni mladenič je silno trpel, a njegova duša ni

nikdar obupala. Duševno pomoč delil mu je kapelan, ki je znal k sreči francoski.

Umrli je na svojega godu dan, 13. dné junija 1823. l. Nekaj ur pred svojo smrtjo govoril je še o osemdesetletnem svojem očetu, milo se mu je storilo in zjokal se je. Potem si je nekoliko opomogel ter rekel: »A zakaj se jokam ravno nad najsrečnejšim svojih dragih, saj se bo itak kmalu združil z mano v večnem miru?« Zadnje njegove besede so bile: »Iz srca odpuščam svojim sovražnikom!«

Oči zatisnil mu je gospod Fortini, prijatelj mu od mladih nog, mož poln vere in ljubezni.

Ubogi Oroboni! Kak mraz naju je pretresel, ko so nama povedali, da ga ni več! In slišala sva glasove in stopinje onih, ki so prišli po njegovo truplo! In videla sva skozi okno voziček, ki ga je peljal na pokopališče! Ta voziček vlekla sta dva navadna kaznenca; za njim so šli štirje stražniki. Spremljala sva z očmi žalostni sprevod do pokopališča. Prišel je za obzidje, obstal v nekem kotu: tam je bila jama.

Malo časa potem povrnili so se voziček, kaznenca in stražniki nazaj. Eden izmed slednjih bil je Kubitzky. Rekel mi je (izvrstna misel, ki preseneti pri neizobraženem človeku): »Kaj natanko sem zaznamoval kraj groba, da more kacega dne kak sorodnik ali prijatelj dobiti dovoljenje, vzeti kosti in jih nesti v svoj kraj, ko vé, kje da ležé.«

Kolikokrat mi je bil rekel Oroboni gledaje skozi okno na pokopališče: »Treba bi bilo, da bi

se privadil misli, da mi bo tam strohneti, a obstanem, da me navdihuje ta misel z gnjusom. Zdi se mi, da ne more biti tako dobro pokopanemu v teh krajih, nego na našem polotoku«.

Potem se je smejal in vzkliknil: »Otročarije! Kadar je obleka obnošena in se mora zavreči, kaj je na tem, kam se vrže?«

Drugikrat dejal je: »Pripravljam se na smrt, a vdal bi se jej mnogo raji z enim pogojem: da bi stopil prej čez domači prag, objel kolena svojega očeta, slišal blagoslavljajoče njegove besede, in umrl!«

Vzdihnil je in pristavil: »Ako se mi ne more odvzeti ta čaša trpljenja, moj Bog, zgodi naj se tvoja volja!«

In zadnje jutro svojega življenja rekel je še, poljubovaje razpelo, koje mu je bil dal Kralj:

»Ti, ki si bil Bog, bal si se smrti in si rekel: »Ako je mogoče, naj odide ta kelih od mene.« Oprosti, ako rečem to i jaz. Ponavljam pa tudi druge tvoje besede: »Vender ne, kakor jaz hočem, ampak kakor ti.«

LXXVII.

Po Orobonijevi smrti sem jaz zopet zbolel. Mislil sem, da se bom kmalu združil s preminolim prijateljem; in želel sem si tega. Bi se pa le bil mogel ločiti brez bolesi od Maroncellija?

Večkrat gledal sem ga, ko je sedel na slamnici, bral ali pesni zlagal ali pa se je vsaj delal, kakor bi se pečal s takimi stvarmi premišljevale

našo nesrečo, s skrbjo in mislil sem: koliko žalostnejše bo tvoje življenje, ko bo mene vzela smrtna sapa, ko boš videl odnesti me iz te sobe, ko boš gledaje na pokopališče dejal: »Tudi Silvijo je tam!« In milo se mi je storilo o njem, ki me preživi in molil sem, da bi mu dali tovariša, ki bi ga mogel ceniti, kakor sem ga jaz cenil, ali pa, da bi Bog podaljšal moje trpljenje in bi mi naložil sladko dolžnost lajšati trpljenje tega nesrečnega moža, deleč je ž njim.

Ne maram povedati, kolikokrat so se moje bolezni izgubile in zopet prišle. Postrežba Maroncellijeva bila je postrežba najmilejšega brata. Ako je opazil, da mi govorjenje ne dé dobro, molčal je; ako je opazil, da bi me njegovo govorjenje krepilo, našel je vselej snovi, ki so bile primerne mojemu srcu, včasih se je vdal njegovemu mišljenju, včasih pa je skrbel, da je je polagoma premenil. Plemenitejšega duha od njegovega nisem nikdar poznal, njemu enakih malo. Velika pravicoljubnost, velika strpljivost, veliko zaupanje v človeško krepost in v pomoč božje previdnosti, najživejše zanimanje za lepo v vseh umetnostih, domišljija polna poezije, vsi prijetni darovi uma in srca združili so se v to, da mi je bil tako drag.

Orobonija nisem mogel pozabiti in vsak dan sem obžaloval njegovo smrt, a velikokrat olajšalo mi je srčno gorjé, ko sem si predstavljal, kako mora preljubi mi mladenič, sedaj oproščen vsega hudega, v božjem naročji, mej drugim biti tudi

tega vesel, da me vidi v družbi prijatelja, ki me ne ljubi manj, kot on.

Zdelo se mi je, da mi zagotavlja notranji glas, da Orobonija ni več v vicah; vender sem vedno molil zanj. Mnogokrat se mi je sanjalo, da ga vidim, kako prosi za me; in rad sem se pogovarjal, da te sanje niso slučajne, ampak resnične njegove prikazni, koje je Bog dopustil v mojo tolažbo. Smešno bi bilo, ko bi jaz popisaval živost teh sanj in sladkost, ki so zapuščale v meni za cele dni.

Verska premišljevanja in moje prijateljstvo z Maroncellijem pa so vedno bolj vedrila mojo žalost. Edina misel, ki me je strašila, bila je, da bi utegnil ta nesrečnik, kojega zdravje je bilo vže zelo pokvarjeno, ako prav ne tako nevarno ko moje, iti pred mano v grob. Vselej, kadar je bil bolan, sem se tresel, vselej, kader sem videl, da je bolji, bil je zame praznik.

Te skrbi, da bi ga ne izgubil, dale so mojej ljubezni do njega še večjo moč, ravno tak učinek pa je napravila v njem skrb, da bi mene ne izgubil.

Ah! mnogo večja sladkost je v tem vrstenju skrbij in upanja za človeka, ki ti je edini še ostal! Najina usoda bila je gotovo izmeje najžalostnejših, ki so sploh na zemlji; in vender rodili sta mej-sobojna ljubezen in spoštovanje pri vseh najinih bolečinah nekako srečo: in res sva jo občutila.

LXXVIII.

Želel sem, da bi se nama bil dal kapelan (s kojim sem bil tako zadovoljen v prvej bolezni) spovednikom in da bi ga tu pa tam videla, tudi ako bi ne bila hudo bolna. Mesto da bi se bil dal njemu ta nalog, odločil je guverner nekega avguštinca, o. Baptisto po imenu, dokler ne bi prišlo z Dunaja njegovo potrdilo ali pa imenovanje kakega drugega.

Bal sem se, da ne bi izgubila v spremembi, a motil sem se. O. Baptista bil je angelj ljubezni, njegovo vedenje bilo je olikano, gosposko; temeljito govoril je o človeških dolžnostih.

Prosila sva ga, naj naju obišče večkrat. Prišel je vsak mesec in še pogosteje, ako je mogel. Prinesel nama je tudi z dovoljenjem guvernerja kako knjigo in nama rekel, — v imenu svojega opata — da nama je vsa knjižnica samostanska na razpolago. To bi bil za naju velik dobiček, ako bi bilo trajalo. Vživala sva to dobroto nekaj mesecev.

Po spovedi je ostal in dolgo govoril, vse pa, kar je pravil, odkrivalo je pošteno, vzvišeno, o veljavi in svetosti človeški prepričano srce. Bila sva okrog leta dnij tako srečna, da sva vživala njegov nauk in njegovo ljubezen in nikdar ni nama povedal kake neresnice, nikdar ni besedice, ki bi bila mogla vzbuditi misel, da ne služi svojemu poklicu, ampak politiki. Vedno se je rahločutno oziral na položaj.

Začetkoma nisem mu, da povem resnico, zaupal, pričakoval sem, da ga bom videl posvetiti svojo nadarjenost nedostojnim preiskovanjem. Pri političnem kaznjencu je tako nezaupanje pač naravno; a kako se čuti pokrepčanega, ko mine nezaupanje, ko v božjem služabniku ne vidi drugega poželjenja, kot služiti Bogu in človeštvu!

Imel je sebi lasten in kaj pripraven način tolaženja. Obtožil sem se na pr. jeze radi strogosti jetniške discipline. Modroval je nekoliko o kreposti veselega potrpljenja in odpuščanja; potem je slikal v najživejših barvah revo od mojega različnih položajev. Mnogo je bil živel po mestih in kmetih, poznal je velike gospode in male ljudi in premišljeval je bil krivico na svetu; dobro je znal popisovati strasti in navade raznih človeških družb. Povsodi mi je kazal mogočne in slabe, stiskalce in stiskance, povsodi potrebo, ali svojega bližnjega sovražiti ali ljubiti ga plemenitim odpuščanjem in usmiljenjem. Slučaji, koje mi je pravil v dokaz splošne nesreče in dobri učinki, ki se dajo izvajati iz nje, niso imeli sami na sebi nič posebnega; bili so po vsem navadni, a pravil jih je tako z resničnimi, tako mogočnimi besedami, da so me napotili, da sem močno občutil izvajanja iz njih.

Ah! kolikorkrat sem slišal te ljubeznive opomine in blage svete, vselej sem iskreno želel si ljubezni do kreposti, nikogar nisem več zaničeval. Življenje bi bil dal za najmanjšega svojega bližnjega, hvalil sem Boga, ker me je vstvaril človeka.

Oh! kako je nesrečen, kdor ne pozna vzvišenosti spovedi! nesrečen, ki misli, da jo mora zasmehovati, da ne bi ga imeli priprostim človekom! Ni res, da bi bilo nepotrebno, še le povedati si dati, ko vže vsak sam ve, da mora biti dober; ne zadostujejo lastna premissljevanja, ne berilo; ne! pripovedovanje živega človeka ima moč, koje nimajo ne lastna premissljevanja, ni primerno berilo! Srce bolj pretresajo; vtisi, koje napravljajo, so bolj globoki. V bratu, ki ti govori, je polno življenja in pravočasnega vplivanja, kojega bi mnogokrat zastonj iskali po knjigah in svojih lastnih mislih.

LXXIX.

Začetkom 1824. l. preselil se je oskrbnik, s svojo pisarno. katero je bil dotlej imel na enem koncu našega hodnika, drugam, in iz sob pisarne in njej sosednjih napravili so ječe. Ah! umeli smo, da pričakujeje novih političnih kaznjencev z Laškega.

Prišli so res v kratkem obsojenci tretje pravde, vsi so mi bili prijatelji in znanci! Oh! kaka je bila moja žalost, ko sem izvedel njihova imena! Borsieri bil je jeden najstarejših mojih prijateljev! S Confalonierijem bila sva prijatelja sicer manj časa, a iskrena. Ko bi bil mogel oprostiti jih, Bog vé, da bi jaz bil rad šel v najtežjo ječo ali prestal katerokoli muko si bodi! Jaz ne pravim samo, da bi bil dal življenje zanja: oh kaj je to, življenje dati? prenašati je, je mnogo huje!

Potreben sem bil torej tolažb o. Baptiste ; niso ga več pustili priti.

Novi ukazi so prišli, da naj se disciplina izvršuje kar najstrožje. Oni nasip, po katerem smo se sprehajali, zagradili so s plotom, da nas ni mogel nihče več videti iz daljave, niti z daljnogledom ; in tako smo izgubili tako lepi razgled gorâ na okoli in mesta pod sabo. To še ni bilo dosti. Da si prišel na ta nasip, moral si, kakor sem vže povedal, čez dvorišče in tako je bilo mnogim mogoče videti nas. Da bi nas skrili vsem pogledom, nismo več hodili ondod, ampak po nekem premajhnem dvorišču, ki je bilo takoj poleg našega hodnika in ki je bilo, kakor i naše sobe, proti severu.

Ne morem povedati, kako nas je užalila ta prememba sprehajališča. Nisem še povedal vseh koristij, koje smo vživali od vzetega nam kraja : pohodov oskrbnikovih otrok, njihovih ljubeznivih objemov tam, kjer smo bili videli bolno njihovo mater v zadnjih njenih dneh ; včasih kakega pogovora s kovačem, ki je tam stanoval ; veselih pesmic in igre necega korporala, ki je igral na kitaro ; in nazadnje nedolžne ljubezni — ne svoje, ne svojega tovariša, a neke čedne korporalovke, Ogrinje, ki je prodajala sadje. Bila se je zaljubila v Maroncellija.

Vže predno je prišel k meni, sta se bila tam videla vsak dan in sklenila malo prijateljstvo. On bil je tako poštena duša, tako dostojen, tako priprost v vsem svojem obnašanju, da res ni vedel,

da se je bila uboga revica zaljubila vanj. Opomnil sem ga jaz na to. Premišljeval je, bi mi li veroval in mislé, da imam morda le prav, kazal se je bolj hladnega proti njej. Videlo se je, kakor da bi večja njegova hladnost njeno ljubezen, mesto da bi jo vgasila, še pomnožila.

Ker je bilo okno njene sobe komaj vatelj od tla nasipa, skočila je večkrat na našo stran, na videz, da bi raztegnila na solnce kako cunjo ali počela kaj družega, stala je tam ter gledala naju in ako je mogla, pričela je kak razgovor.

Uboga naša stražnika, vedno trudna, ker sta spala le malo ali pa celo nič po noči, bila sta rada v tem kotu, kjer jih predstojniki niso videli in legla sta v travo ter se solnčila. Maroncelli bil je potem v velikej zadregi, tako je kazala svojo ljubezen ta nesrečna ženska. Še večja bila je moja zadrega. Vender so imeli ti prizori, ki bi bili sami na sebi smešni, ako bi nama bila ženska navdihnila manj spoštovanja, nekoliko resnosti za naju, skoro bi rekel, bili so nekako mili. Nesrečna Ogrinja imela je obraz, ki kaže brez dvojbeno krepost in ki sili k spoštovanju. Lepa ni bila, a obdarjena takim izrazom uljudnosti, da so se nekoliko nepravilne poteze njenega obraza videle, kakor bi se olepšale pri vsakem smehljaji, pri vsakem pregibanju mišic.

Ako bi hotel pisati o ljubezni, lahko bi mnogo povedal o nesrečni pa krepostni oni ženski — ki je sedaj vže mrtva. A naj zadostuje, da sem omenil enega dogodjaja iz najine ječe.

LXXX.

Poostrene naredbe naredile so naše življenje enostavnejše. Vse leto 1824, leta 1825, 1826 in 1827, s čim so minola za nas? Odtegnili so nam naše knjige, katere rabiti je bil dovolil guverner, dokler se kaj družega ne odredi. Ječa je za nas bilo pravi grob, v katerem pa nam niso pustili niti grobnega miru. Slednji mesec določeni dan prišel je policijski komisar. Spremljali so ga en poročnik in več vojakov. Slekli so nas do nazega, preiskali vse šive na obleki, bi li ne imeli kje skritega kacega listka ali kaj družega, razparali so slamnico in jo pregledali. Ako prav niso mogli ničesar najti, imelo je sovražno in nenadno pregledovanje, ki se je ponavljalo brez konca in kraja, nekaj na sebi — kaj, sam ne vem, kar me je vznemirjalo in vsled česar me je tresel vselej mrz.

Prejšnja leta zdela so se mi tako nesrečna, sedaj pa sem mislil na nje s poželenjem, kakor na čase dragih sladkostij. Kje so bile ure, koje sem se vtapljal v proučevanje sv. pisma in Homerja? Ker sem prebiral Homerja v izvirniku, se je bilo moje znanje grščine jako pomnožilo in se mi je bil ta jezik zelo priljubil. Kako žal mi je bilo, ko nisem mogel nadaljevati učenja! Dante, Petrarca, Shakespeare, Byron, Walter Scott, Schiler, Goethe itd. koliko prijateljev mi je bilo odvzetih! Mej te štel sem tudi nekoliko knjig krščanske modrosti n. pr. Bourdaloueja, Pascala, Hodi za Kristom, Filoteja itd. knjige, ki se, ako se jih bere z ozko-

srčno kritiko in redkokedaj veselé se, ako se more najti najmanjšo napako, pri vsakej nevzdržljivej misli, vržejo v kot in se ne vzamejo več v roke, ki pa odkrijejo, ako se jih bere brez zlobe in ne spodtikaje se na slabostih, vzvišeno filozofijo in dajo krepke hrane srcu in umu.

Nekoliko teh nabožnih knjig se nam je pozneje dalo kot cesarjevo darilo, a z absolutno prepovedjo vseh družih knjig, ki bi služile književnemu poučevanju. To darilo nabožnih knjig nam je prinesel leta 1825. dalmatinski spovednik, ki je prišel z Dunaja k nam, o. Števan Pavlovič, ki je bil dve leti pozneje imenovan škofom kotorskim. Njega smo morali zahvaliti, da smo imeli vsaj mašo, katere nam prej niso nikdar hoteli dovoliti, češ da se nas ne more voditi v cerkev in držati nas vsak sebi po dva in dva, kakor je bilo predpisano.

Ker se ni mogla taka ločitev izvrševati, hodili smo k maši v treh oddelkih; prvi oddelek bil je na koru, drugi pod njim, tako se nista mogla videti, tretji pa je bil v mali molitvenici, iz katere se je videlo skozi omrežje v cerkev.

Z Maroncellijem imela sva za tovariše šest kaznjencev iz prve pravde. A prepovedano nam je bilo govoriti med sabo. Dva izmed njih bila sta mi soseda v svinčenicah beneških. Stražniki peljali so nas na določeni prostor in vsaka dvojica se je po maši zopet odvedla v ječo. Maševat nam je hodil kapucin. Dobri ta mož končal je vselej svoje opravilo s molitvijo za naše oproščenje in

glas njegov se je vselej ginjen tresel. Ko je šel od altarja, je vse tri oddelke milo pogledal in žalostno je povetil glavo v molitvi.

LXXXI.

Leta 1825. spoznali so, da je Schiller vže preveč oslabel vsled svoje visoke starosti in dali so mu v varstvo druge kaznjence, pri katerih so mislili, da ni treba take pozornosti. Oh kako nam je bilo žal, da je šel od nas, njemu pa, da nas je moral zapustiti!

Njegov naslednik bil je začetkom Kralj, mož ravno tako dober kot on. A tudi njega predstavili so v kratkem drugam in prišel je drug sicer ne hudoben, a bil je surov in nepristopen vsakemu sočutju.

Te spremembe so me zelo žalostile. Schiller, Kralj in Kubicky, posebno pa prvi, so nam bili stregli v boleznih, kakor more le oče ali brat. Nezmožni ne izvrševati svojih dolžnostij, umeli so jih izvrševati brez trdosrčnosti. Ako je bilo v njihovej vnanjosti nekaj odurnosti, bila je skoro vselej neprostopoljna in poravnavali so jo z ljubeznivimi čini. Zarezal sem včasih nad njimi, a kako so mi od srca odpuščali! Kako so se trudili dokazati nam, da niso brez vse ljubezni do nas, in kako so se veselili, ko so spoznali, da smo tega prepričani in jih cenimo kot dobre ljudi!

Odkar je bil Schiller od nas, bolehal je večkrat, a vedno zopet okreval. Z otročjo skrbjo povpraševali smo po njegovem zdravju. Ko je bil

boljši, prišel je včasih sprehajati se pod naša okna. Kašljaje smo ga pozdravljali, on pa je gledal žalostno k nam in rekel je straži, videč, da ga slišimo: »Tu so moji otroci!« Ubogi starček! kako mi je bilo hudo, ko sem te moral gledati, kako si se počasi vlačil in te nisem mogel vzdrževati s svojo roko!

Včasih ležal je na travi in bral. Bile so knjige, koje mi je prej posojal. Ako sem jih prav poznal, povedal je straži njihov naslov ali pa jej je bral kak odstavek. Te knjige bile so večinoma povesti iz koledarjev ali druge pripovedke male književne vrednosti, a нравne.

Večkrat ga je zadel mrtvoud, potem pa se je dal prenesti v vojaško bolnišnico. Bil je vže zelo slab in tam je kmalu umrl. Imel je nekaj sto, sad dolgoletnega varčevanja; to bil je nekim svojim tovarišem posodil. Ko je videl, da je blizu smrti, poklical je one prijatelje k sebi ter jim rekel: Sorodnikov nimam več: vsak izmeji vas naj obdrži, kar ima v rokah. Samo tega vas prosim, da molite zame!

Jeden teh prijateljev imel je osemnajstletno hčerko, kojej je bil Schiller boter. Malo ur pred svojo smrtjo poslal je po njo. Ni mogel več razločno govoriti, snel si je srebrn prstan, zadnje svoje bogastvo in ga jej nataknil na prst. Potem pa se je poljubovaje jo zjokal. Deklica je vpila in močila ga s solzami, on pa jo brisal z robcem. Prijel jo je za roke in jih položil na svoje oči. Te oči ostale so zaprte na veke.

LXXXII.

Človeška tolažba nam je druga za drugo izostala, trpljenje pa je bilo vedno večje. Vdal sem se ihteč; in moje srce, mesto da bi se privadilo trpljenju, je je le tem huje občutilo.

Nekoč se mi je skrivaj dal list »Augsburgarice«, ki je pisal o meni kaj čudne stvari, katere so bile povod, da je šla ena moja sestra v samostan.

Bilo pa je pisano tako: »Gospodičina Marija Angela Pellico, hči itd., preoblečena je bila dne itd. v samostanu Marijnega obiskovanja v Turinu itd. Ona je sestra pisatelja »Franciške Riminjske«, Silvija Pellica, ki je ravnokar prišel s spielberške trdnjave, pomiloščen po Njegovej cesarosti; milosten čin, vreden veledušnega vladarja, razveselil bo celo Italijo, ker itd. Potem je začelo mene hvaliti.

Zakaj da se je bila izmislila šala o mojem pomiloščenju, nisem si mogel razložiti. Da bi se bil hotel časnikar malo pošaliti, ni se mi zdelo verjetno, ali je bila morda samo zvijača policije? Kdo ve? Ime Marije Angele bilo je natančno moje mlajše sestre. Torej je bilo to tako dobro dekletce res postalo nuna? Ah, morda je stopilo v ta stan, ker je izgubilo stariše! Ubogo dekle! ni hotelo, da bi trpel jaz sam v tesnej ječi; tudi ono se je hotelo zapreti! Bog jej daj — tembolj ker je ne dá meni — krepost potrpljenja in odpovedanja! Kolikokrat bo v svojej celici ta angelj mislil name! kolikokrat se bo hudo pokoril, da izprosi od Boga, da olajša mučno trpljenje svojega brata!

Te misli so me ganile, trgale so mi srce. Gotovo so moje nesreče vplivale preveč in okrajšale so dni mojemu očetu in mojej materi, ah obema! Bolj ko sem premišljeval, bolj nemogoče se mi je zdelo, da bi bila brez take izgube moja Marija zapustila domačo hišo! Ta misel me je potrla kakor nedvombena gotovost in obšla me je silna žalost.

Maroncelli ni bil manj ginjen od mene. Nekaj dni potem začel je zlagati pesen žalostinko na sestro jetnikovo. Izdelal je prav lepo pesen, navdihnjeno žalosti in obžalovanja. Ko jo je dovršil, pravil mi jo je na pamet. Oh, kako sem mu bil hvaležen za njegovo prijaznost! Mej tolikimi milijoni stihov, ki so se do sedaj napravili na nune, bili so ti skoro gotovo edini, koje je zložil v ječi za brata nuninega tovariš v verigah. Kako združenje mislij in pobožnih čutil!

Tako je sladilo prijateljstvo moje bolesi. Ah! od onega ni več prešel dan, da bi ne bil dolgo mudil se z duhom v necem deviškem samostanu; da bi ne bil mej tolikimi devicami opazoval posebno udanostjo ene; da bi ne bil goreče prosil Boga, naj jej okraši samoto in naj ne dopusti, da bi si njena domišljija preveč strašno slikala mojo ječo!

LXXXIII.

Ker sem bil dobil skrivaj one novine, naj si bralec nikar ne domišljuje, da se mi je večkrat posrečilo, dobiti novice s sveta. Ne: vsi so mi bili dobri, a vse je vezal silen strah.

Ako se je kaj malega vtihotapilo, zgodilo se je le tedaj, ako je bilo videti, da ni prav nikake nevarnosti. Prav težko pa je bilo brez vse nevarnosti pri tolikih rednih in izrednih preiskavanjih.

Nikdar se mi ni posrečilo, dobiti kako novost o daljnih svojih dragih razun omenjenega poročila o svojej sestri.

Strah, ki sem ga imel, da ne živé več moji stariši, bil je nekoliko časa potem prej večji nego manji in sicer ker mi je prišel enkrat policijski vodja povedat, da se doma počutijo vsi dobro.

»Njegova cesarost zapoveduje«, rekel je, »da vam povem vesele novice o sorodnikih, katere imate v Turinu.«

Veselo presenečen o tem naznanilu, ki se prej še ni bilo dogodilo nikdar, poskočil sem kvišku in prosil sem več podrobnostij.

»Zapustil sem«, dejal sem mu, »tam stariše, dva brata in dve sestri. Ali živé vsi? ah, ako imate kako pismo od katerega izmed njih, prosim Vas, pokažite mi je!«

»Jaz Vam ne morem pokazati ničesar. Zadovoljni morate biti s tem. Gotovo znamenje dobrote cesarosti je, da ukaže, povedati Vam te tolažljive besede. To se ni še nikomur pripetilo.«

»Pritrjujem, da je to znak dobrotljivosti cesarjeve; a umeli bodete, da me tako nedoločne besede ne morejo potolažiti. Kdo so ti moji sorodniki, ki so zdravi? Ali nisem še nobenega izgubil?«

»Gospod! žal mi je, da Vam ne morem povedati več, kot to, kar se mi je ukazalo.«

In odšel je.

Hoteli so mi gotovo s to novostjo malo pomoči. A bil sem prepričan, da cesar v istem času, ko je hotel vstreči prošnjam kacega mojega sorodnika in dovoliti, da se mi to poroča, ni hotel, da se mi pokaže kako pismo in bi jaz tako izvedel, kdo da je umrl izmed dragih mi.

Nekoliko mesecev potem dobil sem ravno popisanemu enako poročilo. Nobenega pisma, nobenega natančnejega naznanila.

Videli so, da nisem zadovoljen s tem in ker sem bil potem še mnogo bolj potr, niso mi nikdar več ničesar povedali o mojej rodbini.

Domišljevanje, da so mi umrli stariši, da sta umrla morda i brata, in Jožefa, druga predraga mi sestra; da bo morda Marija, edina preživela, izdihnla kmalu v tesnej samoti in v izdihljajih pokore, delalo mi je življenje še neznosneje.

Nekolikokrat sem upal, da umrjem, ko so me hudo napadale navadne moje slabosti ali pa tudi nove, kakor strašni krč v želodcu, znaki, ki so podobni onim kolere. Da, beseda je prava: Upal sem. In vender, kako si človek nasprotuje! pogled na oslabelega tovariša trgal mi je srce, ko sem pomislil, da ga pustim samega in zopet sem si želel živeti.

LXXXIV.

Trikrat prišli so z Dunaja veliki gospodje pregledovat naše ječe, da so se zagotovili, da se

ne zlorabi disciplina. Prvi bil je baron Münch. Smilili smo se mu, da imamo tako malo svetlobe; rekel je, da bo prosil, da se nam podaljšajo dnevi s tem, da se zvečer obesi za par ur svetilnica pred linico. Ta je nas obiskal l. 1825. Leto dnij izpolnjevali so njegovo naredbo. In tako smo mogli videti pri tej grobnej svetlobi vsaj stene in ni nam bilo treba sprehajajočim se butati z glavami ob nje.

Drugi prišel je nas obiskat baron Vogel. Našel me je zelo bolnega in ko je slišal, da se mi ni upal zdravnik zapisati kave, ker je kava »potrata«, ako je prav mislil, da bi mi dobro dela, govoril je za me besedo in kava je bila dovoljena.

Tretji nas je prišel obiskat ne vem vže kateri gospod z dvora, mož 50—60 let, ki nam je kazal z vedenjem in besedami najsrčnejše sočutje. Storititi za nas ničesar ni mogel, a sladki izraz njegove dobrohotnosti bil je dobrota za nas in bili smo mu hvaležni.

Oh, kako si želi jetnik, videti bitja svoje vrste! Krščanska vera, ki je tako bogata človekoljubja, ni pozabila naštetih mej deli usmiljenja obiskovanja jetnikov. Pogled ljudij, koje boli tvoja nesreča, ako ti prav ne morejo pomagati vspešno, ima nekaj sladkega za te.

Mogoče je, da popolna osamljenost dobro vpliva na poboljšanje nekaterih src; a jaz mislim, da bi koristila v obče mnogo več, ako bi se ne tirala do skrajnosti, ako bi se včasih malo prekinilo z dotiko z ljudmi. Jaz vsaj sem tak. Ako

ne vidim ljudij, osredotočim na malo število njih in ne ljubim ostalih; ako pa jih vidim več, ako prav ne mnogih, pa vender nekoliko ljubim z občutkom vesoljno človeštvo.

Stokrat in stokrat sem se našel, da je moje srce ljubilo prav malo ljudi in se srdilo na druge tako, da sem se tega prestrašil. Potem sem šel k oknu, želeč videti kak nov obraz in čutil sem se srečnega, ako ni straža hodila preveč ob zidu, ako je bila toliko proč, da sem jo mogel videti; ako je dvignila glavo, kadar sem zakašljaj; ako je bila dobrega obraza. Kadar pa se mi je zdelo, da sem našel na njej znake sočutja, bilo mi je srce, kakor bi bil neznani oni vojak najboljši mi prijatelj. Ako se je oddalil, čakal sem z zaljubljenčevo nestrpnostjo, kedaj se bo povrnil in ako je vračaje se me gledal, veselil sem se, kakor bi mi bil storil Bog vé kaj. Ako ni več hodil tako, da bi ga bil mogel videti, bil sem potrta, kakor človek, ki ljubi in spozna, da oni drugi ne mara zanj.

LXXXV.

V sosedni ječi, kjer je bil prej Oroboni, bila sta sedaj Marko Fortini in gospod Anton Villa. Poslednji prej močan kot Herkul, je prvo leto zelo stradal, ko pa je imel obilnejšo hrano, je ni mogel prebavati. Dolgo časa je hiral in še le potem, ko je bil skoro vže pri koncu, dosegel je venderle, da so ga deli v bolj zračno ječo. Grozni zrak ozkega groba mu je brez dvoma jako škodoval, kakor tudi vsem drugim. A zdravilo, katero

je zahteval, ni zadostovalo. V onej velikej sobi je še nekaj mesecev živel, večkrat bljuval kri, potem pa umrl.

Stregel mu je sojetnik Fortini in tudi opat Pavlovič, ki je hitro prišel z Dunaja, ko je zvedel, da je bolan.

Ako prav nisem bil ž njim v tako tesnej zvezi kot z Orobonijem, me je vendar njegova smrt zelo žalostila. Vedel sem, kako srčno so ga ljubili stariši, kako nevesta! Njemu se je moralo bolj zavidati, nego ga obžalovati, a oni, ki so ga preživeli? . . .

On mi je bil tudi sosed pod svinčenicami, Tremmerello mi je bil prinesel nekaj stihov njegovih, njemu je bil neset nekoliko mojih. Včasih vel je iz njegovih stihov globok občutek.

Zdelo se mi je, da sem ga po smrti ljubil bolj, kot v življenju, ker so mi pravili stražniki, kako silno da je trpel. Revež se ni mogel udati v smrt, akotudi je bil prav zelo veren. V polnej meri občutil je grozo silnega tega koraka, zahvaljeval je Boga in v solzah vpil k njemu: »Ne morem vravnati svoje volje po tvojej in vendar bi jo tako rad vravnal; stôri v meni ta čudež!«

On ni imel poguma Orobonijevega, a posnemal ga je, zatrjevaje, da odpušča svojim sovražnikom.

Koncem onega leta (1826.) slišali smo nekega večera na hodniku hojo, koja se pa je zadušiti hotela. Naša ušesa bila so se privadila razločevati sto in sto vrst ropotov. Odprle so se neke duri, spoznala sva, da so bile one, kjer je bil odvetnik

Solera. Odpró se druge: te so Fortinijeve. Me nekaterimi glasovi spoznali smo oni policijskega vodje. Kaj bo? Preiskava o tako poznej uri? Zakaj pa?

A kmalu bili so zopet na hodniku. Čuj mili glas drazega mi Fortinija: »Oh, revež! oprostite, pozabil sem zvezek brevirja«.

In hitro je tekel nazaj po oni zvezek, potem pa je zopet hitel za onimi. Vrata na stopnicah so se odprla, slišali smo njihove stopinje do tla; umela sva, da sta ona dva srečna zadobila pomiloščenje in ako je nama prav bilo žal, da nisva mogla iti za njima, sva se vendar le veselila njunega pomiloščenja.

LXXXVI.

Ali je imelo biti pomiloščenje teh dveh tovarišev brez vseh posledic za naju? Kako to, ona dva sta bila pomiloščena, ki sta bila enako nama obsojena jeden na 20 let, drugi pa na 15 let, nama in mnogim drugim pa ni zasijala milosti luč?

Z neoproščenimi se bo torej postopalo bolj sovražno? Ali pa morda hočejo pomilostiti vse, a v kratkih presledkih, po dva in dva? morda vsak mesec? morda vsaka dva ali vsake tri mesece? Tako sva ugibala nekoliko časa. A preteklo je več nego tri mesece, izpustili pa niso nikogar. Proti koncu 1827. l. mislila sva, da je morda december odločen, da se obnovi pomiloščenje. A december je pretekel, pomiloščenja pa le ni bilo.

Nadaljevala sva tako svoje pričakovanje do poletja 1828. l., ko je poteklo sedem let in pol

moje kazni, ki bi imela po besedah cesarjevih veljati za petnajst, ako bi se kazen hotela šteti od dne zatvorjenja. Ako bi se pa ne hotelo všteti časa pravde (in to je bilo verjetneje) in začeti še le z dnem, ko se je proglasila sodba, bilo bi sedem let in pol preteklo še le 1829. l.

Vsi mogoči termini so prešli, a milost le ni zasijala. Mej tem pa, vže predno sta bila odšla Solera in Fortini, naredila se je bila ubozemu Maroncelliju bula na levem kolenu. Začetkom bolečina ni bila huda, samo šepal je. Pozneje je komaj vlačil železje in redkokedaj je šel na sprehod. Jesenskega jutra zljubilo se mu je ter je šel z mano dihat nekoliko svežega zraka. Bil je vže sneg zapadel in v nesrečnem trenotku, ko ga nisem držal, spodrsnilo se mu je in padel je. Vdaril se je in takoj ga je začelo koleno hudo boleti. Nesli smo ga v posteljo; ni se mogel več kvišku držati. Ko ga je videl zdravnik, se je končno vender le odločil ter mu ukazal odvzeti verigo. Bula je bila od dne do dne huja, silno je naraščala in bolela je vedno bolj. Take so bile muke ubozega bolnika, da ni imel miru ni v postelji ni izvan nje.

Kader se je moral premakniti, dvigniti se, vleči se, moral sem z največjo nežnostjo prijeti bolno nogo in deti jo kolikor mogoče počasi v potrebno lego. Včasih rabila sva za najmanjšo premembo lego po celo četrť ure.

Pijalke, mrzlo vodo, žgeče kamne, gorke ovitke, sedaj suhe, sedaj mokre, vse je poskušal zdravnik.

Muke so bile še huje, družega pa nič. Ko je sežigal s kamnom, začela se je bula gnojiti. Bila je odprta popolnoma, a nikdar ni pojenjala bolečina, nikdar je ni iztok iz rane le količkaj ohladil.

Maroncelli bil je stokrat in stokrat nesrečnejši od mene; pa vender, koliko sem trpel ž njim! Skrbi postrežniške so mi bile prijetne, ker so veljale tako vrednemu prijatelju. A viditi ga tako giniti v tako dolgih hudih mukah in ne mu pomagati! in vedeti naprej, da ta noga ne bo zdrava nikdar več! videti, da smatra bolnik smrt bolj verjetnejo nego ozdravljenje! in morati vedno občudovati njegov pogum in njegovo veselost! ah, to me je mučilo neizrekljivo!

LXXXVII.

V tem žalostnem stanju je Maroncelli še pesnikoval, pel, govoril; vse pa le, da bi razveseljeval mene, da bi skrival nekoliko svoje bolečine. Ni mogel več niti prebavljati, niti spati, hujšal je strašno, mnogokrat je padel v nezavest in vselej zbral je čez malo trenutkov svoje moči in mene osrčeval.

Kar je on devet dolgih mesecev trpel, je nepopisljivo. Nazadnje je bilo dovoljeno, da se skliče več zdravnikov. Prišel je protomedik *), ki je odobril vse, kar je bil ukazal zdravnik in odšel, ne da bi povedal svojo misel o bolezni ali o tem, kako naj se postopa nadalje.

*) Protomedik je dandanašnji zdravstveni poročevalec pri deželnih vladah.

Op. prelagateljeva.

Takoj potem prišel je oskrbnikov namestnik ter dejal Maroncelliju: »Protomedik si ni upal povedati svojega mnenja v Vašej navzočnosti; bal se je, da nimate toliko moči, da bi slišali hudo vest. Zagotavljal sem mu, da imate poguma dovolj«.

»Upam«, odgovori Maroncelli, »da sem ga pokazal, ko sem prenašal te muke, ne da bi bil kričal. Predlaga mi torej? . . .«

»Da, gospod, amputacijo. Ako se le ne bo protomedik opotavljal, ko je videl tako oslabelelo telo, priporočati jo. Tako slabi ste, se li čutite dovolj močnega, prestati amputacijo? Ali se hočete podati v nevarnost? . . .«

»Da bi umrl? Bi-li ne umrl ravno tako, ako se bolezen ne ustavi?«

»Torej bomo poročali takoj na Dunaj vse in ko pride dovoljenje, da se sme odrezati«

»Kaj, tu je treba še dovoljenja?«

»Da, gospod.«

Od tedaj v osmih dneh prišlo je dovoljenje. Bolnika prenesli so v večjo sobo, prosil je, naj grem ž njim.

»Med operacijo lahko umrjem«, dejal je, »da sem vsaj v prijateljskih rokah.«

Dovolili so mi spremljati ga.

Opat Vrba, naš spovednik (naslednik Pavlovičev) prišel je podelit revežu sv. zakramente. Po tem svetem opravilu čakali smo ranocelnikov, katerih pa ni hotelo biti. Maroncelli zapel je sveto pesem.

Nazadnje sta vendar le prišla dva ranocelnika. Jeden, navadni, bil je naš brivec; kadar se je primerila kaka operacija, imel je pravico izvršiti jo s svojo roko in ni je hotel odstopiti komu drugemu. Drugi bil je mlad ranocelnik, učenec dunajske šole, ki je bil radi svoje spretnosti vže dokaj na glasu. Ta, ki ga je bil naprosil guverner, da prisostuje operaciji in jo vodi, hotel jo je napraviti sam, a moral se je zadovoljiti z gledanjem.

Bolnika položili so na kraj postelje z nogami navzdol; jaz sem ga držal. Nad kolenom, kjer se je pričelo zdravo stegno, zadrgnil se je pas in se tako označil krog, po katerem je imel nož iti. Stari ranocelnik prerezal je krog in krog palec globoko, potem je potegnil gori prerezano kožo in rezal odkrite mišice. Kri tekla je curkoma iz žil, ki so se takoj povezale s svilnatimi nitkami. Nazadnje odrezal je kost.

Maroncelli ni zavpil niti enkrat. Ko je videl, da nesó odrezano nogo proč, jo je sočutno pogledal, potem pa je obrnivši se k ranocelniku dejal:

»Oprostili ste me sovražnika ter nimam, s čemur bi vas plačal.«

Na oknu bila je v kozarcu roža.

»Prosim Te, prinesi mi ono-le rožo«, dejal je meni.

Prinesel sem mu jo. Ponudil jo je staremu ranocelniku rekoč:

»Nimam družega, kar bi Vam podaril v znak svoje hvaležnosti«.

Ta je vzel rožo in se zjokal.

LXXXVIII.

Ranocelnika sta mislila, da je v bolnišnici spielberški vse potrebno razun nožev, koje sta prinesla sabo. Ko pa je bila noga odrezana, prepričala sta se, da je nedostajalo različnih potrebnih stvarij, z voskom prelitega platna, ledu, prevez in tako dalje.

Ubogi breznožec moral je dve uri čakati, dokler niso prinesli vsega tega iz mesta. Nazadnje se je mogel vleči na postelj in naložili so ledu na štulo.

Prihodnjega dne očistili so štulo strjene krvi, umili jo, potegnili čez njo kožo in jo povezali.

Nekaj dnij niso dajali bolniku družega kakor pol skledice juhe z jajcem. Ko je bila prešla nevarnost, da bi ne dobil vsled rane mrzlice, začeli so mu polagoma dajati tečnejšo hrano. Cesar bil je ukazal, da se mu naj daje dobra hrana, dokler se mu ne povrnejo moči, iz oskrbnikove kuhinje.

Rana se je celila 40 dnij, potem pa so naju zopet odvedli v najino ječo, katero so nama bili sicer razširili, naredivši predor skozi zid in združivši najino prejšnjo ječo z ono, v katerej je bil prej Oroboni, za njim pa Villa.

Prenesel sem svojo posteljo na isti kraj, kjer je bila prej Orobonijeva, kjer je bil ta umrl. Ta istost prostora mi je ugajala; zdelo se mi je, da sem se mu približal. Sanjalo se mi je sedaj o njem in zdelo se mi je, kakor bi me njegov duh

res obiskaval in me razveseljeval z nebeškimi tolazbami.

Strašno gledanje muk, kakeršne je prenašal Maroncelli pred odrezanjem noge, mej operacijo in pozneje, krepilo mi je dušo. Bog, ki mi je bil dal dovolj zdravja med boleznijo njegovo, ker mu je bila potrebna moja skrb, mi jo je odvzel, ko se je mogel oni vzdrževati na palicah.

Večkrat sem imel turove, ki so me kaj boleli. Ozdravil sem jih, potem pa so prišle bolečine v prsih, kakor vže prej večkrat, a sedaj so mnogo bolj dušile, slabosti in krčevita griža.

»Prišla je moja ura«, dejal sem sam pri sebi. »Ali naj bom jaz manj potrpežljiv, kot moj tovariš?«

Skušal sem torej, kolikor sem mogel, posnemati njegovo krepost.

Nima dvoma, da ima vsak človeški položaj svoje dolžnosti. Bolnikove so potrpljenje, pogum in trud, da ne postane nadležen onim, ki so v njegovej bližini.

Maroncelli ni bil s svojimi palicami več tako gibčen, kakor sicer in žalosten je bil tega, ker je mislil, da mi streže slabije. Bal se je tudi, da ne uporabljam njegove postrežbe toliko, kolikor je potrebujem, hoté mu prihraniti hojo in trud.

To je bilo včasih res, a skrbel sem, da bi on ne opazil tega.

Ako so se mu prav bile zopet povrnilé moči, radi tega le ni bil brez nadlog. Trpel je, kakor vsi, kojim se je odrezal kak ud; bolečine v živcih,

kakor bi še živel odrezani ud. Bolela ga je noga, stopalo, koleno, kojih ni imel več. K temu je prišlo, da je bila kost slabo odrezana, silila je v novo meso in tam večkrat napravljala rane. Še le po letu dnij se je rana dovolj zatrdila in se ni več odpirala.

LXXXIX.

A nove bolezni prišle so nad reveža in sicer brez presledka: najprej putika, ki se je pričela na rokah, potem pa ga je mučila po celem telesu; potem škorbut. Ta ga je pokrila po celem truplu z rujavimi lisami, tako da je bil grozen videti.

Skušal sem se tolažiti ter mislil sem pri sebi: Ker morava umreti tu notri, je bolje, da je prišel nad enega škorbut, to je nalezljiva bolezen in spravila bo naju v grob, ako ne obeh skupaj, vsaj po kratkem presledku.

Oba sva se pripravljala na smrt in bila sva mirna. Devet let ječe in hudega trpljenja sprijaznilo naju je bilo z mislijo na popoln pogin dveh tako uničenih in miru potrebnih trupel. In duši sta zaupali v dobroto božjo, verjeli sta, da se bota združili obe tam, kjer preneha vsa jeza človeška in molila sva, da bi se z nama združili tudi pomirjeni oni, ki niso ljubili naju.

Škorbut je bil v prejšnjih letih zelo razsajal po teh ječah. Ko je zvedela vlada, da se je Maroncellija prišla strašna ta bolezen, bala se je nove epidemije, privolila je zahtevanju zdravnikovemu, ki je rekel, da za Maroncellija ni družega

zdravila nego svež zrak in je svetoval, naj se ga ima manj ko mogoče v sobi.

Kot njegov sojetnik in tudi onemogel vžival sem isto prednost.

Kadar je bilo sprehajališče prosto družih, to je pol ure pred solnčnim vzhodom kaki dve uri, potem med kosilom, ako se je nama ljubilo, slednjič od treh popoldne do solnčnega zahoda bila sva zunaj. Tako bilo je ob delavnikih. O praznikih, ko se drugi niso sprehajali, bila sva zunaj od jutra do večera, razun mej kosilom.

Tretjega ubožca, kaj slabega zdravja in kacih 70 let starega, pridružili so nama, ker so mislili, da mu more kislik še pomagati. Bil je Konstantin Munari, ljubezniv starček, samouk v književnosti in modroslovji, katerega družba nama je bila zelo ljuba.

Ako se je štela moja kazen ne od dne zapore, ampak od one sodbe, minolo je sedem in pol leta 1829. leta prvega dne julija, katerega dne jo je podpisal cesar ali pa 22. dne avgusta, ko se je pričela. A tudi ta čas je prešel in ž njim vse upanje.

Do takrat mislili smo Maroncelli, Murani in jaz še včasih, da bomo še videli svet, svojo Italijo, svoje sorodnike in to je bila snov našim pogovorom polnim poželenja, udanosti in ljubezni.

Ko je bil minol avgust in za njim september in za njima celo ono leto, privadili smo se in nismo ničesar več upali na zemlji, razun neizpremenljivega nadaljevanja mejsobojnega svojega prijateljstva in

pomoči božje, da dostojno končamo dolgo svoje trpljenje.

Ah! prijateljstvo in vera sta neprecenljivi dobroti blažiti tudi jetnikom ure, kojim ne sije več nada pomiloščenja! Zares, Bog je z nesrečnimi — z nesrečnimi, ki ga ljubijo.

XC.

Po smrti Villini prišel je za opatom Pavlovičem, ki je postal škof, k nam za spovednika opat Vrbka, Moravec, profesor novega zakona v Brnu, izvrsten učenec dunajskega Avguštineja.

To je zavod, kojega je ustanovil slavni Frint, takrat dvorni kapelan. Udje tega zavoda so vsi duhovni, ki so vže doktorji teologije*) in tam nadaljujejo pod strogim nadzorstvom svoje nauke, da dosežejo učenost, kakeršna se le dá doseči. Namen ustanoviteljev bil je izvrsten: vzgojiti pravo in trdno učenost v duhovščini avstrijskeje. In ta namen se je v obče dosegel. Ker je stanoval Vrba v Brnu, nam je lahko posvetil mnogo več časa nego Pavlovič. Bil je nam, kar je nam bil prej o. Babtista, razun da mu ni bilo dovoljeno, posojati nam knjig. Razgovarjali smo se mnogokrat delj časa, moja vera je s temi razgovori mnogo pridobila, ali, ako sem s tem preveč povedal, zelo velika bila je tolažba, katero sem zajemal iz njih.

Leta 1829. je zbolel, potem pa je moral sprejeti druga opravila in ni mogel več prihajati

*) Stvar pisatelju ni bila popolnoma jasna. Op. prel.

k nam. Zelo nam je bilo žal; a imeli smo srečo in za njim je prišel drug učen in izvrsten mož, opat in župnijski vikarij Ziak.

Izmed mnogih teh duhovnikov avstrijskih, ki so prihajali k nam, ni bilo niti enega slabega, niti enega, kojega bi bili dobili, da bi hotel služiti politiki (in kaj tacega se tako lahko dobi), ne enega, ki bi ne bil združeval velike učenosti, odločno katoliške vere in temeljite filozofije! Kako spoštovanja vredni so taki služabniki cerkve!

Malo onih, katere sem spoznal jaz, napravili so name prav dober vtis o katoliški duhovščini avstrijski.

Tudi gospod Ziak se je mnogo pogovarjal z nami. On mi je bil tudi v izgled, kako moramo z veseljem prenašati svoje bolečine. Vedno ga je trgalo po rokah, ušesih, vratu in vender se je vedno le smehljal.

Mej tem pa so vsled svežega zraka počasi Maroncelliju vender le prešle škorbutove lise, prav tako sva bila tudi Munari in jaz bolja.

XCI.

Prišel je prvi dan avgusta 1830. l. Bilo je deset let, odkar sem bil izgubil prostost, osem let in pol, odkar sem trpel v težki ječi.

Bila je nedelja. Šli smo kakor druge praznike v navadnih oddelkih. Gledali smo še z nizkega zidu na pod seboj ležečo ravan in na pokopališče, kjer sta ležala Oroboni in Villa; govorili smo še o miru, kateri bodo tam imele nekdam naše kosti.

Sedli smo še na navadno klop ter čakali, da bi prišle k maši še uboge jetnice, katerim se je brala prej ko nam. Peljali so jih ravno v isto kapelo, v kateri smo bili pri drugi maši mi. Bila je takoj poleg sprehajališča.

Po celi Nemški je navada, da narod mej mašo poje svete pesni v svojem jeziku. Ker so na Avstrijskem pomešani Nemci in Slovani, je na Spielbergu večina kaznencev ene ali druge teh dveh narodnostij, in pesni se tam pojó en praznik nemške, drugi praznik slovanske. Tako sta tudi vsak praznik dva cerkvena govora in vrstita se oba jezika. Kaj prijetno je nam bilo, poslušati one pesni in orglje, ki so jih spremljale.

Med ženskami jih je bilo nekaj, katerih glas je sezal v srce. Reve! Nekaj jih je bilo zelo mladih. Ljubezen, ljubosumnost in slabi izgledi bili so jih tirali v zločin! Še sedaj slišim v duhu njihovo petje: sveto! sveto! sveto! Še se mi je utrnila solza, ko sem jih slišal tedaj.

Ob desetih so ženske odšle in potem smo šli mi k maši. Videl sem še enkrat one tovariše v nesreči, ki so bili pri maši na koru, od kojega nas je ločila samo mreža, vse blede, shujšane, komaj noseče svoje železje.

Po maši vrnili smo se v svoje brloge. Četrte ure pozneje prinesli so nama kosilo. Pripravila sva mizo, to je položila sva na njo deščico in segla po lesenih svojih žlicah, kar vstopi gospod Wegrath, oskrbnikov namestnik.

»Žal mi je«, dejal je, »da Vaju motim pri kosilu, a izvolite iti z mano; gospod policijski vodja je tu.«

Ker je ta navadno le prihajal naju nadlegovat, bodisi da je pregledoval ali zasliševal, šla sva kaj slabe volje za dobrim gospodom v zasliševalno sobo.

Tam sva dobila policijskega vodjo in oskrbnika; prvi se nama je priklonil, bolj uljudno, ko po navadi.

Vzel je v roko list ter rekel s pretrganimi besedami, morda boječ se, da bi ne bila midva preveč presenečena, ako bi jih izgovarjal gladko :

»Gospoda . . . veseli me . . . čast mi je . . . naznaniti Vama . . . da je njegova cesarost dovolila še . . . eno milost . . .«

In obotavljaj se je izreči, kaka milost da je. Mislila sva, da se nama je na kak način olajšala kazen, da se bova oprostila dolgega časa brez delavnosti, da bova smela imeti kako knjigo več, ali da bova dobivala menj gnjusno hrano.

»Me li ne razumeta?« dejal je.

»Ne, gospod! Bodite tako dobri in razložite nama, kaka da je ta milost.«

»Prostost Vama in še nekemu tretjemu, katerega bosta kmalu lahko objemala.«

Mislil bi kedo, da je moralo to naznanilo v naju povzročiti silno veselje. Najine misli obrnile so se takoj k sorodnikom, o kojih vže tako dolgo nisva vedela ničesar in dvom, jih bova li še kedaj našla na svetu, nama se je bil tako vrnil,

da je uničil veselje, ki bi je povzročiti bilo moglo naznanilo prostosti.

»Vidva molčita?« dejal je policijski vodja. »Pričakoval sem, da bota poskakovala od radosti«.

»Prosim Vas, gospod, da naznanite cesarju najino hvaležnost; a, ako ne zveva ničesar o svojih rodbinah, nama ni mogoče ne bati se, da nimava sebi najdražjih osob. Ta negotovost naju tare tudi v trenutku, ki bi nama imel biti v največje veselje«. Dal je na to Maroncelliju pismo, ki ga je potolažilo. Meni je rekel, da ni nobenega od moje rodbine; vsled tega sem se bal še mnogo bolj, da se jej je pripetila kaka nesreča.

»Pojta«, nadaljeval je, »v svojo sobo; kmalu Vama pošljem še onega tretjega, ki je tudi pomiloščen.«

Šla sva in težko pričakovala onega tretjega. Hotela bi bila, da bi bili vsi in vender jih ni moglo biti več nego jeden. Da bi bil ubogi starec Munari! da bi bil ta! da bi bil oni drugi! Ni ga bilo, katerega bi ne bila želela.

Nazadnje se odpró duri in videla sva, da je ta tovariš Andrej Tonelli iz Brešije.

Objeli smo se. Obedovati nisva mogla več.

Pogovarjali smo se do večera, obžalovaje prijatelje, ki so še ostali tam.

V mraku povrnil se je policijski vodja izpeljat nas iz prokletega onega bivališča. Naša srca so ihtela, ko smo potem šli mimo ječ tolicih prijateljev in jih nismo mogli vzeti seboj. Bog ve,

koliko časa bodo še hirali tu! Bog vé, koliko izmej njih bo moralo tukaj izhirati!

Vsacemu izmed nas deli so čez ramo vojaški plašč in kučmo na glavo in taki — v jetniški obleki, a ne vklenjeni — šli smo z žalostnega hriba, peljali so nas v mesto, v policijske ječe.

Mesec je kaj lepo sijal. Ceste, hiše, ljudje, koje smo srečali, vse se mi je zdelo tako prijetno in tako čudno po tolikih letih, v katerih nisem gledal tacega prizora!

XCII.

Čakali smo v policijskih ječah cesarskega komisarja, ki je imel priti z Dunaja, da bi nas spremljal do meje. Ker so se bili prodali naši kovčegi, preskrbeli smo se mej tem perilo in obleko in odložili znamenja jetnikov.

Čez pet dnij prišel je komisar; policijski vodja mu je oddal nas ter mu ob enem izročil novce, koje smo bili prinesli na Spielberg in koje so bili skupili za kovčege in knjige; te novce so nam na meji povrnili.

Troške našega potovanja trpel je cesar sam in ni se štedilo.

Komisar bil je gospod Noë, plemič, prideljen sekretarijatu policijskega ministerstva. Olikanejšega moža nam niso mogli dati. Ravnal je z nami po vsem obzirno.

Ko smo odpotovali iz Brna, imel sem prav težko sapo in tresenje na vozu je tako pohujšalo bolezen, da sem zvečer komaj sopel in da smo

se vsak hip bali, da me zaduši. Celo noč me je tresla mrzlica in drugo jutro komisar ni vedel, bom li mogel nadaljevati pot do Dunaja. Jaz sem rekel, da; odpotovali smo; bolezen prikipela je do vrhunca, nisem mogel ne jesti, ne piti, ne govoriti.

Pol mrtev sem prišel na Dunaj. Dali so nam dobro stanovanje v glavnem vodstvu policije. Deli so me v posteljo, poklicali zdravnika; ta je ukazal puščati mi kri in čutil sem se boljšega. Popolna dijeta in mnogo akonita, s tem sem se zdravil osem dnij in ozdravil se. Zdravnik bil je gospod Singer; prav prijateljski je skrbel za me.

Zelo sem silil, da odpotujemo, tembolj v skrbeh, ker smo zvedeli novost o treh dneh groze v Parizu. Istega dne, ko je bila bruhnila vstaja, podpisal je bil cesar odlok naše prostosti. Gotovo sedaj ga ne bo preklical. A bilo tudi ni neverjetno da bi se, ko bi postajali časi kritični za celo Evropo, ne bali narodovega gibanja tudi na Italijanskem in da nas v tem času ne bodo pustili domov. Prepričani smo bili sicer, da se ne bomo povrnili na Spielberg, a bali smo se, da bi kedo ne svetoval cesarju, naj nas pošlje v kako mesto daleč proč od Italije.

Kazal sem se mnogo bolj ozdravelega kot sem bil in prosil sem, da bi se podvizalo odpotovanje. Mej tem pa sem silno želel, predstaviti se Njegovi vzvišenosti grofu Pralormskemu, poslaniku Turinskega dvora na dvoru Avstrijskem, ker vedel sem, koliko imam zahvaliti njegovo dobroto. Trudil se je bil, kolikor se je bil mogel, da bi dosegel

moje oproščenje. A prepovedano je bilo, obiskati kogar si bodi in prepoved ni pripustila izjeme.

Komaj sem bil zopet nekoliko ozdravel, so nam nekaj dnij prijazno preskrbeli voz, da smo si malo ogledali Dunaj. Komisar nas je moral spremljati in ni smel pustiti, da bi govorili s kom. Videli smo lepo cerkev sv. Štefana, prijetne mestne sprehode, bližnji grad Lichtensteinov in nazadnje cesarski grad Schönbrunn.

Ko smo bili v krasnih drevoredih Schönbrunnskih, prišel je cesar in komisar nam je ukazal umakniti se, da bi ga neugodno ne dirnil pogled na revne naše postave.

XCIII.

Odpotovali smo nazadnje venderle z Dunaja in mogel sem se vzdrževati do Brucka. Tam je naduha zopet huda postala. Poklicali smo zdravnika: bil je neki gospod Jüdmann, zelo priljuden mož. Puščal mi je, moral sem ostati v postelji in uživati zopet akonit. Čez dva dni sem prosil, naj se nadaljuje pot.

Prehodili smo Avstrijsko in Štajersko in prišli brez neprilike na Koroško; ko pa smo došli v vas Feldkirchen, ki ni daleč od Celovca, glej, kar pride povelje. Morali smo čakati tam nadaljne zapovedi.

Bralec si lahko domišlja, kako nam je to bilo všeč. Jaz pa sem imel še zavest, da sem jaz, ki toliko škodujem svojima drugoma; ako ona dva ne moreta v domovino nazaj, je moja nesrečna bolezen bila temu vzrok.

Pet dnij smo ostali v Feldkirchenu in tudi tu je storil komisar vse, da bi nas le zabaval. Bilo je tu malo gledišče, peljal nas je tje. Enkrat zabaval nas je z lovom. Nas gostilničar, nekaj mladih mož iz onega kraja in lastnik lepega gozda bili so lovci, mi pa smo bili posajeni na ugoden prostor in smo gledali.

Nazadnje prišel je z Dunaja pòt h komisarju s poveljem, naj nas odvede do meje. Silno sem se veselil s prijateljema te srečne novosti, a ob enem sem se tresel, ker se je bližal za me dan nesrečnega naznanila, da nimam več ne očeta, ne matere, ne Bog ve katerih družih sebi dražih!

In moja tuga je rasla, bližje ko smo bili Italiji.

Od te strani vhod v Italijo ni prijeten očem, temveč gre se iz lepe gorate avstrijske dežele v laško ravnino po dolgem, nerodovitnem in neprijetnem kraji, radi tega se potniki, ki še ne poznajo našega poluotoka in hodijo tistodi, smejó veličastnej misli, kojo so imeli o njem in mislijo, da jih je imel za norce, kdor ga jim je tako hvalil.

Divjost onega kraja vplivala je na me, da sem bil še bolj žalosten. Ginjen sem bil, ko sem zopet videl naše nebo, srečaval obraze, ki niso imeli severnega značaja, slišal iz vsákih ust glasove svojega jezika; a bilo je ginjenje, katero je šlo bolj na jok nego na smeh. Kolikokrat sem si na vozu zakril z rokama obraz, delal se, kakor bi bil spal, v resnici pa sem jokal! Kolikokrat nisem po noči zatisnil očesa in tresel se mraza, sedaj sem blagoslavljal najsrčnejše s polno svojo dušo svojo

Italijo in hvalil Boga, da sem zopet tu; sedaj sem se mučil, ker nisem imel nikacega poročila od doma, sedaj zopet domišljjal si nezgode; sedaj mislil, da mi bo v kratkem in morda za vedno ločiti od prijatelja, ki je trpel toliko z mano in mi tolikokrat skazal bratovsko svojo ljubezen.

Ah! tako dolga leta v grobu neso vničila moči moje domišljije, a ta moč bila je tako majhna v veselju in tako velika v žalosti!

Kako rad bi bil videl Videm in gostilno, kjer sta se ona dva plemenita moža delala, kakor bi bila strežaja in sta nama stiskala skrivaj roko!

Pustili smo to mesto na levi strani in šli dalje.

XCIV.

Pordenone, Conegliano, Ospedaletto, Vicenca, Verona, Mantuva spominjali so me tolikih stvari. Iz prvega kraja bil je nadarjen mladenič, ki mi je bil prijatelj in je umrl v bojih na Ruskem; Conegliano bil je kraj, kamor so bili odvedli Angelico, kakor sta mi pravila čuvaja v svinčenicah; v Ospedalettu bila je omožena, a tedaj ni živela več, angeljsko lepa nesrečna stvar, kojo sem čislal vže prej in jo še. V vseh teh krajih vzbujali so se mi več ali manj prijetni spomini, in v Mantovi bolj ko v katerem si bodi drugem mestu. Zdelo se mi je, kakor bi bilo včeraj, ko sem bil tu z Ljudovitom l. 1815., zdelo se mi je, kakor bi bilo včeraj, ko sem bil tu s Porrom l. 1820. Iste ulice, isti trgi, ista poslopja, a taki družbeni razločki! Toliko znancev mi je bila pobrala smrt! toliko

bilo jih je pregnanih! rod odraščениh, koje sem videl otroke! In nisem smel hiteti v to ali v ono hišo! nisem mogel govoriti o tem ali onem z nikomur!

In da je bila žalost popolna, v Mantovi imela sva se ločiti s Maroncellijem. Zelo žalostna sva še prenočila tam oba. Bil sem razburjen, kakor človek, ki ima prihodnji dan slišati svojo obsodbo na smrt.

Zjutraj izmil sem si obraz in pogledal se v zrcalo, se li še pozna, da sem jokal. Delal sem se kolikor mogoče mirnega in veselega, molil sem kratko molitvico, a da povem resnico, zelo raztresen; in ko sem slišal, da Maroncelli vže predstavlja svoje palice in govori s postrežnikom, šel sem k njemu ter ga objel. Oba kazala sva se polna poguma ob tej ločitvi; govorila sva sicer malo ginjena, a z jakim glasom. Žandarmerijski častnik, ki ga je imel spremljati do meje Romanje, je došel; bilo je treba odpotovati; nisva vedela, kaj bi si povedala; objem, poljub, še en objem. Zlezel je na voz, izginil je; jaz pa sem ostal sam kakor uničen.

Vrnil sem se v svojo sobo, padel na kolena in molil za ubozega reveža, ki je ločen od svojega prijatelja, in prijel me je jok in ihtenje.

Poznal sem mnogo izbornih ljudi, a nobenega ne tako ljubeznivega, kakor je bil Maroncelli; nobenega bolj izobraženega v vsakem oziru, nobenega, ki bi bil bolj prost vsake prenakljivosti, bolj trdnega prepričanja, da krepost obstoji v neprestanem ska-

zovanju potrpežljivosti, plemenitosti in razuma. Ah, tovariš moj v tolikih letih bolesi, Bog Te blagoslovi, kjer živiš in daj Ti prijatelj, ki so mi enaki v ljubezni in me presezajo v dobroti!

XCV.

Isto jutro odpotovali smo i mi iz Mantove skozi Brešijo. Tu je bil prost drugi sojenik, Andrej Tonelli. Nesrečni ta mož je izvedel, da je izgubil tam mater in obupne njegove solze trgale so mi srce.

Ako sem bil prav potr, sem se vendar smejal pri naslednjem prizoru.

Na mizi v gostilni bilo je glediško naznanilo. Vzel sem je ter bral: »Frančiška Riminjska«, opera vglasbena itd.

»Čegava je ta opera?« dejal sem natakarkju.

»Kdo jo je spisal in zložil, ne vem«, odgovoril je, a kar je glavna reč, ona je ista »Frančiška Riminjska«, katero poznajo vsi ljudje.

»Vsi! Motite se. Jaz, ki sem prišel z Nemškega, kako morem jaz poznati vaše Frančiške?«

Natakar (bil je mlad fant svojeglavnega obraza, čisto brešijanskega) gledal me je zaničljivo.

»Kako jo morate poznati? Gospod, tu ne govorimo o Frančiškah, tu se govori o jedini Frančiški Riminjski. To je žaloigra gospoda Silvija Pellica. Tu so napravili iz nje opero, prenašedivši jo malo, a nič ne dé, vedno je ista.«

»Ah! Silvijo Pellico? Zdi se mi, da sem vže slišal njegovo ime. Ni li to oni ptiček, ki je bil

obsojen na smrt in potem v težko ječo, temu bo kacic osem do devet let?»

Da bi ne bil napravil te šale! Pogledal je okrog, potem mene, pokazal mi 32 lepih belih zob in ko bi ne bil slišal klicanja, še ubil bi me bil.

Odšel je godrnjaje: »oni ptiček«. A predno sem odpotoval, zvedel je, kedo da sem. Ni mogel več ni vprašati, ni odgovarjati, ni streči, ni hoditi. Ni vedel drugzega, nego gledal me je, mel si roke in govoril z vsemi, nepazivši na to, kar so zahtevali: »Da gospod, da«, tako da je bil videti, kakor bi kihal.

Dva dni pozneje, 9. dné septembra, prišel sem s komisarjem v Milan. Ko sem se bližal temu mestu, videl sem kupolo stolne cerkve, šel zopet skozi Loreto, kjer je bil moj najljubši in najpogostejši sprehod; ko sem zopet šel skozi vzhodna vrata in bil na glavnem trgu, ko sem zopet videl one hiše, cerkve, ceste, čutil sem najsladkejše in najmučnejše občutke: silno željo, ostati nekoliko časa v Milanu in tu zopet objeti one prijatelje, katere bi še našel; neizmerno žalost, ko sem se spomnil onih, katere sem zapustil na Spielbergu, onih, ki so se skrivali po tujem, in onih, ki so bili umrli; srčno hvaležnost, ko sem se spominjal ljubezni, katero so mi bili skazovali v obče Milančani: srd in jezo zoper one, ki so me bili črnil meji tem, ko sem jaz vedno blago ž njimi postopal in jih cenil.

Obstali smo »pri lepih Benetkah«.

Tu sem bil tolikokrat na veselih prijateljskih shodih, tu sem bil obiskal toliko znamenitih ptujcev; tu mi je bila čestita stara gospa svetovala zastonj, naj grem ž njo v Toskano, ker je videla, ako ostanem v Milanu, naprej nezgode, ki so me zadele. Ah, ginljivi spomini! Oh preteklost, kako si napolnjena z nesrečo in trpljenjem in vender, kako hitro si prešla!

Natakarji v gostilni so takoj zvedeli, kedo da sem. Glas se je hitro razširil in proti večeru videl sem jih mnogo, ki so obstajali na trgu in gledali po oknih. Jeden (ne vem, kedo da je bil) zdel se mi je, kakor bi me bil spoznal in pozdravil me je, dvignivši obe roki.

Ah, kje sta bila sinova Porrova, moja sinova? Zakaj jih nisem videl?

XCVI.

Komisar peljal me je k policiji, da me je predstavil vodji. Kak občutek, ko sem zopet zagledal hišo, v kateri je bila prva moja ječa! Koliko skrbij prišlo mi je v spomin! Ah! spominjal sem se tebe, Melhijor Gioja, kako si divje hodil gori in doli med ozkimi stenami, in ur, katere si nepremakljivo stal pri mizi in pisal plemenite svoje misli, in znamenj, katera si mi dajal z robcem, in žalosti, s kojo si me gledal, ko ti je bilo prepovedano, dajati mi jih. In predstavljal sem si tvoj grob, ki je morda neznan znabiti večini onih, ki so te ljubili, kakor je neznan meni! in prosil sem miru tvoje duši!

Spominjal sem se tudi mutca, v srce seza-jočega glasu Magdaleninega, svojega sočutja za njo, barab, ki so mi bili sosodje, domišljevaločega si Ljudevita XVII., ubozega kaznjenca, pri katerem so dobili listek in katerega kričanje se mi je zdelo, da slišim, ko so ga pretepali s palicami.

Vsi ti in še drugi spomini trli so me kakor hude sanje, a bolj me je še trl oni, da me je tu dvakrat bil obiskal ubogi moj oče pred desetimi leti.

Kako se je motil ubogi starček, ko je upal, da bom kmalu zopet združen ž njim v Turinu! Ali bi bil prenašal misel desetih let ječe svojega sinú in take ječe? Pa, ko je bilo uničeno njegovo upanje, ali je mogel on, ali je mogla mati prenašati tako morečo žalost? Ali mi je dano, videti ju še oba? ali morda samo enega izmed njih? in katerega?

Oh, ta mučni dvom, ki se je vedno zopet porajal! Bil sem skoro pred hišnimi vratmi in nisem še vedel, mi li še živé stariši, je li vsaj še jeden moje rodbine živ?

Policijski vodja bil je z mano uljuden in dovolil je, da ostanem s cesarskim komisarjem pri lepih Benetkah, mesto da bi me stražil kje drugje. Ni mi pa bilo dovoljeno, pokazati se komu, odločil sem se torej, da odpotujem prihodnje jutro. Dosegel pa sem le, da sem smel videti pijemonteškega konzula, da sem ga vprašal po zdravju svojih sorodnikov. Šel bi bil k njemu, ker pa me je tresel mraz in sem se moral vleči v postelj,

prosil sem ga, naj pride k meni. Bil je tako prijazen in je prišel takoj; oh kako sem mu bil hvaležen za to!

Povedal mi je vesele novice o mojem očetu in o starejem bratu. O materi, drugem bratu in o obeh sestrah ostal sem v strašnem dvomu.

Malo okrepčan, pa vendar ne dovolj, bi bil rad v podkrepljenje svoje duše še dolgo govoril z gospodom konzulom. On mi je rad ustregel, nazadnje pa je moral le iti.

Ko sem bil sam, potreben sem bil solz, a ni jih hotelo biti. Zakaj se jokam včasih od žalosti, drugekrati, in sicer mnogo večkrat, ko se mi zdi, da bi mi bile solze v sladko krepilo, želim si jih zastonj? Ta nemogočnost, izliti svojo žalost v solze, pomnožila mi je mrzlico, glava me je hudo bolela.

Prosil sem Stundbergerja, naj mi dá piti. Dobri ta človek bil je policist na Dunaju, opravljal je službo komisarjevega sluga. Ni bil star, a slučajno se mu je tresla roka, ko mi je ponudil kozarec. To tresenje spominjalo me je predragega Schillerja, ko sem prvi dan svojega prihoda na Spielberg z zapovedajočim glasom zahteval požirka vode od njega in mi je je dal.

Čudno! Tak spomin na druge razdrobil je kamen mojega srca in solze so se mi vlile.

XCVII.

V jutro 10. dne septembra objel sem svojega dobrega komisarja ter odpotoval. Poznala sva se komaj mesec dnij in zdel se mi je, kakor bi mi

bil prijatelj vže več let. Njegovo srce, občutljivo za vse lepo in pošteno, ni bilo srce ogleduha in polno zvijače; ne da bi ne bil umel biti tak; a tak on ni bil, ker je preveč ljubil plemenito priprostost, ki se nahaja pri poštenih ljudeh.

Nekdo mi je mej potom nekje, kjer smo bili obstali, na tihem dejal: »Varujte se tega angelja varuha; ako bi ne bil vražji, ne bi ga Vam bili dali«.

»In vender se motite«, dejal sem mu, »jaz sem popolnoma prepričan, da se motite«.

»Najbolj prekanjeni so oni«, odgovoril mi je, »ki so na videz najbolj neumni«.

»Ako bi bilo tako, ne smeli bi nikdar verjeti nobenega poštenosti«.

»Gotove službe so, kjer se zahteva velika olikanost v vedenju, a ne poštenja! ne, poštenja! poštenja ne!

Druzega mu nisem mogel odgovoriti nego:

»Vi pretiravate gospod, vi pretiravate!«

»Jaz sem dosleden«, trdil je oni.

Prekinjena sva bila. In spomnil sem se Leibnitzovih besed: »Cave a consequentiariis«.

Večinoma sodi največ ljudi s to napačno in strašno logiko: Jaz hodim za praporom A, ker vem, da je prapor pravice; oni hodi za zastavo B, jaz vem, da je zastava krivice: torej je hudobnež.

Ah ne tako, silni logiki! katerega si bodi prapora ste, ne sodite tako nečloveški! Pomislite, da ako se sodi z neugodnega stališča — in kje je kaka družba ali kak človek, ki bi ne imel ta-

cega — in s silno strogostjo od konsekvence do konsekvence, pride lahko vsakdo do te-le konsekvence: »Razun nas štirih zaslužijo vsi ljudje, da bi se živi sežgali«. In ako bi se ta ločitev izvršila še strožje, rekel bi vsak izmed teh štirih: »Vsi ljudje zaslužijo, da se živi sežgó, samo jaz ne«.

Navadna ta ostra sodba zelo nasprotuje filozofiji. Zmerno nezaupanje zamore koristiti, a pretirano nezaupanje — nikdar!

Po tem opozorjenju na svojega »angelja varuha« opazoval sem ga bolj ko prej in vsak dan sem se bolj prepričeval o neškodljivem in blagem njegovem značaju.

Kadar je vrejena družba, naj si bo vže več ali manj dobra, so lahko vse službe v tej družbi, kojih ljudska zavest ne spozna sramotnimi, vse službe, ki obetajo na blag način delati za javni blagor, in kjer večina ljudstva to, kar obetajo, priznava — tam so lahko vse službe, o katerih more samo prismojen človek trditi, da se pošteni ljudje ne ukvarjajo ž njimi, v rokah mož poštenjakov.

Bral sem o kvakovcu, kojemu so se gnjusili vojaki. Videl je nekdaž vojaka, ko je skočil v Temso, da bi rešil ponesrečenca, ki je vtonil; dejal je: »vedno bom kvakovec, a tudi vojaki so dobri ljudje«.

XCVIII.

Stundberger spremil me je do voza, na katerega sem se usedel z žandarjem, kojemu sem bil izročen. Deževalo je in vlekel je mrzel veter.

»Zavite se dobro v plašč«, dejal mi je Stundberger; »bolje si pokrijte glavo, da ne pridete bolni domov; vi se tako lahko prehladite! Kako žal mi je, da Vam ne morem streči celo do Turina«. Vse to govoril mi je tako prisrčno in z ginjnim glasom!

»Od sedaj naprej morda ne bote nikdar več imeli nobenega Nemca poleg sebe«; pristavil je, »morda ne bote nikdar več slišali tega jezika, kateri imajo Italijani tako trdim. In gotovo Vam ne bo zelo žal. Med Nemci ste morali toliko trpeti, da ne bote hoteli preveč spominjati se nas. In vender bom jaz, čegar ime bote tako kmalu pozabili, jaz, gospod, bom vedno molil za Vas«.

»Jaz pa za te«, dejal sem mu ter mu podal zadnji pot roko.

Mož je še vpil: »dober dan! srečno pot! dobro se imejte!« Bile so zadnje nemške besede, katere sem slišal in donele so mi ljubo, kakor bi bile izgovorjene v mojem jeziku.

Jaz presrčno ljubim svojo očetnjava, a ne sovražim nobenega družega naroda. Izobraženost, bogastvo, moč, slava so različne pri različnih narodih, a vsi imajo srce, ki je pokorno poklicu človeškemu: ljubiti, sočutiti in pomagati.

Žandar, ki me je spremljal, pravil mi je, da je jeden izmed onih, ki so bili zaprli tako nesrečnega Confalonierija. Pripovedal mi je, kako je bil ta poskusil uiti, kako se mu je bil ponesrečil poskus, da so ga iztrgali ženi iz rok; kako sta

bila on in ona potrta in kako dostojno sta prenašala svojo nesrečo.

Mraz me je tresel, ko sem slišal nesrečno to povest in železna roka zdela se mi je, da mi stiska srce.

Pripovedovalec, človek malo bolj na debelo vdarjen, govoril je prav po domače in ni opazil, da, ako prav nisem imel ničesar proti njemu, me je vender obhajala groza, ko sem gledal roke, ki so bile prijele mojega prijatelja.

V Buffalori bil je zajutrak: preveč sem bil v skrbah in nisem mogel jesti.

Nekdaj, v letih vže davnih, ko sem bil s sinovoma grofa Porra na kmetih, prišel sem ob Ticinu se sprehajaje v Buffaloro.

Veselilo me je, ko sem zagledal gotov lep most, čegar snov sem bil takrat videl raztreseno po bregu lombardskem; mislil sem, kakor drugi vsi, da je tako delo nemogoče. Veselil sem se, ko sem zopet šel čez to reko in stopil zopet v deželo pijemontsko. Ah! Ako prav ljubim vse narode, ve Bog, kako ljubim Italijo pred vsemi drugimi, in ako sem prav tako zaljubljen v Italijo, ve Bog, koliko bolj sladko kakor vsako drugo ime dežele italijanske mi je ime pijemontsko, dežele mojih očetov.

XCIX.

Nasproti Buffalori je San Martino. Tu govoril je lombardski žandar s pijemontskimi, me pozdravil ter šel nazaj čez most.

»Pojdiva v Novaro«, dejal sem vozniku.

»Bodite tako dobri in počakajte še malo«, dejal je karabinjevec.

Videl sem, da še nisem prost in bil sem žalosten, boječ se, da se bo zopet zapoznala moja povrnitev pod domačo streho.

Čez več nego četrť ure prišel je neki gospod, ki me je prosil dovoljenja, iti z mano do Novare. Druge priložnosti ni imel: sedaj ni bilo družega voza, kot moj, bil je zelo srečen, ko sem mu dovolil, okoristiti se itd. itd.

Preoblečeni ta policaj bil je zelo dobre volje in tvegnil mi je dobro družčino do Novare. Ko sva prišla v to mesto, delal se je, kakor bi hotel, da izstopiva v kakej gostilni in je ukazal vozniku ustaviti se pred kasarno karabinjevcev; tu se mi je povedalo, da je pripravljena za me postelja v sobi nekega brigadirja in da moram čakati višjega povelja.

Mislil sem, da bom mogel odpotovati družega dne, vlegel sem se v posteljo in ko sem bil še nekoliko poklepetal z gospodarjem brigadircem sem trdno zaspal. Vže dolgo časa nisem bil tako trdno spal.

Zbudil sem se proti jutru, takoj sem vstal in prve ure zdele so se mi dolge. Zajutrkoval sem, razgovarjal se, malo pregledal gospodarjeve knjige, nazadnje naznanil se mi je obisk.

Uljuden uradnik prišel mi je povedat o mojem očetu in da je od njega v Novari za me pismo, katero se mi bo kmalu prineslo. Bil sem mu zelo hvaležen za tó prijazno uljudnost.

Prešlo je še nekaj ur, ki so se mi zdele večne in nazadnje prišlo je venderle pismo.

Oh, kako veselje, ko sem zopet videl predrage mi črte! kako veselje, ko sem zvedel, da živi še moja mati, tako dobra moja mati! in živel sta oba moja brata in starejša sestra. Ah! mlajša, ona Marija, ki je bila nuna, o katerej sem dobil skrivaj vest v ječo, umrla je bila devet mesecev prej.

Sladka mi je vera, da imam zahvaliti svojo svobodo vsem onim, ki so me ljubili in ki so pri Bogu vedno prosili za me in posebno sestri, ki je umrla z znaki popolne pobožnosti. Bog jej poplačaj vse skrbi, katere je trpelo njeno srce vsled mojih nesreč!

Dnevi so tekli, a dovoljenja, odpotovati iz Novare, ni hotelo biti. V jutro 16. dne septembra se mi je to dovoljenje vender le dalo in vsako nadzorovanje policije je prenehalo. Oh, koliko let se mi vže ni bilo pripetilo, da bi bil smel iti, kamor bi bil hotel brez spremljanja straže!

Preštel sem denar, sprejel prijazno obisk znanca svojega očeta in odpotoval okrog treh popoldne. Tovarišem na poti imel sem neko gospo, enega trgovca, bakrorezca in dva mlada slikarja, katerih jeden je bil gluhonem. Ta slikarja prihajala sta iz Rima in veselilo me je, ko sem slišal, da poznata obitelj Maroncellijevo. Kako prijetno je, ako se more govoriti o onih, katere ljubimo, s človekom, ki se zanima za nje!

Prenočili smo v Vercelliju. Srečni 17. dan septembra je prišel. Nadaljevala se je pot. Oh!

kako se počasi vozi! Pred nočjo nismo prišli v Turin.

Komu, komu bi bilo treba popisati tolažbo mojega srca in src, koja sem ljubil jaz, ko sem zopet videl in objemal očeta, mater, brata? . . . Moje starejše sestre Jožefe ni bilo ondi; dolžnost jo je zadrževala v Chieriju; a ko je čula srečo mojo, prihitela je za nekaj dnij med obitelj. Povrnivši se k tem petim najdražjim predmetom svoje ljubezni bil sem in sem najsrečnejši človek!

Ah! za prestano trpljenje in sedanjo zadovoljnost, kakor za vse dobro in slabo, ki mi je še namenjeno, bodi zahvaljena božja previdnost, v katere rokah so ljudje in stvari, hoté ali nehoté, občudovanja vredno sredstvo, katero vé uporabljati v sebe vredne namene.

Po pisateljevi smrti izdana poglavja.

I.

Prva noč po mojej povrnitvi v svojo obitelj ni bila družega, nego vrsta mrzličnih ur, polnih nasprotujočih si občutkov, zmešanih, katere je povzročevala sedaj boleost, sedaj pa zadovoljnost. Do jutra mi ni bilo mogoče le očesa zatisniti. Pomiriti sem hotel svoje misli, povzdigujoč jih k Bogu z besedami hvaležnosti in ljubezni, a vsak trenotek sem zopet zašel v mislih na leta svoje ječe, na čase pred njo, na prijatelje, katere sem pustil v verigah, na one, kojih sem obžaloval ali odsotnost ali pa smrt, na prazne domišljije, na vsa premišljevanja, katera mi je bila navdihnila nesreča, na vero, katero sem dobil po milosti božji, na srečo, da sem prišel iz ječe, da zopet vidim domovino, stariše, brata. Vse te misli razburjevale so me preživo in da bi si pridobil vsaj nekoliko mirnosti, začel sem misliti zopet na Boga, klical sem na pomoč vse svetnike, posebno pa Devico Marijo, katere materino pomoč, zdelo se mi je, občutil sem bolj, ko kedaj prej, v težavah zadnjega svojega potovanja. A množica onih mislij ni me nehala nadlegovati in obračati moje domišljije bolj pogosto na boleosti, kot pa na tolažbe. K tej tesnosti radi neizogibnega razburjevanja mojega mišljenja pridruževala se je še silna boleost v glavi in taka zasopelost, da mi je zapirala sapo. Po vsem naravno se mi je zdelo, da moje tako oslABLJENO

telo ne more več dolgo prenašati tega in da je ta noč moja zadnja. Zahvalil sem Boga, da me je pripeljal živega v hišo mojega očeta in mi dovolil umreti v njej, ako je njegova volja, da umrjem. Vender me je misel na smrt razburila in prijela me je želja, še dalje živeti in veseliti se neizrekljive sladkosti obiteljske in postati trajna in trdna podpora starosti svojih starišev.

Ko se je daniło, sopel sem ložje in mogel sem malo zadremati: spanec bil je kratek, a me je vender zelo okrepčal. Ko sem se zbudil, ni me več bolela glava, skočil sem iz postelje navzlic svojej trudnosti in občutil sem neizmerno veselje, ko sem se prepričal, da to niso sanje, da sem bil res doma. Komaj sem utegnil napraviti se, šel sem v sosednjo sobo, kjer sem pokleknil ter molil v solzah. Zdelo se mi je, da ne morem nikdar biti dovolj hvaležen Gospodu, kojega dobrotljivost mi je bila razvezala verige in hotela, da še vidim daniti dneve take sreče.

Goreča ona molitev in solze veselja so me zopet oživile. Vstal sem zaslišavši stopinje svoje matere, ki je prišla z ljubeznivo skrbjo pogledat, sem li vzbujen in prepričat se, da nisem bolan. Letel sem jej naproti s srcem bijočim ljubezni in vrgel sem se jej v naročje. Nemirnim njenim vprašanjem sem odgovarjal, a zamolčal sem jej, da nisem spal in nemir, v kojem sem bil celo noč; delal sem se, kakor bi bil mnogo bolj trden, kakor sem bil res in govoril jej o velikem usmiljenju Gospodovem proti meni. »Ljubi ga torej«,

vskliknila je, »ljubi ga vedno radi milosti, katero je skazal tebi in radi onih, s katerimi je obsipal ubogo tvojo mater!«

Govorila je te besede ihté in smeje se ob enem. Dejal bi bil, da jo je še trl spomin prestanih skrbij ravno v onem trenutku, v kojem se je veselila, da je zopet dobila sinú.

II.

Sladko veselje tega jutra raslo je vedno bolj, ko sem zopet videl predrazega mi očeta in dobra svoja brata. Še enkrat smo se objeli, premišljevali smo, kako tolažbo smo še doživeli in razgovarjali se o sto rečeh, katere smo si imeli povedati. Njihove besede, izrazi njihovih obrazov povzdigovali in prevzemali so mi srce, jaz pa sem se čutil srečnega.

Ko smo se tako prostodušno razgovarjali, prepričal sem se popolnoma njihove resnične dobrotljivosti proti vsem in spoznal sem, da je tako blaga ljubezen večje ko vsako drugo dobro, česar bi si mogel želeti na svetu. Potem razšli smo se za kratek čas. Šel sem v bližnjo cerkev sv. Frančiška in bil sem pri maši in gorko občuté ljubezen in hvaležnost obljuboval sem Bogu, da ne bom pozabil nikdar, da je on zdrobil moje verige in me on vrnil očetovi hiši.

Po živosti teh občutkov sodil sem, da sem bolji, a silna slabost prišla je za nekaj časa za to kratko močjo. Komaj sem se vlekel domov in

večkrat sem mislil, da padem na cesti ali pa po stopnicah.

Mati bila je prestrašena, ko me je videla tako slabega in zelenega. Izpil sem nekaj žlic zdravil in več ur sem se razgovarjal ž njo z namenom, da bi se odpočil; a ne samo z materjo, ampak tudi z očetom in bratoma, ki so neprenehoma prihajali in odhajali. Nikdar nismo mogli nagledati in nagovoriti se, niti se nismo utrudili z vprašanji in odgovori, kakor bi hoteli malo napolniti neizmerno praznoto desetih dolgih let, katere sem bil preživel daleč proč od njih.

Ves zaverovan v pripovedovanje posebnostij žalostne svoje zgodovine tem občutljivim srcem in v poslušanje ne manj žalostne zgodovine vseh skrbij, katere so bili imeli za me, bil sem celi oni dan pri razburjenju tega dopovedovanja na videz še trden; moja žila pa je bila vsled mrzlice in glava me je hudo bolela. Skrival sem svojo bolezen. Ko pa sem bil v postelji, čutil sem nepopisno razburjenje živcev v možganih in po celem telesu. K tem znakom prišla je še onemoglost, katero sem smatral smrtno, s potenjem, mrazom in silno zasopljenostjo. Iz vsega tega nastal je nekak mučen spanec, ki me je tlačil in katerega sem se skušal iznebiti, mislé, da je začetek smrtnega boja. Malo noči prestal sem tako strašnih; sedaj pa sedaj se mi je mešalo, potem sem zopet prišel k sebi; hotel sem klicati na pomoč, a zadrževal me je strah, da ne bi prestrašil ubogih svojih starišev.

Proti jutru počutil sem se nekoliko boljšega; a vstal sem z velikim trdom. Strašne te noči nisem niti omenil in zopet sem se trudil premagati veliko vznemirjenost dragih mi starišev radi mojega zdravja. Vender so zapazili, da težko sopem in mati mi je priporočila popolno molčanje; ubogal sem, prepričan, da mi bo de mir zadostoval v ozdravljenje. A mnogo dnij in mnogo nočij mučili so me silno krči in slabosti, in mojih muk ni bila najmanjša vedni trud, s katerim sem hotel umiriti očeta in mater delajoč se mirnega.

III.

Tak sem bil delj nego štiri mesece, to je do konca janularija 1831. l.; počasi pa so postajale noči bolj mirne in včasih je prešla katera tudi popolnoma dobro. Toda proti jutru provzročeval mi je vedno spomin mojega zapora, pravde, smrtne obsodbe, desetih let ječe strašne sanje, podobne okolnostim, katerih vtisi so bili ostali v moji duši. Vsak dan enako občutil sem, ko sem se zbudil, sladko veselje, da sem prestal nemir ječe in strah žugajoče mi smrti in da sem zopet v naročju svoje rodbine.

Vsako jutro še občutim to sladko veselje in vse moje sanje vrté se okrog teh let polnih grenke žalosti.

Koncem teh štirih mesecev se je moje zdravje znatno poboljšalo, potem se je dve leti večkrat spreminjalo; a zdravje se je povračevalo koj po ponovljeni bolezni. Nazadnje dobili so moji živci

in moja pljuča dovolj moči in bolezen sem samo malo občutil o premenjevanju letnih časov.

A, ako so trde skušnje trle moje telo, imelo je moje srce trpeti še huje. Oh! koliko predragih oseb sem bil izgubil v teh desetih letih! Koliko družih bilo je palo v nesreče prepad! Koliko novih zmot vznemirjalo je srce! Koliko sovraštev! Koliko obrekovanj! Koliko neumnih upov zapeljavalo je pred mojimi očmi množico in jo metalo v pogubo! Od novih zmotnjav na Francoskem nisem pričakoval za Italijo ugodnih posledic; videl sem temveč v njih vir nevarnostij, sovraštev, pritiskov. Mej svojimi znanci našel sem nekaj plemenitih mladih mož, ki pa se niso dali poučiti in vsi omamljeni od okoliščin, v katere so zabredli sami, so tudi druge vlekli v prepad. Nadalje sem uvidel, da bodo ti nemiri imeli slabe posledice za one moje drage drugove, ki so še zdihovali v ječah spielberških. Jasno je bilo, da jih ne bodo pomilostili, dokler vrè vstaja. Obžaloval sem usodo vseh teh ubogih jetnikov, a dva med njimi sta mi bila najdražja. Enega izmed teh dveh vezalo je bratovsko prijateljstvo že izza mladih dni, Petra Borsierija, moža bistrega uma in jako izobraženega člana obitelji, v kateri sem poznal sama blaga srca in s katerimi sem bil vsemi prijatelj. Z drugim pa me je vezalo sicer manj staro prijateljstvo, a kaj tesno, močno in čutil sem se navezanega nanj, ker mi je bil tolikokrat pokazal posebno svojo ljubezen; bil je grof Mirko Confalonieri, za katerega bi bil dal svoje življenje.

Z veseljem sem čul, da je oproščen Aleksander Andrianeti, katerega sem cenil in ljubil; pa vender ko sem se veselil radi njega, žalosten sem bil, ko sem pomislil, kako je moralo boleti Confalonierija, ko je izgubil takega prijatelja in je moral ostati sam med onimi groznimi zidovi.

IV.

Med razloge, vsled katerih sem obsojal zadnje izvršene ali poskušane vstaje, moram gotovo šteti tudi popolno udanost v nauk sv. evangelijev, ki ne dopušča tacihi činovi sile. Ne, kakor bi bil postal pospešitelj sužnosti in sovražnik svobode; a bil sem prepričan, da se sme svoboda širiti samo postavnimi in pravičnimi sredstvi, nikdar z odpravljenjem postavljene oblasti in z dvignjenjem prapora državljanske vojne. Odkar so mi bili prešli dvomi v veri in sem trdno verjel v resnice katoliške vere, nisem mogel nikdar več pripustiti misli, da bi mogla ljubezen do domovine izvajati svoje zahteve od drugod, nego iz krščanstva, ki propoveduje globoko sovraštvo do krivice, zjedinjeno z ljubeznijo občega blagra, a s trdno voljo, da se ne sme dovoliti kaj slabega v upanju, doseči kaj dobrega. Vlada je slaba? Ne ostane družega pomočka, nego iti proč ali pa ostati in biti pokornim njenim postavam, ne da bi se posluževal njenih zmot in izvrševati se mora vse kreposti, ne izvzemši one, tvegati raje svoje življenje, ako treba, nego udeležiti se katere si bodi krivice.

Sicer pa, ako so bili v moji mladosti politični moji nazori bolj prenapeti, nikdar jih nisem tiral do demagogije in do zaničevanja vseh starih zakonov. Pristaši jakobinizma bili so mi zoprní. Vročá ljubezen do domovine svoje ni rodila v meni želje po narodni vladi in po premaganju tujca, ki v njej gospodari.

Ko so z leti dozorevali moji nazori, sem jih nekoliko popravil, ne da bi spremenil njihovo bistvo. Vender je moje odkrito obsojenje vsake spletke in vsake državljanske vojne v obče rodilo jezo in gnjev po mojem zaporu med mnogimi puntarskimi liberalci. Nakateri izmed njih drznili so se, obsojati vsa moja dejanja; meni pa so se smilili. Drugí skušali so me žaliti v mojej časti, predstavljaje me kot človeka, ki se je oblatil s prazno vero. Največji bedaki pa so mi pošiljali brezimna pisma polna psovka.

Nekaj posebnega! Nekateri med temi norci preganjali so me v enem smislu; drugi pripisovali so si iz ravno nasprotnih predsodkov pravico, biti mi sovražnim, imenovaje one »carbonarija« in moja ljubezen do reda in cerkve v njihovih očeh ni bila družega, nego gola hinavščina. Imel sem ne malo in silovitih dokazov zlobe teh dveh skrajnih strank in Bog je brez dvoma hotel tako, da sem ostal miren, ko sem občutil vsak dan večji stud pred vsakim izgredom in sem se odtegoval vsakemu vplivu nazorov drugih.

Jaz sem pa storil sklep, da se pustim natolcevatí in trgati, bodi si z besedami ali v časnikih,

da bi kogar si bodi poučeval ali miril, na to niti mislil nisem. Bojim se pa, da je bila ta navidezna mirnost bolj sad napuha in nevolje, ko pa kreposti. In tudi danes še, kadar mislim na skrivno sovraštvo nekaterih ljudij, čutim, da jim odpuščam to sovraštvo, a moje odpuščanje ni popolnoma brez nevolje.

V.

V rodbini pa so bile tolažbe vedno iste. Moja prisotnost bila je razjasnila vse te obraze. V toliko dolgih letih postal sem bil jedino poželenje vseh njihovih src! In sedaj, ko je bila ta želja izpolnjena, kazalo se mi je jasno, da so srečni.

O štirih ljubih mi osebah, med katerimi je teklo moje življenje, to je o svojem očetu, materi, o bratih Alojziju in Frančišku ne bi vedel povedati, kdo mi je plemeniteje povračeval mojo ljubezen do njih, mislim temveč, da je bila v vseh enaka udanost. A materino srce je vedno bolj željno, poslušati sladke in prijazne besede, s katerimi sin razodeva svojo notranjost in svojej materi sem jaz zaupaval najskrivnejše svoje občutke.

Sicer, v letih preteklih, vladalo je mej nama najtesnejše zaupanje. Vender v onem času vroče moje mladosti nisva se v mnogih mislih in tudi ne v verskem prepričanju strinjala. Sedaj bila je jedinstvo najinega mišljenja popolna in obema bilo je to v živo zadoščenje. Verske misli bile so zelo pogostoma snov najinih pogovorov.

Moja mati ni bila izobražena, a bila je obdarjena neutrudljivo delavnim razumom in bistro pa pravično sodbo. Vzgojena maloštevilnimi, a dobrimi knjigami, znala je strinjati evangelije z razumom in imela je občudovanja vreden spomin za reči, katere je videla ali o katerih je slišala praviti.

Njena zgovornost ni bila velika in cvetoča; a njena beseda bila je odločna, bolj resna ko živa, ne posebno dovtipna, vendar o priložnosti združena z vablivo milobo in zelo simpatična vsem, ki so jo poznali.

Komu je pač mogla njena beseda bolj uga-jati kot meni, ki sem se je sedaj, ko mi je bila prej toliko časa odvzeta, veselil z novo ljubeznijo, novim spoštovanjem in kakor se človek veseli redkega blagoslova božjega, kojega je mislil, da ga je izgubil, a ga naenkrat zopet dobi.

Po značaju svojem razpoložena in po dolgoletnej navadi k vzvišenemu skazovanju ljubezni in požrtvovalnosti bila je moja mati zelo pobožna, a nič malovrednega, nič praznovernega ni bilo v njenej pobožnosti.

VI.

Zadnja leta svoje ječe bila mi je jedna največjih tolažb, da sem imel s svojim spovednikom velezaslužnega duhovnika. Vroče sem si želel, dobiti v Turinu njemu enakega in dobil sem ga. Bil je tako častitljiv osemdesetletni starček Jordan, duhovnik v moji župniji, mož učen in pobožen.

Tabor duhovnega očeta je za katoličana največje važnosti: in kar se tiče mene, ne bi vedel povedati vsega dobrega, katero dobiva moja duša od pravega prijatelja božjega, ki govori z mano o Bogu z vgladnostjo, ljubeznijo, brez pedanterije.

Ko sem bil svetemu temu starčku polagoma povedal vse natanko, kar sem bil pretrpel v ječah milanskih, beneških in spielberških, svetoval mi je, naj to popišem in objavim.

Začetkoma nisem bil njegovih mislij. Zdelo se mi je, da je na Laškem še preveč vročekrvnih duhov in po celej Evropi preveč političnih strastij, še vedno preveč občnega poželenja, obrekovati drug drugoga. Moj namen se bo sodil slabo, dejal sem; stvari, katere bom pravil s skrupulozno natančnostjo, razlagali bodo moji nasprotniki kot gola pretiravanja in miru za me ne bo več.

»Mir je dvojen«, odgovoril mi je častiti duhovnik; »mir močnih src in mir omahljivih src; ta poslednji ni vreden Vas in ni vreden kristijana. V knjigi, katero sem Vam svetoval pisati, pričali bote o neizmernej ljubezni Gospodovej do nesrečnih, ki ga prosijo milosti, pokazali bote, kako ne moreta dejizem in filozofija ničesar opraviti v primeri z vero katoliško. Mnogi mladeniči bodo prebravši Vašo knjigo otresli jarem nevere ali pa bodo vsaj bolj razpoloženi, spoštovati vero in jo proučevati. In kaj je na tem, ako bo kedo izmed Vaših neprijateljev natolceval Vaše namene, med tem, ko bote vi zamogli storiti nekaj dobrega?«

Dobri don Giordano imel je na sebi nekaj moškega in bil je duhovite zgovornosti, ki je zelo vplivala na moj duh. »Mir mlačnih ne velja nič!« ponavljal mi je pogostoma. »Dobro premislite, ako je Vam dal Bog, da ste si pridobili glas v književnosti, storil je to, ker je Vas hotel navdušiti, da pišete kako knjigo, ki bo koristila Vašemu bližnjemu?«

Ti razlogi me še niso bili privedli do tega, da bi bil naravnost obljubil ubogati in prosil sem odloga, da si premislim; pa vselej, kadar sem srečal dobrega starčka, stisnil mi je roko, kakor bi hotel vcepiti v me svojo odločnost; potem dvignil je dva prsta ponavljaje: »dve vrsti miru ste: izberite si!«

Govoril sem o tej nameri z materjo. »Jaz vidim tu neko nevarnost«, dejala mi je, »radi tega se bojim. Molitev naj naju razsvetli!«

Nekaj dni potem vprašala me je, sem li molil Boga s tem namenom.

»Da«, odgovoril sem jej, »jaz mislim, da bi utegnila taka knjiga koristiti in da jo smem spisati.«

»Poskusi torej!« odgovorila mi je; »i jaz sem molila in sedaj se čutim mirno.«

VII.

Srce sem izlil v prva poglavja svojih ječ in necega dne, ko sem bil na kmetih v Villa-Nova-Solera, pri grofici Masimo, bral sem skrivaj ta poglavja nekemu staremu svojemu znancu, ki mi

je bil zelo drag. A ta se je zbal iz ljubezni do mene ter me prosil, naj ne mislim več pisati tacih spominov.

»Ni še prišel čas za to« dejal mi je, »še vedno je v človeški družbi nekoliko sovražnih duhov; čakajte, da preide deset do petnajst let; mej tem pa pišite druge žaloigre in nove pesni, da raste Vaš glas.

Sodba tega moža napravila je na-me velik vtis. Vrnivši se v Turin, zaupal sem se dvema drugima osobama, ki sta se zelo ustavljali name-ravani knjigi, vsled česar sem bil brez poguma.

Skoro bi bil opustil misel in ne govoril z nikomur o njej. Pa ko sem šel za dva ali tri dni v Camerano k grofu Cesarju Balbu, hotel sem slišati njegovo in njegove gospe sodbo o teh poglavjih in o tem, bi li te spomine nadaljeval ali ne. Njuna pohvala bila je popolna. Grofica Balbo bila je angelj kreposti. Kar mi je ona govorila o koristih, ki bi mi mogla učiniti moja knjiga, razpršilo je vse moje dvome, prijel sem zopet za pero in ga nisem odložil prej, dokler ni bil napisan konec zadnjega poglavja.

V objavljenju bil sem jaz vedno zelo bojazljiv; ne vem, po kakej smoli sem našel vselej, kadar sem končal ta ali oni svojih spisov, kacega človeka, ki mi je odsvetoval, dati ga tiskati.

Gotovo je, da bi jih bil dal mnogo več na svitlo, ko bi ne bil imel slabosti, vprašati pri vsakej priložnosti svoje prijatelje za svét. In vedno je manj onih, ki osrčujejo; temuč jih največ raje

jemlje pogum, zabavlja in zahteva, da se mora vse drugače ravnati, samo tako ne, kakor se je ravnalo.

Ko so zvedeli, da sem bil spisal »moje ječe« in da jih mislim dati na svitlo, ni moč verjeti, koliko so se trudili nekateri, da bi zaprečili izdanje te knjige. Nekateri so me prijateljski opozorili, da mi bo nakopala še sovraštvo stranke A, drugi, da me lahko začne sovražiti stranka B.

Bil sem skoro odločen, pustiti deset ali petnajst let ležati svoj rokopis in to je bila po mnenju večine najboljša odločba; a moja mati ni hotela, da bi ostal pri tej odločbi, ki je bila pred vsem sad nevolje in negotovosti.

»Vse se mora storiti«, rekla mi je, »da se stori, kar komu ukazuje vest in ničesar iz ozira na ljudi«.

VIII.

V dveh tednih, ki sta prešla za objavljenjem »mojih ječ«, me jih je mnogo smatralo krivim ali zločina ali velike neumnosti. Nekateri so dejali, da sem spisal tako knjigo, ki je v sramoto temu stoletju luči in da je moj vgled pokopan; drugi so mi pisali, da ko bi še kedaj dal predstavljati kako svojo igro na Italijanskem, bi jo kar brez usmiljenja izžvižgali vsi pravi pristaši filozofije. Več kakor jeden izmed tistih, ki so se imenovali moji prijatelji, obrnil se je proč, ko me je srečal, da bi me ne bilo treba pozdraviti. Glasno so govorili, da bode glavno to delo hinavščine povsod osme-

šilo svojega pisatelja. In ko so ti krivi filozofi divjali proti meni radi pričanja, koje sem pričal za vero, upili so mnogi drugi, nasprotne barve, da moja pobožnost ni družega nego gluma.

Ti razni kriki so kmalu pojenjali in mnogi moji nasprotniki umaknili so se, ko so videli, da se je moja knjiga v obče dobro vsprejela in so se zadovoljili proti meni bojevati se na skrivnem in skušali so, ugonobiti me pred častivrednimi osobami, ki so me cenile. Dobri vspeh knjige je silno rasel na poluotoku. V Parizu prevel jo je francoski pisatelj de Latour na svoj jezik, izdaje in prestave so se množile bolj, kot je zaslužila moja knjiga.

Pregledali so mi skrajno priprosti slog in popolno nedostajanje olepšav gledé na neovrgljivi značaj resnice, ki se je bral na vsakej strani.

Toliko večji vspeh, kakor je bilo moje pričakovanje, bil mi je v veliko zadoščenje.

Bil je za me dokaz, da vek ni bil sovražen veri, kakor sem si ga bil mislil do tedaj; cinizem in zaničevanje torej nista bila več v modi; oni nesrečni neverniki, ki so mi pisali psovalna pisma, bili so zadnji ostanek umirajoče šole. V odškodovanje za ta pisma imel sem mnogo družih zelo častnih od rojakov in ptujcev. Med osobami, ki so se pobrinili pisati mi odobralne besede, moram imenovati marhizo Julijo Colbert di Barolo, ki me še ni poznala in to pismo bilo je z njene in z markeza, njenega soproga strani prvi znak spoštovanja, ki se je spremenilo v kratkem v naj-

lepše prijateljstvo. Jaz sem ju vže spoštoval radi neizmernih dobrot, katere skazujeta naši deželi; ko sem ju spoznal bližje, oprijel sem se jih z vso močjo svojega srca. Stari moj duhovnik mi je rekel: »Prijateljstvo, katero Vam skazuje hiša Barolo, je dokaz, da Vas blagoslavlja Bog v sramočenje onih, ki Vas proklinjajo.«

Moja mati mi je tudi to pravila in pristavljala: »Bog daj torej, da se skažeš vrednega tega prijateljstva.«

IX.

Koristi, katere sem zajemal iz svoje knjige »Moje ječe«, neso mi mogli odpustiti moji nasprotniki; a prišel sem do tega, da me ni več žalilo tako neplemenito sovraštvo. Razne stvari so prišle skupaj, ki so še vzbujale mojo žalost in med temi bili so »dodatki«, katere je spisal k »Mojim ječam« nesrečni Peter Maroncelli, moj prijatelj, ki je bil takrat v Parizu. On gotovo ni mogel imeti namena meni škodovati in me žaliti tudi najmanje, ker je bil nezmožen tega; vender so mu v njegovih »dodatkih« ušle nekatere misli, ki so provzročile proti tej knjigi cerkveno cenzuro in knjiga prišla je na indeks.

Moji nasprotniki izumili so iz tega velik razlog divjati proti meni. Mnogi so takrat hoteli, da bi prijel za pero v svojo obrambo. Mislil sem, da si storim večjo uslugo, ako molčim in upam, da se nisem motil.

Med onimi, kiso me strogo obsojali, da sem opisal svoje ječe, bil je pošten mož, ki mi je bil ce

Bil je tujec, zvesto udan vladi avstrijskej. Prostodušno prišel je k meni razgovarjat se z mano, kakor bi storil oče s sinom.

»Ali spoznate to delo svojim?« vprašal me je pokazaje mi prevod gospoda de Latourja.

»Jaz sem izvirnikov pisatelj«, odgovoril sem.

»Izvirnika ne poznam«, dejal je; »a vem, da si francoski prestavljajci prisvajajo vsako prostost in upal sem, da mi porečete: ta prelagatelj pokvaril je pomen izvirnikov.

Začudil sem se in ga vprašal, zakaj me pita kaj tacega.

»Ker Vam moram povedati«, odgovoril je, »da je, kakor sodim jaz in z mano mnogi pošteni ljudje, Vaša knjiga ostudna. Vi ste jo pisali, da bi se znosili nad onim, ki Vas je kaznoval!«

»Oprostite mi«, dejal sem mu, »a taka sodba je nevredna poštenega človeka, kakeršen se mi zdete.«

»Jaz sem odkrit protestant«, odgovoril je, »a protestant stare korenine, neprijatelj ošabnim mislim tega veka. Jaz ljubim red in resnico in v veliko mojo žalost napada Vaša knjiga uprav resnico in red. A, vi drugi katoličani, imate široko vest in najdete vedno odpustljivih duhovnov, ki vas odvežejo vsega. Pa pomislite, da Bog ne potrdi odpuščenja, kakeršno si vi preskrbite tako lahko od teh služabnikov Baalovih.«

Poslušal sem pridigo, ki ni bila kratka in odgovoril sem mu povsem mirno. Moj mir vzbudil je smeh v mojem nasprotniku in ko me je

zapustil, mislil sem, da sem spoznal na njem, da nima o meni več tako slabe misli.

In ni samo ta protestant, ki mi je tako ostro govoril o mojej knjigi, in ki je skušal, zapeljati me v krščanstvo — manj katoliško.

Povedati moram, da so mi drugi odpirali svoje hiše in mi iskreno ponujali svoje prijateljstvo, spoštujejo mojo vero. Jaz za nje molim s celim svojim srcem in upanjem, da ne bodo umrli kot neprijatelji cerkve.

X.

Da, nekateri protestanti so mi celo rekli, da so jih stvari, katere sem jaz pisal, pripravile k temu, da bolj resno proučujejo vero katoliško. Dva izmed njih prišla sta k meni ter mi zaupala, da se čutita nagnjena k naši veri, da sta v srcu katoličana. Pridejala sta, da se bota v kratkem odločila, povrniti se v našo cerkev, a dosedaj še nisem doživel te tolažbe.

Mesto te bilo mi je namenjeno veliko veselje povrnitve g. Woigta, enega prvih umetnikov bavarskih in imel sem srečo, da moja knjiga ni bila brez vpliva na to povrnitev.

Malo let poprej bil je g. Woigt še zelo mlad prišel v Rim; ljubezen do lepih umetnostij ga je bila gnala tja; on je bakrorezec. Ko se je seznanil v tem mestu z nekaterimi katoličani, imel je priložnost, premišljevati nekoliko o naši veri in zdelo se mu je, da jo disidentje le malo poznajo. Ne radi tega hotel je v njeno naročje in preživel dolgo časa nagnjenje, katero je čutil in a

potrtr po mnogih dvomih. Potem vzel je v zakon katoličanko, ne da bi se bil še mogel odločiti k odpovedi. Zakon, kateri je zagotavljala obojestranska ljubezen, bil je srečen; a zelo raneč trn bil je vedno v srcu pobožne gospe. G. Woigt ljubil je vse v našem nauku, samo zakrament sv. pokore je tako strašil njegovo domišljijo, da je videl v njem skoro nepremagljivo oviro. Prišle so na svitlo »moje ječe«; radovednost ga je gnala, da je odprl to knjigo in nekatere moje besede so ga zadele, posebno pa te le:

»Ah! kako je nesrečen, kdor ne pozna vzvišenosti spovedi! nesrečen, ki misli, da jo mora zasmehovati, da ne bi ga imeli priprostim človekom! Ni res, da bi bilo nepotrebno, še le povedati si dati, ko vže vsak sam ve, da mora biti dober; da zadostujejo lastna premissljevanja, ne berilo; ne! pripovedovanje živega človeka ima moč, kojo nimajo ne lastna premissljevanja, in primerno berilo! Srce bolj pretresajo; vtisi, koje napravljajo, so bolj globoki. V bratu, ki ti govori, je polno življenja in pravočasnega vplivanja, kojega bi mnogokrat zastonj iskali po knjigah in svojih lastnih mislih.«

Želja po bolj resnem pouku rodila se je v g. Woigtu. Njegovo prepričanje bilo je v kratkem popolno in o Veliki noči l. 1834. pridobila si je v njem — po milosti božje cerkev novega sina.

Vse to sem še le zvedel čez nekaj časa, ko je prišel v Turin vitez Manfred di Sambuy. Pisal se je Woigtu ter mu voščil srečo, on pa mi je

takoj odgovoril z ginljivim pismom, v kojem mi je razložil vse okolnosti svoje spreobrnitve.

XI.

Dobri moj duhovnik radoval se je enako meni ugodnega vspeha knjige, katere misel mi je bil vcepil on. Rekel je tedaj: »Naklonjenost, katero Vam skazuje ljudstvo, mora Vas osrčiti, podati mu malo razpravo o morali, katera snov bi morala biti popolnoma verska.«

»Oh!« odgovoril sem mu, »naravnost moralo obdelovati ni majhna naloga in sedaj, ko so bili pred nami taki mojstri!«

»Kaj je na tem?« odgovoril mi je; »mnogo prav dobrih knjig imamo, ki se pa le ne beró, ker ne mika njihova novost. Kjer se lahko pišejo nove, morajo se pisati v slavo Gospodu in v korist bližnjemu. Pišite govor mladini in budite v njej vse blage občutke in prorokujem Vam, da bote imeli čitateljev dovolj.«

Poročal sem svojej materi besede častivrednega duhovnika; videl sem, da jej je njegova misel všeč in veselega srca podal sem se na delo.

Mati mi je samo dejala:

»Iz te knjige ne sme sijati družega ko dobrohotnost; glej, da se jej ne primeša nekoliko satirične barve, ki se tako rada poraja v moralistih.«

Tak bil je začetek moje razprave o »človeških dolžnostih«*), ki je imela takoj enak vpliv, kakor »moje ječe.« Nekateri časniki so jo razpršili, pa

*) Ta razprava je izhajala v podlistku „D“

zvest svojej navadi, sem molčal. Je li bila potrpežljivost ali čednost? Ne: a vsako zagovarjanje zdelo se mi je zgubljeno delo z nasprotniki, ki so se trudili tako trdovratno, razkričati me hudobnim.

XII.

Boj, v kateri so me skušali spraviti na vseh straneh, šikane dveh nasprotnih si strank, katerima nisem pripadal, mi je bil gotovo nekoliko nadležen, a v veliko nadlogo ne morem reči, da bi mi bil in tudi ta stvar mi ni šla tako k srcu, da ne bi mogel imeti prostega duha ter se pečati mnogokrat z zlaganjem v stihih in prozi.

Ko sem bil spisal 12 žaloiger, katerih je objavljenih samo osem, nehal sem pisati za gledališče, ker sem občutil, da nimam dovolj bogate podlage za risanje značajev. V svojej mladosti sem si neumno domišljeval, da bom imel nekdam sedež ne daleč od Alfierija; a s časom sem se prepričal o ničevosti te domišljije navzlic odobravanju, ki mi je včasih donelo. Sedaj pečam se le z liriko in epičnim dopovedovanjem; tudi v teh dveh se nisem visoko povzdignil, a ta poezija ima za me veliko privlačnost; rad v njej razgrinjam vse svoje nazore, posebno pa svoje verske občutke.

Mnogokrat občutim potrebo, zložiti molitvene pesni; in tako se porajajo sedaj oda, sedaj elegija, v katere izlivam pred Bogom svoje srce; in to zadostno me razvedrilo. Rad bi videl vstati boljše pesniške od sebe, da bi naraslo število teh pesni, da bi razširjali ljubezen do Boga in

do kreposti in da bi okrasili svoj um in oni svojih bližnjih v svetem soglasji s krepostnimi nazori in vero. Imamo nekaj tacih pesnikov, a le malo; in le prevečkrat se najbolj božja umetnost posveti frivolnim snovim, ali kar je še slabše: zaničljivim.

Nekaj časa baval sem se tudi s pisanjem zgodovinskega romana, potem družega; a nisem še bil pri polovici, ko se je moj ogenj zmanjšal premišljeva je, kako daleč da ostajam vedno za glavnimi deli, katere imamo v tej stroki, posebno za »Zaročencema« nedosežnega Manzinija. Ravno toliko je vredno, ne pisati kake knjige, kakor spisati kako srednjo; in morda sem tudi vže preveč pisal.

Po razpravi o »človeških dolžnostih« načrtal sem bil takoj razpravico o »dolžnostih ženâ«, a prvi poskusi mi niso bili vseč. Na tem polji našel sem neizmernih težkoč: in prišel sem do spoznanja, da more samo kaka ženska spisati tako knjigo s tako popolnostjo, katero bi si želel v njej.

Da kratko povem, jaz pišem mnogo; a malokedaj se pripeti, da končam kako svoje delo; pišem bolj, da zadostim samemu sebi, kakor z zaupanjem, da bi mogel spisati knjigo, ki bi imela kaj vrednosti. Včasih primem v roke pero in ker ne vem, kaj bi počel, opisujem uhod svoje življenje. . . .

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000320043

